

Değişim Mimarisini Yapılandırmak:

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin
33. Maddesine İlişkin Kılavuz

**Madde 33
CRPD**

Mental Disability Advocacy Center

Değişim Mimarisini Yapılandırmak:

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin
33. Maddesine İlişkin Kılavuz

© Mental Disability Advocacy Center
Hercegprímás utca 11
H-1051 Budapest, Hungary
Tel: + 36 1 413 2730
Fax: +36 1 413 2739
Email: mdac@mdac.info
Web: www.mdac.info

Birinci Baskı, Mart 2011

ISBN: 978-963-89303-0-9

Bu yayının geliştirilmesi için mali destek, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'nın Stratejik Program Fonu tarafından Zihinsel Engelliler Savunuculuk Merkezine sağlanmıştır. Bu yayın, bağışçı veya başka bir Hükümet tarafından etkilenmemiştir.

Kılavuz, İngilizce dilinde hazırlanmış ve Hırvatça, Çekçe, Okuması Kolay İngilizce, Fransızca, Almanca, Macarca, Portekizce, Rusça, İspanyolca ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Kılavuz, MDAC'nin İnternet sitesinden ücretsiz olarak indirilebilir.

İçindekiler

Önsöz	5
Bölüm 1. Kılavuz'a Genel Bakış	6
1.1. Yol Haritası	6
1.2. Kılavuz'un Amacı	7
1.3. Kapsam	8
1.4. Yöntemler	9
1.5. Finansman	9
1.6. Erişim ve Uzmanlar	10
Bölüm 2. CRPD ve Madde 33	12
2.1. Sözleşme	12
2.2. Madde 33'e Genel Bakış	13
2.3. Madde 33'ün Kökeni	15
Bölüm 3. Sivil Toplum Katılımı – Madde 33(3)	18
3.1. Sözleşmenin Can Damarı Olarak Katılım	18
3.1.1. İlke Olarak Katılım	19
3.1.2. Genel Yükümlülük olarak Katılım	19
3.1.3. İzlemeye Katılım	20
3.1.4. Siyasi ve Kamusal Yaşama Katılım Hakkı	20
3.2. Anlamlı Katılım Nasıl Sağlanır	21
3.2.1. Yeterli Temsil Sağlanması	22
3.2.2. İyi Bir Süreç Sağlama	23
Bölüm 4. Sözleşmenin Hükümet İçinde Desteklenmesi – Madde 33(1)	26
4.1. Sorumlu Makam(lar)ın İşlevi	26
4.1.1. Bir CRPD İrtibat Noktası Olarak Hizmet Vermek	27
4.1.2. Hükümet Genelinde CRPD'ye ve Değerlerine Öncülük Etmek	27
4.1.3. Hükümet İçinde Koordinasyon Sağlamak	28
4.1.4. Sivil Toplumun Katılımını Sağlamak	29
4.1.5. CRPD'nin Onaylandığı Zamanda Başlangıç Durumu Analizi Yapmak	30
4.1.6. Ulusal CRPD Uygulama Planı Yayınlamak	30
4.1.7. Verileri ve İstatistikleri Düzenlemek	31
4.1.8. Ulusal ve Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları ile Birlikte Hareket Etmek	32
4.2. Sorumlu Makam(lar)ın Biçimi	34
4.2.1. Sorumlu Makam(lar)ın Sayısı	34
4.2.2. Sorumlu Makam(lar)ın Esas Unsurları	35
4.2.3. Mevcut Sorumlu Makam	37
4.2.4. Sorumlu Makam(lar) Dışında Bir Koordinasyon Mekanizması	37

Bölüm 5. Bağımsız Gözlemciler – Madde 33(2)	39
5.1. Bir Yorumlama Bilmecesi	39
5.2. Madde 33(2)'ye Genel Bakış	40
5.3. Çerçevenin İşlevleri	42
5.3.1. Destekleme	42
5.3.2. Koruma	43
5.3.3. İzleme	44
5.4. Çerçevenin Biçimi	46
5.4.1. Paris İlkeleri	46
5.4.2. Oluşum ve Çoğulculuk	47
5.4.3. Sivil Toplum Katılımı	48
5.4.4. Bağımsızlık	48
Bölüm 6. CRPD Madde 33'ün Etkin Uygulanması için Kontrol Listeleri	51
Bölüm 7. Terminoloji Sözlükçesi ve Kısaltmalar	53
Bölüm 8. İlave Kaynaklar	57

Önsöz

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, çığır açan bir insan hakları antlaşmasıdır. Sözleşme, Taraf Devletleri, tüm engelli insanların tüm insan haklarını eksiksiz ve eşit biçimde kullanabilmesini desteklemek, korumak ve sağlamakla yükümlü kılar. Sözleşmenin temel mesajı, engellilere bağış değil, eşit haklar verilmesidir.

Fotoğraf: Terri Potoczna

Birçok Devlet, Sözleşmeyi onaylamış veya en azından imzalamıştır ve birçoğu da aynı şekilde hareket edecektir. Bu, uygulamanın nasıl sağlanması ve izlenmesi gerektiğinin izah edilmesini zorunlu hale getirir. Madde 33, prosedürlerin ülkenin özel yasal ve idari sistemine uyarlanmasına imkân tanır ancak hükümetin, bir veya birden çok sorumlu makam belirlemesini ve Sözleşmenin uygulanmasına yönelik eylemlerin koordinasyonu için bir mekanizma kurmasını gerektirir.

Hükümetlerin aynı zamanda, antlaşmanın gerçekleşmesini teşvik etmek, güvenceye almak ve izlemek için bir veya birden çok bağımsız mekanizma belirlemesi veya tesis etmesi de gereklidir. Sivil toplum, özellikle engellileri temsil eden kuruluşlar, izleme sürecine tam olarak katılma konusunda serbest olacaktır.

Bu özel maddenin uygulanması, tüm diğer maddeleri etkileyecektir. Hükümetler, engelliler için insan haklarına öncelik verildiğini gösterme ve Sözleşmenin ruhuna uyma yönünde kendilerini organize etmelidir. Atılan adımları ve bunların sonuçlarını doğrulama ve kontrol etme mekanizmalarının ciddiyeti belirleyici nitelikte olacaktır. Gerçek anlamda izleme, engellilere eşit haklar hareketinin yakın biçimde müdahil olmasını ve resmi makamların dinleyici bir tavır takınmasını gerektirecektir.

Avrupa Konseyine üye devletlere yaptığım seyahatler esnasında gördüklerime göre, Sözleşmenin eksiksiz biçimde uygulanması büyük değişiklikler gerektirecektir. Örneğin, zihinsel yetenek ve ruh sağlığı bakımından engelli kişilere karşı açıkça yapılan çirkin ayrımcılığın kanıtlarını birçok kez gördüm. Bu kişiler hala yaftalanıyor ve tecrit ediliyor; nadiren görüşleri soruluyor veya dinleniyor; bu kişilerin çoğu eski usullerde, insanlık dışı kurumlarda tutulmaya devam ediliyor ve toplum temelli ortamlarda barınma ve diğer hizmetlerin sağlanmasına yönelik hareketler engellerle karşılaşılıyor veya geciktiriliyor.

Sözde “sosyal bakım evlerinin” bazılarındaki koşullar, Avrupa genelindeki birçok ülkede korkunç durumda. Bu tecrit edilmiş kurumlarda, varsa bile çok az iyileştirme ve rehabilitasyon sağlanıyor. Çoğu kez, zihinsel yetenek bakımından engelli kişiler, psikiyatrik sorunları olan kişilerle bir arada tutuluyor ve kendilerine istemleri dışında gereksiz yere sakinleştiriciler veriliyor. Bazı durumlarda özgürlüklerinden mahrum bırakılıyor ve tehlikeliler gibi muamele görüyorlar. Birçoğunun dış dünyayla ilişkisi kesiliyor. Tüm engeller bir yafta taşıyor ve birçok engelli insan, utanç ve alternatif yokluğu nedeniyle aileleri tarafından terk ediliyor.

Kuşkusuz, BM Sözleşmesinin ruhunda, irdelenmesi gereken birçok başka sorun da var. Uygulama ve izleme üzerine somut tartışma bakımından bu Kılavuz, hem resmi makamlar hem de sivil toplum için son derece önemli olacaktır. Kılavuz’un baştan sona ayrıntılı biçimde incelenmesini tavsiye ederim.

Thomas Hammarberg
Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri
Mart 2011

Bölüm 1. Kılavuz'a Genel Bakış

Bu bölüm, Kılavuz için bir yol haritası sağlar. Ardından, hedeflenen okuyucu kitlesi de dâhil olmak üzere, Kılavuz'un amacını, kapsamını ve yöntemlerini açıklar.

1.1. Yol Haritası

Bölüm 1, okuyucunun Kılavuz'u kullanmasına yardım eden bir yol haritası içerir. Aynı zamanda Kılavuz'un amacını, kapsamını ve MDAC'nin bunları geliştirirken kullandığı yöntemleri ortaya koyar.

Bölüm 2, Madde 33'ün içeriğine genel bir bakış sunar. Madde 33'ün Engelli Hakları Sözleşmesinde (CRPD) yer almasının bazı nedenlerini ve Sözleşme müzakereleri sırasında bu hükmün nasıl ortaya çıktığını sergiler. **Bölüm 3**, Taraf Devletlerin, Sözleşmenin uygulanmasında ve uygulamanın izlenmesinde, başta engelli insanlar ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun anlamlı katılımını sağlama konusundaki yükümlülüklerini inceler. MDAC bu bölümde ayrıca, CRPD'nin 3, 4(3), 29 ve 33(3) sayılı Maddelerinin bir analizini de sunmaktadır.

Bölüm 4, Taraf Devletlerin, Madde 33(1) altında hükümet içerisinde Sözleşmeyi destekleme yükümlülüklerini inceler. Madde 33(1), CRPD'nin uygulanması ile ilgili konular için hükümet içerisinde bir veya birden çok sorumlu makam belirlenmesi ve bir koordinasyon mekanizması kurulması veya belirlenmesi dahil olmak üzere etkin politika koordinasyonu gerektirir. **Bölüm 5**, Taraf Devletlerin, engelli insanların haklarını desteklemek ve korumak için bağımsız mekanizmaların bir çerçevesini çizme ve Sözleşmenin uygulamasını izleme konusunda Madde 33(2) altındaki yükümlülüklerini inceler.

Bu sembol **P** ile işaretlenen sorular, Kılavuz metninde listelenmiş ve açıklanmıştır. Sorular bütünüyle, CRPD Madde 33'ün uygulanmasında ve uygulamasının ölçülmesinde kullanılmak üzere, engelli insanlar ve onları temsil eden kuruluşlar dâhil sivil toplum temsilcileri, Taraf Devletler, parlamenterler, Madde 33'le ilgili sorumlu makamlar bünyesinde görev yapan kişiler, koordinasyon mekanizmaları, çerçeveleri ve bağımsız makamlar için bir araç olarak planlanan bir Kontrol Listesi oluşturur.

Kontrol Listesi **6. Bölümde** yer almaktadır. Bir terminoloji sözlükçesi ve kısaltmalar listesi **7. Bölümde** sunulmaktadır. Madde 33 ile ilgili ilave kaynaklar listesi **8. Bölümde** yer almaktadır.

1.2. Kılavuz'un Amacı

BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (CRPD) 33. Maddesi, Sözleşmenin değişim mimarisini içinde barındırır. Bu Madde, hükümet koordinasyonunu, bağımsız izlemeyi ve halkın katılımını ortaya koyar.

Bu Kılavuz'un amacı, aşağıdakiler için uygulanabilir bir araç sağlamaktır:

33. Maddenin uygulanmasına kılavuzluk etmek ve
33. Maddenin nasıl uygulandığını izlemek.

MDAC bu Kılavuz'u, **temel hedef kitle** olarak tanımladığımız aşağıdaki kişi ve gruplar için yazmıştır:

1. Engelli kişiler, onları temsil eden kuruluşlar ve diğer sivil toplum kuruluşları

CRPD'nin kalbinde halkın katılımı vardır ve sivil toplum kuruluşları bu Kılavuz'un birincil okuyucu kitlesini oluşturur. Sivil toplum, CRPD'nin uygulanmasında ve uygulamanın izlenmesinde temel bir role sahiptir. CRPD Madde 33(3), hükümetlerden, CRPD'nin getirdiği hakların uygulanmasını izlemeye, başta engelli insanlar ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere, sivil toplumun tam katılımını sağlamasını ister. Sivil toplumun rolü, bu Kılavuz'un 3. Bölümünde ayrıntılı olarak tartışıldığı üzere hem bir iyi uygulama konusu hem de yasal bir yükümlülüktür.

2. Kamu görevlileri

Kılavuz, CRPD'nin herhangi bir yönünü, engelliler politikasını veya engelli insanların yaşamlarını etkileyen başka politika sahasını planlama veya uygulama sorumluluğu taşıyan kamu görevlilerini hedeflemektedir. Bu, aşağıdaki kişileri içerir:

- CRPD'nin uygulanması ile ilgili konular için Taraf Devletler tarafından belirlenmiş olan, hükümet içerisindeki bir Madde 33(1)'le ilgili sorumlu makam bünyesinde görev yapan kişiler;
- CRPD'nin tam ve etkin uygulanmasını sağlamak için hükümet içerisinde ve genelinde eylemi kolaylaştırmak için hükümet içerisinde yer alan koordinasyon mekanizmasında çalışan kişiler;
- Engelli haklarını destekleme ve koruma ve CRPD'nin uygulamasını izleme gibi bir görevi olan, Madde 33(2)'de ortaya konulan bağımsız mekanizmaların çerçevesini çizme sorumluluğuna sahip olan kişiler;
- Hükümet tarafından, CRPD'nin uygulanması veya izlenmesi ile ilgili konularda danışman olarak görevlendirilen kişiler.

3. Engelli haklarını koruma ve destekleme ve CRPD'nin uygulanmasını izleme alanında hükümetten bağımsız kurumlarda çalışan kişiler

Bu Kılavuz aynı zamanda, engelli haklarının desteklenmesi ve korunması ve CRPD'nin uygulanmasının izlenmesi görevi ile CRPD Madde 33(2)'de ortaya konulan bağımsız mekanizmalar ve çerçeve dâhilinde çalışan kişileri de hedefler. Bu Kılavuz'un 5. Bölümünde tartışıldığı üzere, bu bağımsız mekanizmalar, kamu denetçisi ofislerini, ulusal insan hakları kurumlarını, ulusal insan hakları komisyonlarını, eşitlik kurumlarını ve uzman engelli ajanslarını içerebilir.

4. Parlamenterler

Parlamento üyeleri, insan haklarının korunması ve izlenmesinde kilit bir rol oynar. CRPD, Devletlerden, “tüm uygun kanuni, idari önlemleri ve diğer önlemleri almalarını”¹ ve “mevzuat dâhil tüm uygun önlemleri almalarını, engellilere karşı ayrımcılık oluşturan mevcut kanunları, yönetmelikleri, gelenek ve uygulamaları değiştirmelerini veya yürürlükten kaldırmalarını” ister.² Ayrıca, “parlamento, denetim işlevi aracılığıyla, engellilerin insan haklarına saygı gösterilmesini sağlama konusunda kilit bir rol oynar.”³ Bu kapsamda, parlamento komiteleri tarafından denetim yapılması, soruşturma komisyonları tarafından soruşturma yapılması, bakanlara soru önergesi verilmesi ve yüksek bürokrat atamaları, devlet bütçe ve harcamalarının denetlenmesi yer alır.

5. BM Engelli Hakları Komitesi ve diğer uluslararası ve bölgesel kurumlar

Kılavuz, Devlet Raporlama prosedürünün (bkz. CRPD Madde 34-36) bir parçası olarak nihai gözlemlerinde Devletlere sağlayabileceği Madde 33 yönlendirmesinin geliştirilmesi konusunda ve Komitenin bunu yapmayı seçmesi halinde Madde 33 hakkında bir Genel Yorum çıkararak CRPD izleme kurumunu – Engelli Hakları Komitesini – desteklemeyi amaçlar. Madde 33 ile ilgili Komite tarafından odaklanan ilgi, tek bir hükmün uygulanmasını sağlamaktan öte bir etkiye sahip olacaktır. Politikaların etkin koordinasyonu ve Madde 33 ile istenen sivil toplum girdisini içeren aktif bir izleme mekanizması, CRPD’de ortaya konulan tüm hakların tam ve etkin uygulanması için ulusal seviyede gerekli koşulları sağlayacaktır. Engelli Hakları Komitesi tarafından kullanıma ek olarak bu Kılavuz, engellileri kapsayan görevi olan, antlaşmalarla kurulan diğer kurumların, diğer bir ifadeyle, antlaşmalarla kurulan tüm kurumların kullanması için hazırlanmıştır. BM İnsan Hakları Konseyi ve Engellilik, İşkence, Sağlık ve Eğitim konularında BM Özel Raportörleri ile Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi dâhil bölgesel kuruluşlar bünyesindeki kurumlar ve Afrika ve Amerika’daki bölgesel kurumlar da çalışmalarında bu Kılavuz’a başvurmaları için teşvik edilirler.

Açıklamanın eksiksiz olması açısından, MDAC’nin Kıdemli Savunuculuk Görevlisi olarak başlangıcından beri bu projede yer almış olan Gábor Gombos, 2010 yılının Eylül ayında, 1 Ocak 2011 tarihinden başlamak üzere iki yıllık bir süre için hizmet vermek üzere BM Engelli Hakları Komitesinin bir Üyesi olarak seçilmiştir. Komite, bu Kılavuz’un geliştirilmesine etki etmemiştir.

1.3. Kapsam

Madde 33’e ilişkin bu Kılavuz, BM Engelli Hakları Sözleşmesini (CRPD) uygulamak ve Sözleşmenin uygulamasını izlemek üzere ulusal seviyedeki yapılara ilişkin gereklilikler üzerine odaklanır. Sözleşme’nin genel bir özetini vermeye veya BM Engelli Hakları Komitesini içeren uluslararası izleme sürecini anlatmaya yönelik değildir.

¹ Bkz. CRPD Madde 4(1)(a).

² Bkz. CRPD Madde 4(1)(b).

³ Bkz. “From Exclusion to Equality: Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol” [“Dışlanmışlıktan Eşitliğe: Engelli haklarının gerçekleştirilmesi. Parlamenterler için Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolüne dair El Kitabı”], United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights and the Inter-Parliamentary Union [Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Parlamentolar Arası Birlik], 2007, ss. 106-107.

Şüphesiz ki Madde 33, CRPD'nin geri kalanından ayrı okunamaz. Madde 33'te yer alan kelimelerin anlamı ancak ve ancak, "insan haklarının ve temel özgürlüklerin tüm engelli kişiler tarafından tam ve eşit bir şekilde kullanılmasını desteklemek, korumak ve sağlamak ve onların doğuştan gelen itibarına saygıyı teşvik etmek" olan amacı dâhil olmak üzere, bir bütün olarak Sözleşme bağlamında anlaşılabilir.⁴

MDAC'nin görevi, zihinsel yetenek ve psiko-sosyal (ruh sağlığı) engelleri olan insanların haklarına odaklanmaktır. Komiser Hammarberg'in Önsözünde belirtildiği gibi, bu Kılavuz'u yazarken, zihinsel yetenek ve psiko-sosyal engelleri olan kişilerin politika yapıcılar tarafından sıklıkla ihmal edildiğini, görüşlerinin sorulmadığını, ihtiyaçlarının irdelenmediğini ve haklarının yerine getirilmediğini biliyorduk. Ancak, CRPD Madde 33, tüm engelli kişiler için Sözleşmeyi uygulamayı ve uygulanmasını izlemeyi amaçlar ve bu Kılavuz geniş bir kapsamda uygulanmak üzere tasarlanmıştır.

1.4. Yöntemler

MDAC, CRPD Madde 33 hakkında rehberliğin geliştirilmesine finansman temin etmek için 2009 yılının Şubat ayında iki yıllık bir proje sunmuştur. O zaman biz de diğerleri gibi 33. Maddeyi Sözleşmenin uygulanmasında etkileyici potansiyeli açısından tanımladık, ama yine de Sözleşmeyi onaylamış veya imzalamış olan ülkelerde bile hükmün uygulanması şöyle dursun Sözleşmeye dair çok az tartışma olduğunun farkına vardık. Madde 33, yalnızca Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği seviyesinde belirsiz bir biçimde ele alınmıştır. MDAC, Madde 33'ün fiili unsurlarına dair bilgilendirme ihtiyacının Taraf Devletlerin temsilcileri tarafından ifade edildiği CRPD toplantılarına katılmıştır.

Biz de hükümetlerdeki sorumlu makamların nasıl çalışabileceğini ortaya koyma konusunda istekliydik. Ulusal insan hakları kurumlarının, mali kesintilerin olduğu zamanlarda böyle büyük çaplı bir görev ile nasıl başa çıkacağı konusunda endişelendik ve iş yüklerini nasıl idare edecekleri hakkında bazı fikirler geliştirmek istedik. Engelli insanların ve diğer sivil toplum kuruluşlarının (STK), sivil toplumun Sözleşmenin görüşülmesinde etkili olmasına benzer şekilde, mekanizmaların oluşturulmasına ve uygulamanın izlenmesine dâhil olmasını sağlamaya istekliydik. Basitçe söylemek gerekirse, Madde 33'ün fiili anlamını ayrıntılarıyla ortaya koyan bir belge oluşturmaya istedik.

1.5. Finansman

Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı (FCO), sunmuş olduğumuz iki yıllık projenin 2009-10 dönemi için rezerv listesinde olabileceğini 2009 yılının Nisan ayında bize bildirerek projeyi finanse etmeyi kabul etmiştir. Bu, finansmanı hiçbir surette alamayabileceğimiz veya 2010-11 dönemi için finansmanı alsak da projeyi aynı mali yıl içinde tamamlamamız gerekeceği anlamına gelmiştir. Biz de garantili finansmanı tercih ettik, 112.598,20 GBP tutarında bir sözleşme imzaladık ve 1 Nisan 2010 tarihinde projeye başladık.

Finansman üzerindeki sınırlama, başlangıçtan itibaren önemli bir zorluk oldu: İki yılda yapmayı planladıklarımızı bir yılda uygulamak zorunda kaldık. 2010 Mayıs'ta yapılan genel seçimlerde Birleşik Krallık hükümetinin değişmesinden ve yeni hükümet tarafından hemen uygulanan tasarruf önlemlerinden sonra FCO, 2010 Haziran'da bizden, sırasıyla %10, %20 ve %50'lik proje kesintilerinin bir değerlendirmesini sunmamızı ve kesintilerin seviyesini belirleyene kadar harcamayı durdurmamızı istedi. FCO, 2010 yılının Ağustos ayında, %10,7'lik bir kesinti ile projenin 100.800 GBP'ye düşürüldüğünü MDAC'ye bildirdi.

⁴ Bkz. CRPD Madde 1.

MDAC'nin editoryal ve operasyonel anlamda finansmanı sağlayandan tam bağımsızlığını muhafaza etmesi konusunda hem FCO ve MDAC hem de Birleşik Krallık hükümeti bünyesinde görev yapan uzman danışma grubunun üyesi (FCO'da değil, Çalışma ve Emeklilik Bakanlığındaki) mutabakata vardılar.

1.6. Erişim ve Uzmanlar

MDAC, Madde 33'e ilişkin Kılavuz'un ve Kontrol Listesinin geliştirilmesinde, projeyi yönetmesi için Kathryn Vandever'i Politika ve Savunuculuk Görevlisi olarak görevlendirdi. Biz, Kılavuz'un 8. Bölümünde listelenen yayınları analiz ettik ve CRPD Madde 33 Taraf Devletlerce uygulandıkça ortaya çıkan fiili uygulamayı inceledik. MDAC, engelliler, engelliler ile ilgili kuruluşlar, engelli hakları uzmanları, hükümet temsilcileri, ulusal insan hakları kurumlarında görev yapan kişiler, kamu politikası uzmanları, parlamenterler ve akademisyenlerle görüş alışverişinde bulundu. MDAC, proje boyunca kendisine rehberlik sağlaması için bir uzman danışma grubu kurdu. MDAC, Mayıs 2010'da Londra'da ve Ocak 2011'de Budapeşte'de bu grubun üyeleri ile buluştu.

CRPD'ye Taraf Devletlerin 2-3 Eylül 2010 tarihlerinde BM'nin New York'ta genel merkezinde katıldıkları Konferans sırasında MDAC, "Zihinsel Yetenek Bakımından ve Psiko-sosyal Açıdan Engelli Kişilerin CRPD Madde 33'ün Uygulanmasına Anlamlı Katılımını Sağlama" adlı yan oturum katılımcılarından bilgi alma imkanına sahip oldu. MDAC, bu yan oturuma Birleşik Krallık hükümetinin Engelli Sorunları Ofisi ve Avusturya'dan Bağımsız CRPD Uygulamasını İzleme Komitesi ile işbirliği içerisinde ev sahipliği yaptı. MDAC aynı zamanda 18-19 Kasım 2010 tarihlerinde Brüksel'de yapılan "BM Engelli Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Çalışma Forumunun" katılımcılarından da bilgi alma fırsatına sahip oldu; bu foruma, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği dönem başkanı Belçika ev sahipliği yaptı.

Mart 2011'de, beş Avrupa ülkesindeki koordinatörler, Kılavuz'un son taslak versiyonuna ilişkin incelemeler yapan ve geri bildirim sağlayan sivil toplum ve devlet idaresinden kilit kişilerle mülakatlar ve odak grup çalışmaları yaptı. Bu kişiler/kuruluşlar, Gauthier de Beco (Belçika), Masa Anisic (Hırvatistan), Küresel Psikiyatri Girişimi (Litvanya), İnsan Hakları Birliği (Çek Cumhuriyeti) ve Zihinsel Engelliler Kaynak Merkezi'dir ("Zelda") (Litvanya).

Aynı zamanda, engelliler ile ilgili kuruluşlar, engelli hakları kuruluşları, hükümet, üniversiteler, ulusal insan hakları kurumları ve toplumun diğer kesimlerinden birçok bölgesel ve uluslararası uzman da Kılavuz'un taslak versiyonuna dair geri bildirim verdi. Alınan görüşleri kapsama dahil etmek için elimizden geleni yaptık. Ancak Kılavuz, bu görüşlerin çeşitliliğinden ve zaman ve sayfa sayısı kısıtlamalarından dolayı bizimle fikirlerini paylaşan kişilerin hepsinin görüşlerini yansıtamamaktadır.

Çalışmalarında bu Kılavuz'u kullanmalarını umut etsek de burada sayılan kişiler Kılavuz'u tasdik etmemiştir. Bu projeye gönüllü olarak ve çalıştıkları kurumun görüşlerini temsil etmeyebilen kendi kapasiteleri dahilinde bilgi sağlamışlardır. İlgöröleri, gayretleri ve canayakınlıkları için aşağıdaki kişilere şükranlarımızı sunarız:

- Janina Arsenjeva, Avrupa Engelli Forumu
- Michael Bach, Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Canadian Association for Community Living [Kanada Toplum Yaşamı Derneği], Toronto, Kanada ve MDAC Kurulu Üyesi
- Peter Bartlett, Nottinghamshire Healthcare NHS Trust, Ruh Sağlığı Hukuku Profesörü, Nottingham Üniversitesi, Birleşik Krallık ve MDAC Kurul Üyesi
- Gauthier de Beco, Louvain Üniversitesi, Yardımcı Araştırmacı, Belçika
- Jerome Bickenbach, Profesör, Sağlık Bilimleri ve Sağlık Politikası Bölümü, SPF ve Lucerne Üniversitesi, Nottwil, İsviçre, İsviçre Parapleji Araştırmaları (SPF), Nottwil, İsviçre

- Felicity Callard, Kıdemli Araştırma Görevlisi, Hizmet Kullanıcısı Araştırma Kuruluşu, Psikiyatri Enstitüsü, King's College London ve MDAC Kurul Üyesi
- Colin Harper, Müdür, Disability Action's Centre on Human Rights for People with Disabilities [Engelli İnsanların İnsan Hakları için Eylem Merkezi], Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık
- Judith Klein, Direktör, Open Society Mental Health Initiative [Açık Toplum Ruh Sağlığı Girişimi], Open Society Foundations [Açık Toplum Vakıfları]
- Camille Latimier, İnsan Hakları Sorumlusu, Inclusion Europe, Prag, Çek Cumhuriyeti
- Anna Lawson, Kıdemli Hukuk Okutmanı, Leeds Üniversitesi, Birleşik Krallık ve MDAC Kurul Üyesi
- Rachel Murray, Hukuk Profesörü, Bristol Üniversitesi, Birleşik Krallık
- Mary Nettle, Serbest Ruh Sağlığı Kullanıcı Danışmanı, Eski Başkan, European Network of (ex-)Users and Survivors of Psychiatry [Avrupa Psikiyatriden (daha önce) Yararlananlar ve Yararlanmış Olanlar Ağı]
- Matthew Pringle, Avrupa ve Orta Asya Program Sorumlusu, Association for the Prevention of Torture [İşkencenin Önlenmesi Birliği], Cenevre, İsviçre
- Gerard Quinn, Hukuk Profesörü ve Engelliler Hukuku ve Politikası Direktörü, Hukuk Fakültesi, National University of Ireland, Galway, İrlanda Cumhuriyeti
- Debra Shulkes, European Network of (ex-)Users and Survivors of Psychiatry [Avrupa Psikiyatriden (daha önce) Yararlananlar ve Yararlanmış Olanlar Ağı]
- Marianne Schulze, Başkan, Avusturya Bağımsız CRPD Uygulama İzleme Komitesi
- Michael Stein, Murahhas Üye, Harvard Law School Project on Disability and Cabell Professor of Law, William & Mary Law School
- Rachel Stevens, Direktör, Empower All, İrlanda
- Lisa Waddington, Avrupa Engelliler Hukukunda Avrupa Engelliler Forumu Başkanı, Maastricht Üniversitesi
- James Wolfe, Üst Düzey Kamu Görevlisi, Department of Work and Pensions [Çalışma ve Emeklilik Bakanlığı], Birleşik Krallık
- Kutsal Yeşilkağıt, Kamu Yönetimi Doçenti, School of Governance, Utrecht University, Hollanda

Kathryn Vandever projeyi koordine etmiş ve Kılavuz'un yazımını düzenlemiştir. Bu Kılavuz'un çeşitli kısımlarını Kathryn ile Gábor Gombos ve Oliver Lewis yazmıştır. Kılavuz'un redaksiyonu Felicity Callard tarafından yapılmıştır. Gauthier de Beco, 5. Bölüme katkıda bulunmuştur. İlham verici Önsözü ve Avrupa çapında insan haklarına ilişkin liderliği için Thomas Hammarberg'e teşekkürlerimizi sunarız.

Bölüm 2. CRPD ve Madde 33

2.1. Sözleşme

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD), uluslararası bir insan hakları antlaşması ve gelişim aracıdır. 2006 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 2008 yılının Aralık ayında yürürlüğe girmiştir. CRPD’den önce gelen uluslararası insan hakları antlaşmalarında ortaya konulan haklar engellileri de kapsamalarına rağmen, CRPD’nin benimsenmesinden önce engelliler, uluslararası insan haklarının desteklenmesi ve korunması sistemi içerisinde büyük oranda görünmez olarak kaldılar.⁵

CRPD’nin başlangıç kısmı, Sözleşmenin “engellilerin haklarını ve itibarını destekleyen ve koruyan bir uluslararası Sözleşme” sunmayı hedeflediğini belirtmektedir.⁶ Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile medeni ve siyasi hakları tek bir hukuki belge içerisinde toplamaktadır. Engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar dahil olmak üzere sivil toplum, Sözleşme müzakerelerine benzeri görülmemiş bir katılım sergilemiştir. Sivil toplumun bu şekilde omuz omuza vermesiyle, “Bizimle ilgili hiçbir şey bizsiz olamaz” sloganı ile yola çıkan Uluslararası Engelliler Kurultayı olarak bilinir hale gelmiştir.

CRPD, uluslararası hukukta, engelliliğe doğru çeşitli kavramsal dönüşümleri kodifiye etmektedir. Bu, engelliliği, bir kişinin eşit temelde topluma tam ve etkin katılımını engelleyen çeşitli manileri (tutumsal, çevresel ve yasal engeller dahil) ve sakatlıkları olan bir kişinin diğer insanlar ile etkileşiminin sonucu olarak gören sosyal modeli içermektedir. CRPD, engellileri diğer insanların tedavi, yönetim, bakım, acıma, bağış veya korku nesnesi olarak değil insan haklarının öznelere olarak ve diğerleri ile eşit gördüğü bir engelli insan hakları yaklaşımı da ortaya koyar. CRPD hakkında birçok şey yazılmıştır ve bu Kılavuz, 8. Bölümünde yer alan kaynaklar olarak sunulan bu metinleri tekrar etmeyi veya özetlemeyi amaçlamamaktadır.

⁵ Bkz. G. Quinn ve T. Degener, “Human Rights and Disability: The current use and future potential of United Nations human rights instruments in the context of disability” [İnsan Hakları ve Engellilik: Birleşmiş Milletler insan hakları belgelerinin engellilik kapsamında mevcut kullanımı ve gelecek potansiyeli], Office of the High Commissioner for Human Rights (New York and Geneva: United Nations, 2002) [İnsan Hakları Yüksek Komiseri Ofisi (New York ve Cenevre: Birleşmiş Milletler, 2002)], Ulaşılabileceği adres: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HRDisabilityen.pdf>.

⁶ CRPD, Başlangıç paragrafı (y).

2.2. Madde 33'e Genel Bakış

CRPD Madde 33, aşağıdakileri ifade etmektedir:

Madde 33 – Ulusal Uygulama ve İzleme:

1. Taraf Devletler, organizasyon sistemlerine göre, bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin meseleler için hükümet içerisinde bir veya birden çok sorumlu makam belirleyecek ve farklı kesimlerde ve farklı seviyelerde ilgili eyleme olanak sağlamak için hükümet içerisinde bir koordinasyon mekanizması tesis edilmesine veya belirlenmesine hak ettiği özeni gösterecektir.
2. Taraf Devletler, yasal ve idari sistemlerine göre, bu Sözleşmenin desteklenmesi, korunması ve uygulamasının izlenmesi için uygun olan bir veya birden çok mekanizma içeren bir çerçeveyi, bir Taraf Devlet içerisinde muhafaza edecek, güçlendirecek, belirleyecek veya tesis edecektir. Taraf Devletler, böyle bir mekanizma kurarken, insan haklarının korunması ve desteklenmesi yolunda ulusal kurumların statüsü ve işleyişi ile ilgili ilkeleri dikkate alacaklardır.
3. Başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplum izleme sürecine tam olarak dahil olacak ve katılacaktır.

Madde 33, bir yanda kağıt üzerinde var olan, Devletlerin saygı gösterme, koruma ve gerçekleştirme sözü verdiği uluslararası insan hakları standartları ile diğer yanda dünya genelinde bu hakların insanların yaşamlarına ulusal seviyedeki etkileri arasındaki farkı ele almaktadır. Bu, uygulama boşluğu olarak bilinmektedir. Uygulama boşluğu oluşmasına neden olan etkenler aşağıdakileri içerir:

1. Hakları etkilenen insanlar, toplumlar ve hükümetler arasındaki uluslararası insan hakları standartlarına ilişkin bilinç seviyesinin düşük olması.
2. Uluslararası antlaşmaların, haklarını güvenceye almaya çalıştığı bireylerin yaşamlarından uzak kalan, New York ve Cenevre'deki Birleşmiş Milletler yetkilileri ve diplomatlar tarafından ifade edilen insan hakları retoriği.
3. İnsan hakları standartlarının uygulanmasının izlenmesi, Devletlerin insan hakları yükümlülüklerini sağlamaya devam etmesi ve insan hakları ihlalleri ortaya çıktığında bir skandal yaratılması için ulusal seviyede bağımsız mekanizmaların yokluğu.
4. Hükümet çapında koordinasyon ve iletişim olmadan, münferit bakanlıklar ve daireler tarafından geliştirilen ve uygulanan politikalar ve programlar.
5. Politika ve programların geliştirilmesi ve uygulanmasında sivil toplumun katkılarının etkin bir şekilde aranmaması ve sivil toplumun genel olarak politika tartışmalarının dışında tutulması.

Engellilerin, insan haklarını kullanmaya çalışırken karşı karşıya kaldığı diğer engellerin bazıları ise şu şekildedir:

1. İnsan haklarının miras değerleri (evrensellik, özde eşitlik, ayrımcılık olmaması) ile engelli olmayan kişilerin engellilere nasıl davranacağına dair miras değerler ("üstün yararlar", sosyal koruma, formüsel eşitlik) arasındaki çatışma.

2. CRPD’den önce engelliliğin, uluslararası insan hakları seviyesinde bir insan hakları meselesi olarak tanınmaması.
3. Bazı engellileri (psiko-sosyal engelleri veya ruhsal hastalıkları olan kişiler gibi) dışlayan ve insan haklarının tam bir görüntüsünü sunmayan engelliler kanunları.
4. Siyasi alan dahil toplumlarda engellilere dair görünmezlik, yaftalama ve ayrımcılık.
5. Aileler, hizmet sağlayıcılar, hükümetler, ulusal insan hakları kurumları ve insan hakları kuruluşları dahil olmak üzere toplumun her seviyesinde engellilik, engelli insanlar ve engelli insanların haklarına dahil düşük bilinçlilik seviyesi.
6. Ana akım siyasetin ve politikaların, engelli haklarını ve ihtiyaçlarını dikkate almaması.

Bun engeller uzun listeler oluşturmaktadır ve CRPD’nin uygulanması ile ilgili ciddi zorluklar yaratmaktadır. Madde 33, CRPD’nin uygulanması ve izlenmesini sağlamak amacıyla ulusal seviyedeki mekanizmaların rollerini ortaya koyduğundan, bu engellerin birçoğunu çözümüyle yönünde Sözleşmenin en iyi girişimidir.

Madde 33(1) ne söylemektedir?

Madde 33(1), Taraf Devletleri, ayrı bakanlıklar ve daireler içerisinde yönetim yerine bütüncül engelliler politikaları izlenmesi yönünde teşvik etmektedir. Taraf Devletlerden, Sözleşmenin uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet içinde en az bir sorumlu makam belirlemelerini ve hükümet kesimleri ve seviyeleri üzerinde ve genelinde etkin bir koordinasyon sağlamalarını istemektedir.

Taraf Devletlerin, ilave koordinasyonun gerekli olduğu durumlarda, bir daimi komite, yıllık Bakanlar Kurulu toplantısı veya İnternet tabanlı bir mekanizma şeklinde olabilecek bir koordinasyon mekanizmasının kurulmasına veya belirlenmesine hak ettiği önemi vermesini gerektirmektedir. Hiçbir bir koordinasyon sağlamadan sorumlu makam olmak zor iştir; bu nedenle, hükümet genelinde resmi birtakım koordinasyonun yapılması gerektiğini güvenle kabul edebiliriz.

Bu Kılavuz’un 4. Bölümünde, Madde 33(1)’in uygulanmasına dair ilave rehberlik sağlanmaktadır.

Madde 33(2) ne söylemektedir?

Madde 33(2), Taraf Devletlerden, hükümet içerisinde engelli haklarını destekleyen ve koruyan ve CRPD’nin uygulanmasını izleyen bir veya birden çok bağımsız mekanizma içeren bir çerçeve kurmalarını veya belirlemelerini istemektedir. Bu çerçeve, ulusal insan hakları kurumları için BM Genel Kurulunun bir rehberlik belgesi olan Paris İlkelerinin gerekliliklerini karşılayan ve hükümetten tamamen bağımsız olan, sağlam ve yeterli beceriye sahip en az bir kurumu içermelidir.⁷

Bu Kılavuz’un 5. Bölümünde, Madde 33(2)’nin uygulanmasına dair ilave rehberlik sağlanmaktadır.

Madde 33(3) ne söylemektedir?

Madde 33(3), Taraf Devletlerden, CRPD’nin uygulanmasını izlemeye başta engelli insanlar ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun tam katılımını sağlamasını istemektedir. Katılımı, Sözleşme genelinde tekrarlanan Madde 3’ün genel bir ilkesi ve Madde 4(3)’ün genel bir yükümlülüğü olarak kabul eden CRPD’nin merkezinde sivil toplumun katılımı yer almaktadır. Engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar, Sözleşmenin müzakere edilmesi ve taslağının hazırlanmasında

⁷ Ulusal Kurumların Statüsüne ilişkin İlkeler (Paris İlkeleri), GA Kararı 48/134, 20 Aralık 1993, Ulaşılabileceği adres: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

kilit rol oynamıştır ve sonuç olarak ortaya çıkan metin, Sözleşme uygulandıkça ulusal seviyede yüksek bir katılım seviyesinin sürdürülmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Bu Kılavuz'un 3. Bölümünde, Madde 33(3)'ün uygulanmasına dair ilave rehberlik sağlanmaktadır.

2.3. Madde 33'ün Kökeni

Bu bölüm, Madde 33'ün nihai metnine nasıl ulaşıldığının anlaşılması amacıyla, Sözleşme müzakerelerinin resmi tutanaklarından yararlanmaktadır.

2003 yılının Haziran ayında yapılan 2. Toplantı boyunca, Engelli Haklarının ve Onurunun Korunması ve Desteklenmesine Dair Kapsamlı ve Bütünleyici Uluslararası bir Sözleşmeye ilişkin Geçici Komite – sonuçta CRPD olarak vücut bulacak metni müzakere etmek üzere görevlendirilmiş olan birim – BM Üye Devletleri tarafından yapılacak olan müzakereler için bir temel sağlayabilecek bir Sözleşmenin taslak metnini hazırlaması ve sunması için bir çalışma grubu kurmaya karar vermiştir. Çalışma grubundan, daha önceden Devletler, gözlemciler, BM kurumları, kuruluşları ve ajansları, bölgesel komisyonlar, diğer hükümetler arası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, ulusal engelli ve insan hakları kurumları ve bağımsız uzmanlar dahil sivil toplum temsilcileri tarafından Geçici Komiteye sunulmuş olan katkıları dikkate alması istenmiştir.

Katkıların çoğu, sonuçta ortaya çıkacak antlaşma bakımından, Sözleşmenin uygulanmasını destekleme ve izleme sorumluluğuna sahip bir mekanizmaya duyulan ihtiyacın altını çizmiştir. Birçok katkı, uluslararası ve ulusal mekanizmaları birlikte işaret etmiştir. Zaman kısıtlamalarından dolayı, çalışma grubu, uluslararası izlemeyi dikkate almamış veya taslak metni ayrıntılarıyla tartışmamış gibi görünmektedir. Görüşmeler küçük bir grup içerisinde gerçekleştirilmiş ve aşağıdaki metin üzerinde anlaşmaya varılmıştır:

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin meseleler için Hükümet içerisinde bir sorumlu makam belirleyecek ve ilgili eyleme farklı kesimlerde ve farklı seviyelerde olanak sağlamak için bir koordinasyon mekanizması tesis edilmesine veya belirlenmesine hak ettiği özeni gösterecektir.
2. Taraf Devletler, yasal ve idari sistemlerine göre, bu Sözleşmenin getirdiği hakların desteklenmesi, korunması ve uygulamasının izlenmesi için ulusal seviyede bir çerçeve muhafaza edecek, bu çerçeveyi kuvvetlendirecek, belirleyecek veya tesis edecektir.

Ulusal insan hakları kurumlarının (NHRI'ler) rolüne ilişkin olarak mutabakat sağlanamamıştır. Ancak, çeşitli Devletler, ulusal insan hakları kurumlarının aşağıdaki fonksiyonları gerçekleştirmesini önermiştir:

- Sözleşmenin hükümlerine ilişkin bilincin artırılması;
- Sözleşmeye uygunluğu sağlamak için ulusal mevzuat, politika ve programların izlenmesi;
- Sözleşmenin veya ulusal mevzuatın etkisine ilişkin araştırmaların üstlenilmesi veya kolaylaştırılması;
- Engelliler üzerindeki etkinin değerlendirilmesi için bir sistem geliştirilmesi;
- Sözleşmeye uyulmadığına dair şikayetlerin dinlenmesi.⁸

Çalışma grubu uzlaşmaya varamayınca, müzakere taraflarını, sivil toplum kuruluşlarından gelen sunuşlar dahil olmak üzere uygulama ve izleme mekanizmaları ile ilgili ilave teklifleri dikkate almaları yönünde teşvik etmiştir.

⁸ Çalışma Grubu Raporu, altbilgi 114, Bulunduğu Adres: www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahcwgreports25.htm.

Geçici Komitenin 4. ve 6. Toplantılarının odağı, ulusal izleme mekanizmaları olmuştur.⁹ Müzakere Devletleri arasında, bu mekanizmaların bağımsız olması gerektiği ve engellilerin de dahil edildiği katılımcı bir şekilde çalışması gerektiği konusunda genel bir anlaşmaya ulaşılmıştır. Bununla beraber, Geçici Komitenin 2004 Ağustos ayında yapılan 4. oturumunda, Kanada, izleme yaklaşımının bir uymama modeline dayanan olumsuz bir yaklaşım olduğunu belirten ve bir takım müzakereciler tarafından paylaşılan endişesini ifade etmiştir. Kanada, aşamalı uygulamanın önemini göz önünde bulundurarak, basitçe izlemenin ötesinde ilerlemenin kolaylaştırılmasını görmeyi istemektedir ve bu, ulusal seviyede izlemeye daha olumlu bir yaklaşım gerektirmektedir. Kanada’da, engelliler politikasının ve mevzuatının sonuçlarını ölçen göstergeleri içeren ulusal seviyede bir raporlama çerçevesi STK’ler [sivil toplum kuruluşları] ile işbirliği içerisinde geliştirilmiştir.¹⁰

Müzakereler boyunca, ilerlemenin bu şekilde kolaylaştırılması için, aşağıdakileri içeren çeşitli yaklaşımlar teklif edilmiştir:

- Hükümet bünyesindeki sorumlu makam(lar): Farklı bakanlıkların daireleri arasında ve bunun yanı sıra, yerine göre yerel, bölgesel veya federal makamlar genelinde koordinasyonun kolaylaştırılması; etkin politika programlaması ve uygulamanın değerlendirilmesi için gerekli olduğu üzere veriler ve istatistiklerin toplanmasının sağlanması veya koordine edilmesi; sivil toplum ve engellileri temsil eden kuruluşlar ve ulusal kurumlar ile işbirliği yapılması; uluslararası izleme mekanizması ile – özellikle uluslararası mekanizmadan doğan tavsiyelerin dönemsel raporlaması, izlenmesi ve uygulanması ile bağlantılı olarak işbirliği yapılması; bilinç yükseltme, kamunun eğitilmesi, eğitim ve kapasite oluşturma alanlarında hükümet faaliyetlerinin üstlenilmesi veya koordine edilmesi.¹¹
- Engellilerin insan haklarını tam, etkin ve eşit bir biçimde kullanması için, engelliler ve onları temsil eden kuruluşlara danışılarak geliştirilen eylem planları.¹²
- Temel ulusal raporlar ve ulusal eylem planları.¹³

Müzakereci Devletler o zamanda, ulusal bir izleme çerçevesine sahip olmanın yanında, koordine edilen uygulamanın kolaylaştırılması için tamamlayıcı mekanizmalara ihtiyaç duymuşlardır. Madde 33(1) haline gelen metin dışında daha buyurgan bir lisan üzerinde uzlaşmaya varılamamış olsa da, bu paragraf altındaki yükümlülüklerin içeriği ve kapsamı, müzakere masasındaki teklifler dikkate alınarak kuvvetlendirilebilir.

Madde 33(2) ile ilgili olarak, müzakere sürecinin en başından beri etkin ve bağımsız ulusal izlemenin kurulması yönünde genel bir destek var olmuştur. Ancak, aşağıdaki konularda uzlaşmaya varılamamıştır:

- Paris İlkelerine görünürde doğrudan bir referans yapılmış olsa da destekleme, koruma ve izleme konusunda NHRI’lerin rolü;
- İzleme çerçevesinin ayrıntılı işlevleri;
- Uluslararası ve ulusal seviyede izleme arasındaki ilişki.

⁹ 4. ve 6. Geçici Komite oturumları, 23 Ağustos – 3 Eylül 2004 ve 1-12 Ağustos 2005, Ulaşılabileceği adres: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=1423>.

¹⁰ CRPD müzakerelerinin günlük özetleri, Ağustos 23, 2004, Bulunduğu Adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc-4sumart25.htm>.

¹¹ Bkz. Amnesty International [Uluslararası Af Örgütü], “Strengthening implementation at the national level” [“Ulusal seviyede uygulamanın güçlendirilmesi”], Bulunduğu Adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6amnestyda25.doc>.

¹² International Disability Caucus [Uluslararası Engellilik Kurultayı]: “Draft Article 25 International and National Monitoring and other Aspects of Implementation” [Madde 25 Taslağı Uluslararası ve Ulusal İzleme ve Diğer Uygulama Yöntemleri], 8 Ağustos 2005, Bulunduğu Adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6idcda25.doc>.

¹³ Ulusal İnsan Hakları Kurumları: İzlemeye ilişkin Taslak Metin, 10 Ağustos 2005, Bulunduğu Adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6nhrida25.doc>.

Geçici Komitenin Başkanı, 2006 Ocak ayındaki 7. Oturum için, izleme çerçevesinin aşağıdaki işlevlere sahip olmasını önerdiği bir Tartışma Metni sunmuştur:

- İnsan haklarını desteklemek ve korumak amacıyla engellilerin durumunu düzenli olarak incelemek;
- Bu Sözleşmenin getirdiği hakların engelliler tarafından kullanımını kuvvetlendirmek amacıyla ilgili makamlara tavsiyelerde bulunmak;
- Mevcut veya taslak mevzuat ile ilgili teklifler ve gözlemler sunmak;
- Mevcut veya taslak politika ve programlar ile ilgili teklifler ve gözlemler sunmak.¹⁴

Bu teklifler, Geçici Komiteye sunulan önceki katkılar üzerine inşa edilmiş ve onları aşmıştır. Bağımsız çerçevenin işlevlerine buyurgan bir yaklaşım üzerinde herhangi bir uzlaşmaya varılamamış olsa da, yukarıdaki liste, Madde 33(2)'nin son hali altındaki yükümlülüklerin anlaşılması yolunda bir rehber olarak kullanılabilir. Ağustos 2006'daki son oturum sırasında koridorlarda ve kapalı kapılar ardında yapılan gayri resmi istişarelerde Madde 33'ün nihai metnine ulaşılmıştır ve bu tartışmaların resmi kayıtları bulunmamaktadır.

¹⁴ İzleme Başkanı tarafından teklif edilen Tartışma Metni, 7. oturum, 16 Ocak – 3 Şubat 2006, Bulunduğu Adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enablr/rights/ahc7discussmonit.htm>.

Bölüm 3. Sivil Toplum Katılımı – Madde 33(3)

Önceki bölümlerde, Madde 33'ün bir özeti, çözmeyi hedeflediği uygulama sorunları ve metnin nasıl geliştirildiğine dair genel bir bakış sunulmuştur. Bu bölüm, Madde 33(3)'ün gerekliliklerini inceleyerek ve onu BM Engelli Hakları Sözleşmesinin daha geniş bir kapsamı içerisinde yerleştirerek sivil toplum katılımı kavramını incelemektedir.

3.1. Sözleşmenin Can Damarı Olarak Katılım

CRPD'nin kalbinde, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun anlamlı katılımı yatmaktadır. Aslında, toplum yaşamına katılım CRPD'nin amacı olarak görülmektedir ve Sözleşmenin başlangıcı, “engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak topluma katılımında engellerle karşılaşmaya devam ettiklerini ve dünyanın her yerinde insan haklarının ihlal edildiğini”¹⁵ ve insan haklarının desteklenmesinin ve katılımın “onların topluma ait oldukları hissine sahip olmalarını sağlayacağını, toplumun insani, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunacağını”¹⁶ belirtmektedir. Antlaşma, katılımı; Sözleşme genelinde işleyen genel bir ilke, Taraf Devletlerin CRPD'nin uygulanmasında ve yorumlanmasında sağlaması gereken genel bir yükümlülük ve siyasi yaşam, kamusal yaşam, kültürel yaşam, dinlenme, eğlence ve spor etkinliklerine ilişkin bir dizi hak olarak kabul etmektedir.¹⁷

CRPD Madde 33(3), Taraf Devletlere, CRPD'nin uygulanmasını izleme sürecine başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun tam katılımını sağlama yönünde ilave bir yükümlülük getirmektedir.¹⁸

Kılavuz'un bu bölümü, izleme dahil olmak üzere CRPD'nin uygulanması ile ilgili hususlarda engellilere ve onları temsil eden kuruluşlara “nasıl sık sık danışacakları ve onları nasıl aktif bir şekilde dahil edecekleri” konusunda hükümetlerin anlayışını güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu bölüm, sivil toplumun, kendi katılım haklarına ilişkin anlayışını ve Taraf Devletlerin ilgili yükümlülüklerini yerine getirmekle sorumlu tutma kabiliyetlerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, hükümetlerin sivil toplum katılımını sağlama kapsamı dahil olmak üzere, Madde 33'ün uygulanmasını izleme konusunda BM Engelli Hakları Komitesini desteklemeyi hedeflemektedir.

¹⁵ CRPD, Başlangıç paragrafı (k).

¹⁶ CRPD, Başlangıç paragrafı (m).

¹⁷ CRPD, Madde 3, 4(3), 29, 30 ve 33(3).

¹⁸ CRPD, Madde 33(3).

3.1.1. İlke Olarak Katılım

CRPD Madde 3, Sözleşmenin genel ilkelerini ortaya koymaktadır. Bunlar, “Topluma tam ve etkili katılım ve dahil olma” ilkesini içermektedir.¹⁹ Madde 3’te ortaya konulan ilkeler, CRPD’nin değerler sistemi olarak veya CRPD’nin getirdiği tüm hak ve yükümlülüklerin yorumlanmasına, içselleştirilmesine ve uygulanmasına içinden bakılması gereken bir mercak olarak düşünülebilir.²⁰

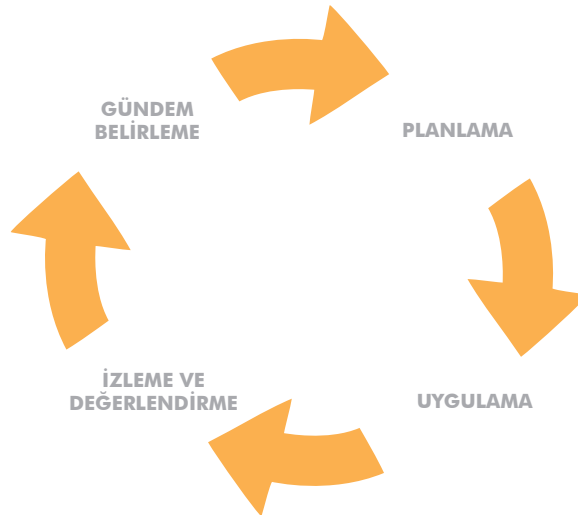
3.1.2. Genel Yükümlülük olarak Katılım

CRPD Madde 4(3), aşağıdaki hükmü getirmiştir:

Taraf Devletler, bu Sözleşme’yi yürürlüğe koyacak yasaların ve politikaların gelişimi ve uygulanmasında ve engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde, engelli çocuklar dahil engellilere onları temsil eden örgütler aracılığıyla sık sık danışacaklar ve onları etkin bir şekilde sürece dahil edeceklerdir.

Dolayısıyla bu hüküm, engellilerin yaşamlarını etkileyen politikaların, programların ve hizmetlerin gündeminin belirlenmesi, planlanması ve uygulanması dahil olmak üzere politika döngüsü boyunca, Taraf Devletlerin, engellilere onları temsil eden kuruluşlar aracılığıyla sık sık danışmasını ve onları etkin bir şekilde sürece dahil etmelerini gerekli kılmaktadır. Bu hüküm, Sözleşmenin başlangıcında “engellilerin kendilerini doğrudan ilgilendiren ve diğer politika ve programların karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiği” biçiminde gerçeğin ifade edilmesiyle desteklenmektedir.²¹ Madde 33(3), sivil toplumun Sözleşmenin uygulanmasını izlemeye dahil edilmesini sağlayarak politika döngüsünü tamamlamaktadır. Aşağıdaki Şekil 1, politika döngüsünü ortaya koymaktadır.

Şekil 1: Politika Döngüsü

¹⁹ CRPD, Madde 3.

²⁰ CRPD Madde 3’ün tam metni şöyledir: Bu Sözleşme’nin ilkeleri şunlardır: (a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıkları da dahil olmak üzere, kişilerin doğuştan sahip oldukları onura ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi; (b) Ayrımcılık yapılmaması; (c) Topluma tam ve etkili katılım ve dahil olma; (d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engelliliğin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi; (e) Fırsat eşitliği; (f) Erişilebilirlik; (g) Kadın ve erkek arasında eşitlik; (h) Engelli çocukların gelişen kapasitelerine saygı duyulması ve engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilmeleri için haklarına saygı duyulması.

²¹ CRPD, başlangıç paragrafı (o).

3.1.3. İzlemeye Katılım

CRPD Madde 33(3), aşağıdaki hükmü getirmiştir:

Başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere Sivil Toplum, izleme sürecine tam olarak dahil olacak ve katılacaktır.

Madde 33(3), sivil toplumun “izleme sürecine tam olarak dahil edilmesini ve katılmasını” “gerektirmektedir” (bu kelime zorunluluk anlamına gelir ve yükümlülük seviyesi olarak hiçbir şüphe bırakmaz. Taraf Devletler, yalnızca danışma değil, daha kuvvetli bir yükümlülük olan tam katılımı sağlamalıdır. Madde 33(3), engellilerin, onları temsil eden kuruluşlardan ayrı olarak katılımlarına olanak sağlamaktadır. Örneğin, Madde 33(2) altında kurulan bağımsız bir izleme mekanizması, engellileri temsil eden bir kuruluşun (bir engelliler kuruluşu gibi) üyesi olmayan engelli bir uzmanı işe alabilir.

5. Bölümde, CRPD’nin uygulanmasını destekleme, koruma ve izleme çerçevesinin muhafaza edilmesi, kuvvetlendirilmesi, belirlenmesi veya kurulmasına dair Taraf Devlet yükümlülüklerini ortaya koyan hüküm olan Madde 33(2)’nin bir incelemesi ile beraber Madde 33(3)’ten bahsedilecektir.

3.1.4. Siyasi ve Kamusal Yaşama Katılım Hakkı

CRPD Madde 29 doğrudan, engellilerin sivil topluma “ayrımcılığa uğramadan, diğerleriyle eşit bir şekilde, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam şekilde görev alabilecekleri” bir biçimde katılımından bahseder.²² Diğer insanlar ile eşit bir şekilde oy verme ve aday olma haklarını ortaya koyar. Tüm bunların ötesinde, insanların siyasi partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının üyeleri olma imkanına sahip olmalarını sağlar.

Madde 29 – Siyasi ve kamusal yaşama katılım

Taraf Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğerleriyle eşit bir şekilde bunlardan yararlanma imkanını güvence altına almalı ve aşağıda belirtilenleri yerine getirmelidir:

- a. Diğerleri yanında aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkili ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak:
 - i. Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanılması kolay olmasını sağlayarak;
 - ii. Engellilerin sindirilmeden seçimlerde ve halk referandumlarında gizli oy kullanmaları ve aday olma ve etkin bir şekilde bir mevkide görev alma, devletin tüm kademelelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olduğunda yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırarak;
 - iii. Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla, gerektiğinde, talep etmeleri halinde oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vererek.

²² CRPD Madde 29(b).

- b. Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğerleriyle eşit bir şekilde, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam şekilde görev alabilecekleri bir ortamın yaratılması ve aşağıda belirtilenler dahil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarının cesaretlendirilmesi:
 - i. Ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara, derneklere ve siyasi partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;
 - ii. Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve bunlara üyelik.

Madde 29, vatandaşlığın ön koşulu olan yetişkinlerin sembolik oy kullanma haklarını tesis ettiği için Madde 33(3) ve 4(3) ile doğrudan bağlantılıdır. Oy kullanma ve kamusal yaşama katılma hakkı, birçok ülkede, hukuki ehliyetlerinden mahrum bırakılan veya hukuki ehliyetleri kısıtlanan engellilerin elinden alınmış durumdadır. Bu, acilen hukuk reformu gerektiren bir alandır ve CRPD Madde 12'de irdelenmektedir. Devletler, oy kullanma hakkından mahrum edilen kişilerin, bunun üstüne, CRPD uygulanmasına ve izlemesine katılma imkanından da yoksun bırakılmasını önlemelidir.

3.2. Anlamlı Katılım Nasıl Sağlanır

Madde 29, CRPD Madde 4(3) ve 33(3) ile birlikte okunduğunda, Taraf Devletlerin, engellilere ve onları temsil eden kuruluşlara, diğer insanlar ile eşit bir şekilde medeni ve siyasi yaşama katılma yeteneğinin ve imkanının verilmesini sağlama konusunda proaktif olmalarını gerekli kıldığı yönünde yorumlanabilir.

Hizmet etmeye çalıştıkları bireylerin ve grupların katılımı ile tasarlanan politika ve programlar büyük olasılıkla;

1. Gerçek ihtiyaçları yansıtacaktır;
2. Etkin uygulamaya yol açacaktır;
3. Toplum tarafından sahiplenilecektir.

Geçtiğimiz yıllarda birçok politika alanına – çevre, ulaşım, yerel eğitim ve sağlık hizmetleri gibi – sivil toplumu dahil etme yönünde önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, engelliler sürekli olarak, kendi yaşamlarını etkileyen politika ve programların geliştirilmesi ve uygulanması konusunda söz sahibi olmaktan dışlanmaktadır. Danışılan durumlarda, görüşleri devamlı olarak ilgisiz, irrasyonel veya yetersiz kabul edilerek dikkate alınmayan engelliler yerine tıbbi profesyoneller veya hizmet sağlayıcılara danışılmaktadır.

Politika döngüsü boyunca engellilerin katılımının desteklenmesi, daha geniş bir topluma, “özgür ve onur ve haklar açısından eşit doğmanın” tüm insanlar için ne anlama geldiğine dair güçlü bir mesaj vermektedir.²³ Engelliler, onları insan haklarının ihlal edilmesi riskine sokan diğer çevresel ve toplumsal engellerin yanında yaftalanma ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

Hükümetler, engellilerin yaşadığı yaftalanma, ayrımcılık ve geçersizliğin ayrımcı etkileri ile aşağıdakiler yoluyla mücadele edebilir:

²³ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Madde 1.

1. Engellilerin, kendi yaşamlarıyla ilgili uzmanlar olduğunu kabul etmek;
2. Reformu başlatırken onların menfaatlerine karşılık vermek ve;
3. Reform için bir gündem belirlerken proaktif bir şekilde onların görüşlerini araştırmak.

Anlamli katılım bir yapı gerektirmektedir ve geçici yöntemler ile tam olarak gerçekleştirilemez. Katılım, hükümetlerin Sözleşmenin uygulanmasında şeffaflık sağlamasını gerektirmektedir. Bilginin, insanların erişebilecekleri şekillerde sunulmasını gerektirmektedir. Kimin katılacağı, ne zaman katılacaklarının ve nasıl katılacaklarının belirlenmesine engellileri ve onları temsil eden kuruluşları dahil eden süreçlerin kurulmuş olmasını gerektirmektedir. Katılım mekanizmalarının erişilebilir ve çeşitli formatlarda hazırlanmasını ve gerekli olduğunda makul biçimde imkan sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Çoğu zaman, kapasite geliştirme ve mali kaynaklar da gerektirmektedir. Bunlar, şimdi daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Anlamli katılım, temsil şartlarının, engellileri ve onları temsil eden kuruluşları dahil eden açık ve saydam bir süreçle kararlaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Aşağıdaki iki can alıcı meseleyi işaret eden bir süreç kurulmalıdır:

1. **Yeterli temsil sağlanması.** Kimler ve hangi kuruluşlar sivil toplum adına CRPD'nin uygulanması ile ilgili meselelere katılmalıdır?
2. **İyi bir süreç sağlanması.** Katılım, Sözleşmenin uygulanması ile ilgili meselelerin geliştirilmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süresince hangi noktalarda yer alacaktır? Katılımın anlamli olmasını sağlamak için ne gibi yöntemler ve mekanizmalar geliştirilecektir?

3.2.1. Yeterli Temsil Sağlanması

Sivil toplumun CRPD'nin uygulanması ile ilgili meselelere katılımı, engelli kesimlerinin tamamını ve bunun yanı sıra, STK'ler ve üniversiteler de dahil olmak üzere, Sözleşmenin uygulanmasını desteklemeyi, korumayı ve izlemeyi hedefleyen diğer sivil toplum temsilcilerini temsil etmelidir. Sivil toplum, geniş çaplıdır ve geniş bir aktörler yelpazesini kapsamaktadır.

CRPD Madde 4(3) ve 33(3)'de, engellilere ve onları temsil eden kuruluşlara politika geliştirme ve izlemeye dahil olma imkanı verilmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Bu kişi ve kuruluşlar, insan hakları ihlalleri ve CRPD'nin uygulanma yolları hakkında değerli tavsiyelerde bulunabilirler. Engelliler veya onları temsil eden kuruluşlar homojen bir grup oluşturmamaktadır. Hükümet, farklı fikirlerle sahip olan çeşitli kuruluşları dahil edebilmek için bu farklılıkları anlamalıdır. Hangi engellilerin ve hangi kuruluşların izlemeye dahil edileceğini seçmek oldukça zordur ve bu seçim, izleme üzerinde bir etkiye sahip olabileceği gibi, kuruluşlar üzerinde de bir etkiye sahip olabilir.

Uluslararası Engelliler İttifakı (engelliler şemsiye gruplarının küresel gruplaşması), "onları temsil eden kuruluşlar" ifadesinin "engellilerin belli bir kesimini temsil ettiğini meşru biçimde iddia eden, tercihen kuruluşu doğrudan yöneten veya kuruluşun yönetim organını seçen bir üyelik yapısına sahip olan kuruluşlar olarak ve böyle bir organ olmaması durumunda da bu kesim gözünde güvenilirliği bir kamu istişaresi ile kanıtlanmış ve bu kesime hesap verebilirlik için bir mekanizma sağlayan başka bir kuruluş" anlamına geldiğini belirtmektedir.²⁴ İttifak, CRPD'nin uygulanmasının, engellilerin belli kesimlerini temsil eden kuruluşlardan oluşan ulusal şemsiye koalisyonlarının/federasyonlarının güçlenmesine yol açacağını öne sürmektedir. Aynı zamanda, danışmada önceliğin, ülke çapında iyi bir varlık gösteren çeşitli kesimleri en çok temsil eden engelli kuruluşlarına verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

²⁴ Uluslararası Engelliler İttifakı, "Engelli Hakları Sözleşmesinin uygulanması ve izlenmesi için ulusal mekanizmaların yapısı ve rolüne dair bilinci arttırmak için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından yapılan İnsan Hakları konulu çalışmaya katkı", Cenevre, Eylül, 2009.

Ulusal şemsiye kuruluşlar, merkezi bir rol oynamaktadır ancak izlemeye dahil edilen kuruluşlar yalnızca bunlar olmamalıdır. Şu anda birçok ülkede çok az sayıda engelli kuruluşu vardır ve psiko-sosyal açıdan engelli kişilere yönelik kuruluşlar (ruh sağlığı hizmeti kullanıcısı kuruluşları) veya zihinsel yetenek bakımından engelli kişilere yönelik öz-savunma grupları bulunmamaktadır. Birçok engelli grubu, bu grupların yaftalanmasından ve ulusal engelliler kanunlarından dışlanmasından dolayı ve örgütlenme özgürlüğünden yoksun bırakılmayla sonuçlanan hukuki ehliyet mahrumiyetinden dolayı toplum içerisinde ve engelliler kesiminde sınırlı görünürlüğe sahiptir. Devletler bunu kabul etmeli ve sivil toplum katılımının sağlanmasında geleneksel olarak ötekileştirilen engelli gruplarına ulaşmalıdır.

Taraf devletler, izleme mekanizmalarına katılım için çıtanın çok yükseğe çıkarılmamasını sağlamalıdır. Ulusal insan hakları kurumları, engelli çalışmaları konusunda yüksek lisans derecesine sahip olan hukukçuları ve sosyologları istihdam ederken, engelliler eğitim imkanlarından dışlanabilmektedir. Katılım, sahada uygulamalı insan hakları deneyimine sahip olanlara ve insan haklarını savunma konusunda deneyime sahip olanlara açık olmalıdır.

Aile ve bakım sağlama kuruluşları ile psiko-sosyal açıdan ve zihinsel yetenek bakımından engeli kişiler ile ilgilenen kuruluşlar önemli paydaşlardır ve ailelerin ve bakım sağlayanların görüşlerinin temsil edilmesinde önemli bir rol oynayabilirler. Bu kişilerin hiçbirisi, engellilerin seslerinin yerini alamaz. Ebeveyn kuruluşları ve öz-savunma kuruluşları, zihinsel yetenek bakımından engelli kişileri temsil eden bir ses sağlamaları yönünde birlikte çalışmak için teşvik edilmelidir.

Herhangi bir kuruluşun, adlarına konuştuğunu iddia ettiği engellileri gerçekten ve meşru olarak temsil edip etmediğini değerlendirecek süreçler de mevcut olmalıdır. Profesyonel tıbbi bakım, hemşirelik ve sosyal bakım personeli dahil hizmet sağlayıcıları, bazen hastaları/müşterileri için savunuculuk yaptıklarını iddia etmektedirler ve bunu iyi niyetli olarak yapsalar da bu kaçınılmazı gereken bir uygulamadır.

Engelli çocukların hakları birçok kişi için kaygı verici bir sorundur ve engelli çocuklar adına konuşanlar genellikle ebeveyn kuruluşlarıdır. CRPD, hepimizi engelli çocuklarla buluşma ve onların görüşlerini doğrudan alma yönünde teşvik etmektedir. CRPD Madde 7(3), aşağıdaki hükmü getirmiştir:

Taraf Devletler, engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde kendilerini etkileyen her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmasını, yaşlarına ve olgunluk seviyelerine göre görüşlerine önem verilmesini ve bu hakkın tanınması için engellerinin çeşidine ve yaşlarına uygun destek sunulmasını sağlayacaktır.

Ayrıca, CRPD Madde 3(h), Devletleri, “engelli çocukların gelişen kapasitelerine saygı duymaya ve engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilmeleri için haklarına saygı duymaya” davet etmektedir. Çocukları izleme işlevlerine katılmaya davet ederken bunun dikkate alınması önemlidir.

3.2.2. İyi Bir Süreç Sağlama

Erken ve sürekli katılım

Katılım yöntemlerinin özlü ve anlamlı olmasını sağlamak için, engellilerin daha planlama aşamasında dahil edilmeleri gerekir. Karar alındıktan sonra insanlara danışmak etkin değildir – bu, katılım değil yalnızca izin isteme olur. Durumlar ve bağlamlar sıklıkla değişmektedir ve bu nedenle bir politika sürecinde, Taraf Devletler, kime danışılmakta olduğunu incelemeli ve ortaya çıkan meşru kuruluşları faal bir biçimde dahil etmelidir.

Erişilebilirlik

Anlamlı katılım, Taraf Devletlerin, CRPD ile ilgili konulara dair bilgilerin engelliler ve onları temsil eden kuruluşları da kapsayan sivil toplum tarafından onların ihtiyaç duydukları formatta kullanılabilir ve erişilebilir olmasını sağlamasını gerekli

kılmaktadır. Bu, Madde 33 mekanizmalarının konumu, yapısı ve görevine ilişkin bilgi ile CRPD Madde 33(2) ve 33(3)'de tanımlanan izleme süreçlerine bireylerin ve kuruluşların nasıl katılacaklarına dair bilgiyi içermektedir.

Örneğin basit bir İnternet araması bu bilgiyi sağlamalıdır. Taraf Devletler, büyük olasılıkla tüm ilgili kuruluşların bir veri tabanının tutulmasını, bu kuruluşlara düzenli olarak bilgi dağıtılmasını ve onlardan üyelerini katılım imkanları hakkında bilgilendirmelerini istemeyi içeren sivil topluma bilgi sağlama konusunda proaktif olmalıdır.

Çeşitli Katılım Formatları

Katılımın anlamlı olması için, çeşitli katılım formatları sağlanmalıdır. Katılımın yalnızca toplantılar yoluyla gerçekleşmesi halinde, toplantıya gelemeyen kişiler ve kamusal alanlarda veya büyük gruplar önünde konuşma cesaretine sahip olmayan kişiler kapsam dışında kalabilir. Katılım sağlamak için, yüz yüze toplantılar, odak gruplar, telefon mülakatları ve İnternet gibi yöntemler dahil birçok yol vardır.

Makul İmkanlar Sağlama

Katılımın olabildiğince etkin olması için etkinliklerde, faaliyetlerde ve süreçlerde makul imkanlar sağlanmalıdır. CRPD Madde 2, makul imkan sağlamayı aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamalar.

Engelliler, katılım konusunda fiziksel, iletişimsel, davranışsal veya yasal engeller gibi çeşitli engellerle karşı karşıya kalabileceğinden, bu kişilerin katılıma yalnızca davet edilmesi genellikle yetersizdir. Toplantılarda düzenli olarak verilen aralar, iyi yapılandırılmış gündemler, anlaşılması kolay ve düz metinli yazışmalar ve işaret diline çevirmeler, engelliler için özel anlamlılığa sahip olabilecek önemli makul imkan sağlamanın örnekleridir. Devletler, diğerleri ile eşit bir şekilde yer alabilmeleri amacıyla, katılımlarında daha fazla eşitlik sağlanması için ne tür düzenlemelere ihtiyaç duyduklarını engellilere sormalıdır.

Kapasite Geliştirilmesini Sağlama

Taraf Devletlerin, CRPD Madde 29 altında, engellileri temsil eden kuruluşların (engelli kuruluşları dahil) varlığını güvence altına alma ve diğerleri ile eşit şekilde sivil topluma ve siyasi yaşama katılım için bu kuruluşlara organizasyonel kapasite, bilgi birikimi ve deneyim aktarılmasını sağlama görevleri vardır. Organizasyonel kapasite, bilgi birikimi ve deneyim şu anlama gelir:

1. İzleme faaliyetlerine katılma becerileri;
2. Politika oluşumuna ve uygulamasına dahil olma becerileri;
3. Toplantılara katılma ve dışlanmayla mücadele etme güveni ve becerileri;
4. CRPD dahil olmak üzere insan haklarına ilişkin bilgi birikimi;
5. Bu hakların nasıl kullanılacağına dair bilgi birikimi;
6. CRPD'nin ulusal düzeyde uygulanması ile ilgili kilit kişilerin kim olduğuna dair bilgi;
7. İlgili politika konularının ve politikanın nasıl oluşturulduğunu kavrama.

Kapasite seminerler, konferanslar, kitaplar ve çevrimiçi kaynaklar dahil olmak üzere birçok çeşitli yolla geliştirilebilir. Bunlar, kapasitesi güçlendirilmekte olan kişiler tarafından erişilebilecek formatlarda olmalıdır. Kapasite geliştirme, ailelere ve diğer kuruluş türlerine ve engelliler ile onları temsil eden kuruluşlara sağlanmalıdır.

Tüm kapasite geliştirme faaliyetleri, çok fazla olmasa da bir miktar finansman gerektirmektedir. Devletler engellilerin ve onları temsil eden kuruluşların etkin katılımını sağlama sorumluluğuna sahipse, katılımın bir ön koşulu olan kapasite geliştirmeyi finanse etme sorumluluğuna sahip olmaları için kuvvetli bir gerekçe vardır.

Devlet finansmanı, bir kuruluşun fiili ve/veya öngörülen bağımsızlığı ile savunuculuk etkinliği için gerçek bir risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, devlet kurumlarının sivil toplum kuruluşları için kapasite geliştirme faaliyetlerini yürütmesi iyi bir fikir olmayabilir.

Taraf Devletlerin, bazı engellilerin kamu kuruluşlarına ve toplum yaşamına katılımını engelleyen hukuki ehliyet mahrumiyeti veya kısıtlaması gibi yasal engelleri kaldırması gerekebilir.

Taraf Devletler, tüm kuruluşların, Madde 33(2) ve 33(3)'de belirtilen izleme faaliyetleri dahil olmak üzere CRPD'nin uygulanmasına ilişkin faaliyetlere katılma konusunda aynı kapasiteye sahip olduğunu varsaymamalıdır. Bazı kuruluşlar (yeni kurulan kuruluşlar veya tarihsel olarak toplumdan tecrit edilmiş olan engelli gruplarını temsil eden kuruluşlar gibi), diğer engelli gruplarının temsilcileri yanında anlamlı bir şekilde katılım sağlayabilmek için ilave kapasite geliştirme biçimlerine ihtiyaç duyabilir. Bu durum genellikle, psiko-sosyal açıdan engelli kişiler (psikiyatriden yararlanan ve yararlanmış kişiler) ile ilgili kuruluşlar ve zihinsel yetenek bakımından engelli kişiler ile ilgili kuruluşlar (öz-savunucular) için geçerlidir. Her iki kuruluş türü de birçok ülkede toplumsal tartışmalardan dışlanmışlardır.

Bölüm 4. Sözleşmenin Hükümet İçinde Desteklenmesi – Madde 33(1)

CRPD Madde 33(1), aşağıdaki hükmü getirmiştir:

Taraf Devletler, organizasyon sistemlerine göre, bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin meseleler için hükümet içerisinde bir veya birden çok sorumlu makam belirleyecek ve farklı kesimlerde ve farklı seviyelerde ilgili eyleme olanak sağlamak için hükümet içerisinde bir koordinasyon mekanizması tesis edilmesine veya belirlenmesine hak ettiği özeni gösterecektir.

Yukarıdaki 2. Bölümde belirtildiği gibi, Madde 33(1), CRPD'nin uygulanması ile ilgili meselelerde hükümet çapında ve genelinde etkin koordinasyonu sağlamayı hedeflemektedir. Kanunların, politikaların ve programların, koordinasyon ve iletişim olmadan farklı bakanlıklar ve daireler tarafından geliştirildiği ve uygulandığı yönetime bir son vermeyi hedeflemektedir. Yönetime, birleşmiş bir yaklaşım getirmeye çalışmaktadır.

Bu bölüm, bir sorumlu makamın işlevini ana hatlarıyla çizmektedir. Ardından, sorumlu makam(lar)ın ve hükümet çapında koordinasyon için ilave mekanizmaların sayısını ve konumunu belirtmektedir.

4.1. Sorumlu Makam(lar)ın İşlevi

Engellilerin yaşamlarını etkileyen mevzuat, politika ve programlar genellikle farklı bakanlıklar ve daireler tarafından, diğer bakanlıklar ve daireler ile koordinasyon sağlanmadan geliştirilmektedir. Bu, engelliler için politikalar ve programlarda boşluklara, finansman sağlama konusunda koordinasyon eksikliğine ve hükümet çapında yetersiz, hatta çelişen önceliklere yol açabilmektedir. Madde 33(1), bunun meydana gelmemesini ve bunun yerine engelliler politikasının bütüncül olmasını sağlamayı hedeflemektedir.

MDAC, Madde 33(1)'in uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla sorumlu makam(lar) için aşağıdaki işlevler listesini geliştirmiştir:

1. Hükümet ve sivil toplum için CRPD irtibat noktası olarak hizmet vermek;
2. Hükümet çapında ve genelinde CRPD'ye ve değerlerine öncülük etmek;
3. Hükümet içerisinde koordinasyon sağlamak;
4. Sivil toplumun katılımını güvenceye almak;
5. CRPD'nin onaylandığı zamanda başlangıç durumu analizi yapmak;
6. Ulusal bir CRPD uygulama planı yayınlamak;
7. Verileri ve istatistikleri düzenlemek;
8. Ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmaları ile birlikte hareket etmek.

Bu işlevlerin her biri aşağıda açıklanmaktadır.

4.1.1. Bir CRPD İrtibat Noktası Olarak Hizmet Vermek

Taraf Devletler, CRPD ile ilgili bilgi için merkezi irtibat noktası olarak hizmet etmek üzere hükümet bünyesinde çalışan en az bir sorumlu makam belirlemelidir. Sorumlu makam, aşağıdakiler için CRPD merkezi olarak hizmet verir:

- Bakanlıklar ve daireleri;
- Yerel ve bölgesel yönetimler;
- Engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar;
- Sözleşmenin uygulanmasını desteklemeyi, korumayı ve izlemeyi hedefleyen diğer sivil toplum temsilcileri;
- Madde 33(2) izleme mekanizması dahilindeki kurumlar ile diğer ulusal insan hakları kurumları ve teftiş kurumları;
- Aşağıdakiler gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar:
 - CRPD'ye Taraf Devletler Konferansı;
 - BM Engelli Hakları Komitesi;
 - İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi gibi, antlaşmalarla kurulan diğer BM kurumları;
 - Engelliler, İşkence, Sağlık Hakkı, Eğitim Hakkına ilişkin görevliler dahil BM Özel Raportörleri;
 - AB Üst Düzey Engelli Grubu ve çeşitli Genel Müdürlükler gibi Avrupa Birliği bünyesindeki kurumlar;
 - İşkence veya Gayri insani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya karşı Avrupa Komitesi gibi Avrupa Konseyi bünyesindeki kurumlar ve Avrupa Konseyinin İnsan Hakları Komiseri.

Sorumlu makam(lar)ın hükümet içerisinde nereye konumlandırıldığı ve sorumlu makam(lar) ile nasıl irtibat kurulacağına dair bilgi sağlanmalıdır. Basit bir İnternet araması, bu bilgiyi kolayca sağlamalıdır. Taraf Devletler, bu bilgiyi yukarıda sayılan kurumlara da proaktif bir şekilde iletmelidir.

Sorumlu makam(lar) aynı zamanda, Taraf Devletlerin "bilgi, deneyim, eğitim programları ve en iyi uygulamalar gibi konularda görüş alışverişi ve paylaşım dahil olmak üzere kapasite geliştirme, kolaylaştırma ve destekleme" yükümlülüğünü ortaya koyan CRPD Madde 32(1) altında uluslararası işbirliğini kapsayan her türlü faaliyet için irtibat noktaları olacaktır.

Soru 1: Taraf Devlet tarafından, CRPD'nin uygulaması ile ilgili konular için hükümet bünyesinde bir veya birden çok sorumlu makam resmi olarak irtibat noktası olarak belirlenmiş midir? Hükümet çapında ve genelinde koordinasyonu kolaylaştırmak için bir koordinasyon mekanizması kurulmuş mudur? Bu, sivil topluma iletilmiş midir?

4.1.2. Hükümet Genelinde CRPD'ye ve Değerlerine Öncülük Etmek

Sorumlu makam(lar), sektörler çapında ve hükümet kademeleri genelinde CRPD'ye ve değerlerine öncülük etmelidir. Bölüm 2'de açıklandığı üzere, CRPD'nin değer sistemi, Sözleşme Madde 3'te ortaya konulan ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeler, kişilerin doğuştan gelen onuruna, bireysel özerkliğine ve bağımsızlığına saygı gösterilmesini; ayrımcılık yapılmamasını;

topluma tam ve etkin katılım ve dahil olmayı; fırsat eşitliğini; erişilebilirliği; cinsiyet eşitliğini ve engellilerin insan çeşitliliği ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesini içermektedir.²⁵

CRPD'ye ve değerlerine öncülük etme faaliyetleri, hükümet temsilcileri ve hizmet sunumundan sorumlu kuruluşlar için tasarlanan programlar gibi "engelliler ve engelli hakları ile ilgili bilinç yükseltme programları" geliştirilmesini içerebilir.²⁶ Taraf Devletler, sorumlu makam(lar)ın bir değişim sürecini yönlendirmek, hükümet genelinde liderliği yaymak ve harekete geçirmek, meslektaşları motive etmek, bakanlık sınırlarını zorlamak, statükoyla mücadele etmek, kaynak toplamak ve hükümet içinde ve dışında destek toplamak için yeterli siyasi liderliğe sahip olmasını sağlamalıdır.

Bu faaliyetler, Taraf Devletlerin engelliler ve CRPD ile ilgili bilinç yükseltme yükümlülüklerini ortaya koyan CRPD Madde 8'in uygulanması için gerekli olan faaliyetler ile yakından ilgilidir. Bu faaliyetler aynı zamanda, Madde 33(2) çerçevesinin CRPD'nin getirdiği hakları desteklemek için yürütmesi gereken faaliyetler ile de ilgilidir (Madde 33(2) çerçevesine dair bir tartışma için aşağıdaki 5. Bölüme bakınız) ve kurumlar arasında kimin neyi yapacağı ile ilgili görev dağılımı hakkında bir tartışma yapmak gerekir. Ancak, sorumlu makam(lar) nihayetinde, Taraf Devlet olarak, bu faaliyetlerin yürütülmesi sorumluluğunu taşımaktadır.

Soru 2: Sorumlu makam(lar), toplum genelinde CRPD ile ilgili bilinci yükseltmek için ne gibi eylemlerde bulunmaktadır?

4.1.3. Hükümet İçinde Koordinasyon Sağlamak

Bu Kılavuz'un 2. Bölümünde belirtildiği gibi, engelliler politikası genellikle belli bir bakanlığın/dairenin belli politika amaçları kapsamında, o bakanlık veya daire içerisinde ve hükümet çapında ilave koordinasyon olmadan geliştirilmektedir. CRPD Madde 33(1), CRPD'yi mümkün olduğunda etkin bir şekilde uygulamaları için hükümetleri bu yaklaşımdan alıp birleşmiş yönetime doğru götürmeyi hedeflemektedir.²⁷ Uygulamada bu yaklaşım, sorumlu makam(lar)ın aşağıdakileri yapmasını gerektirmektedir:²⁸

1. **Engelliler mevzuatını, politikalarını, programlarını ve hizmetlerini koordine etmek.** Bu, iletişim için etkin kanalların kurulmasını ve hükümet dairelerinden/bakanlıklarından temsilcileri bir araya getiren düzenli ilerleme incelemesi toplantıları yapılmasını gerektirir. Bu, bütüncül mevzuat, politika ve programların uygulanabilmesi ve engelliler için sağlanan hizmetlerin engellilerin ihtiyaçlarını mümkün olduğunca etkin bir şekilde karşılayabilmesi için ilgili bakanlıkların/dairelerin önceliklerini, görüş ve endişelerini paylaşmasının sağlanması anlamına gelmektedir. Bu, sorumlu makam(lar) bünyesinde çalışan devlet memurlarının, ulusal koordinasyon toplantılarına katılmak üzere ülke çapında seyahat etmelerini gerektirebilir.
2. **Engelli sorunlarını hükümetin tüm ana politikaları ve programlarına yerleştirmek.** CRPD Madde 4(1)(c), Taraf Devletlerin "tüm politika ve programlarda engellilerin insan haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini

²⁵ CRPD Madde 3.

²⁶ CRPD Madde 8(2)(d).

²⁷ CRPD Madde 4(1)(b), Taraf Devletlerin "Engelliler aleyhinde ayrımcılık teşkil eden yürürlükteki hukuk kurallarını, düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli olan, yasama faaliyetleri dahil uygun tüm tedbirleri almasına" dair genel bir yükümlülüğünü ortaya koymaktadır.

²⁸ J. Newman, "Joined-up government: the politics of partnership" ["Birleşmiş hükümet: ortaklık siyaseti"], Modernising Governance: New Labour, policy and society [Yönetimi Modernleştirmek: Yeni İşçilik, politika ve toplum] Bölüm 6 (Londra: Sage, 2001) adlı eserden uyarlanmıştır.

dikkate almasını” gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla sorumlu makam, tüm hükümet bakanlıklarının/dairelerinin tüm politika ve programlarda (hatta engelliler ile ilgili olmayan politika ve programlarda) engellilerin haklarını dikkate almasını sağlamalıdır. Koordineli eylem yalnızca engelli politikaları ve programları ile sınırlı olmamalı, örneğin vergi sisteminin değiştirilmesi, hükümet yardımı harcamalarının tahsis edilmesi, yoksulluğu azaltma stratejilerinin yazılması, kentsel mekanların planlanması gibi tüm eylemlere yayılmalıdır.

3. **Bilgi alışverişini kolaylaştırmak.** Sorumlu makam, CRPD’nin uygulanmasına yenilikçi yaklaşımlar geliştirmek için ümit verici uygulamaları hükümet kademeleri genelinde ve kesimler çapında paylaşmalıdır. Bu, örneğin, engelli insanlara sağlanan erişilebilir destek hizmetleri bulunmasını²⁹ veya engellilerle çalışan personelin en son bilgiler kullanılarak eğitilmiş olmasını³⁰ sağlama konusunda çeşitli sivil toplum kuruluşları ile özel sektörde fikirlerin ve iyi uygulamaların paylaşılmasını içerecektir.
4. **Engelliler kesimi için finansman sağlamak.** Engelliler kesimi için yeterli mali kaynak sağlanması, sorumlu makamın oynayacağı bir roldür. Bu, örneğin, engellilerin ihtiyaçlarının ölçülmesi, bakanlıkların finansman sağlanmasına katkıda bulunması ve uygun hizmetleri sağlayabilecek ortaklıklar kurulması yoluyla başarılabılır. Bu tür ortaklıklar, yerel koşullara bağlı olarak, Devlet kurumlarını, kamu kurumu niteliğindeki kuruluşları, özel şirketleri ve sivil toplum kuruluşlarını kapsayabilir. Sorumlu makam benzer şekilde, mükerrer politika ve programlardan kaynaklanabilecek olan gereksiz maliyetlerin nasıl düşürülebileceğini inceleyebilir.

Soru 3: Taraf Devletler, CRPD’nin uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet çapında ve genelinde etkin koordinasyonu sağlamak için ne yapmaktadır?

4.1.4. Sivil Toplumun Katılımını Sağlamak

Bu Kılavuz’un yukarıdaki 3. Bölümü, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun politika döngüsünün tüm aşamalarına niçin ve nasıl dahil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sorumlu makam, engellilerin anlamlı katılımını sağlamaktan sorumlu olmalıdır. Sorumlu makam bünyesinde lider devlet memuru veya devlet memurları grubu olarak çalışan kişiler, engellileri etkileyen her türlü kanun veya politikanın geliştirilmesinde ve uygulanmasında, onları temsil eden kuruluşlar aracılığıyla engellilerin görüşlerinin alınmasını ve dahil edilmesini sağlamalıdır.³¹

Sorumlu makam, engellilerin, onları temsil eden kuruluşların ve diğer sivil toplum aktörlerinin CRPD ile ilgili tüm meselelere tam olarak katılmasına imkan vermek amacıyla sivil toplum için kapasite geliştirme faaliyetlerine finansman sağlanmasında can alıcı bir rol oynayabilir. Bu, CRPD hakkında ve sivil toplumun sesini yükseltmek için organizasyonel gelişim hakkında eğitimi içerebilir (STK’lerde kapasite geliştirme için yukarıda 3. Bölümüne bakınız).

Sorumlu makam, Sözleşmenin, sorumlu oldukları politikalar ve programlara ilişkin muhtemel etkilerini tartışmak üzere diğer devlet memurlarına yaklaşmak için onların güvenini kazanmalıdır. Bu tartışmalar, olabildiğince açık ve saydam olmalıdır ancak bazen, politika tartışması için (güvenli) bir alan bırakmak için hükümet içindeki tartışmaların gizli kalması gerekebilir.

²⁹ Bkz. CRPD Madde 4(1)(e).

³⁰ Bkz. CRPD Madde 4(1)(i).

³¹ Bkz. CRPD Madde 4(3); bu Madde şunu gerektirmektedir: “Taraflar Devletler, bu Sözleşme’yi yürürlüğe koyacak yasaların ve politikaların gelişimi ve uygulanmasında ve engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde, engelli çocuklar dahil olmak üzere engellilere, onları temsil eden örgütler aracılığıyla sık sık danışacaklar ve onları etkin bir şekilde sürece dahil edeceklerdir.”

S

Soru 4: Sorumlu makam, CRPD'nin uygulanması ile ilgili meselelerde engellilerin görüşlerini nasıl almakta ve katılımını nasıl sağlamaktadır?

4.1.5. CRPD'nin Onaylandığı Zamanda Başlangıç Durumu Analizi Yapmak

Sorumlu makamlar, onaylama zamanında bir başlangıç durumu analizinin geliştirilmesini sağlamalıdır. Bu analiz, onaylama zamanında mevcut olan ulusal kanunlar, politikalar ve uygulamaların CRPD'ye – Madde 1'den Madde 33'e – ne ölçüde uyduğunu ortaya koymalıdır.

Başlangıç durumu analizi, CRPD'nin kesin bir gerekliliği değildir. Böyle bir girişim, ulusal insan hakları kurumları tarafından CRPD'nin müzakere edilmesi sırasında resmi olarak önerilmiştir ancak Sözleşmenin nihai metnine böyle bir gereklilik dahil edilmemiştir.³² Bununla beraber, özellikle Taraf Devletler bu süreçten geçmeden Sözleşme yükümlülüklerine uymada zorlanacağı için, CRPD tarafından bir başlangıç durumu analizi yapılması gerektiği ima edilmiştir.

CRPD Madde 35(1) uyarınca, Taraf Devletler BM Engelli Hakları Komitesine, "bu Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içerisinde, yükümlülüklerini yerine getirmeye dair ulusal düzeyli çalışmalarını ve bu dönemde sağlanan gelişmeleri açıklayan geniş kapsamlı birer rapor" sunmalıdır.³³ Bir başlangıç durumu analizi olmaması halinde bir Taraf Devletin Sözleşmenin onaylanmasından itibaren iki yıl içerisinde kaydedilen ilerlemeye dair bir rapor sunması imkansız olacaktır. Bu nedenle, bir Taraf Devletin, Sözleşmeye uyumunun ilk analizi olarak Madde 35(1) Devlet raporuna güvenmesi Sözleşme anlamında yeterli olmayacaktır.

Kademeli olarak gerçekleştirilmesi amaçlanan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasının Devlet, sivil toplum ve BM mekanizmaları tarafından nasıl değerlendirileceği göz önüne alındığında, onaylama üzerine bir başlangıç durumu analizi yapılması durumu özellikle zorunludur.³⁴ Bu dönemin başlangıcında durumun ne olduğuna dair veri olmaması halinde iki (veya dört) yıl boyunca ilerleme kaydedilip edilmediğini belirlemek mümkün olmayacaktır.

Taraf Devletler, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplum ve Kılavuz'un aşağıdaki 5. Bölümünde tanımlanan izleme sürecine katılan diğer birey veya kuruluşlar için başlangıç durumu analizini sağlamalı ve erişilebilir kılmalıdır. Aynı zamanda, sivil toplumun bu analizin taslağının oluşturulmasına katılmasını da sağlamalıdır.

S

Soru 5: CRPD'nin onaylandığı zamanda bir başlangıç durumu analizi yapılmış mıdır? Bu analiz, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun katılımı ile mi geliştirilmiştir ve onlara sağlanmış mıdır?

4.1.6. Ulusal CRPD Uygulama Planı Yayınlamak

Sorumlu makamlar, Sözleşmenin onaylanmasından sonra ulusal bir engelliler eylem planının geliştirilmesini sağlamalıdır. Ulusal CRPD uygulama planı; CRPD'nin uygulanmasında hükümetin önceliklerini ortaya koymalı, ilerlemeyi ölçmek için SMART (Spesifik, Ölçülebilir, Başarılabilir, Geçerli ve Zaman Kısıtlı) hedefler içermeli ve hükümetin hangi alanlarının planın ortaya koyduğu her bir eylemin gerçekleştirilmesinden sorumlu olduğunu belirtmelidir. CRPD uygulama planı aynı zamanda, engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar dahil sivil toplumun planın uygulanmasına katılımını sağlayan

³² Ulusal İnsan Hakları Kurumları: İzlemeye İlişkin Taslak Metin, 10 Ağustos 2005.

³³ CRPD Madde 35(1).

³⁴ CRPD Madde 4(2).

önlemleri de belirtmelidir. Kılavuz'un yukarıdaki 3. Bölümünde tartışıldığı üzere, CRPD Madde 4(3), CRPD'nin uygulanmasına sivil toplumun katılımını gerektirmektedir. Uygulama planı, sivil toplum temsilcilerinin ortaklığı ile hazırlanmalıdır.

Bu plan, hükümetin yaptıklarının her yönünü kapsamlı ve yalnızca engellilere özgü politika ve programlar ile sınırlı olmamalıdır. Ulusal CRPD uygulama planının kaynakları uygun bir şekilde sağlanmalıdır ve plan uygun bir şekilde izlenmelidir. BM Engelli Hakları Komitesine raporlama yapan Devlet için zaman çizelgesinin, iki yıl olan süre bitimine denk gelmesi için Taraf Devletlerin, onaylamanın hemen ardından iki yıllık bir plan geliştirmeleri tavsiye edilmektedir.³⁵

Soru 6: CRPD için bir uygulama planı geliştirilmiş midir? Bu plan, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun katılımı ile mi geliştirilmiştir ve onlara sağlanmış mıdır?

4.1.7. Verileri ve İstatistikleri Düzenlemek

CRPD Madde 31, Taraf Devletlere "CRPD'yi uygulamaları için gerekli politikaları formüle etmeleri ve geliştirmelerinde kendilerine yol gösterecek, istatistik veriler ve araştırmalar da dahil, uygun bilgileri toplama" yükümlülüğünü yükler.³⁶ Madde 31 aynı zamanda Sözleşmenin uygulanmasının değerlendirilmesi için verilerin ayrıştırılmasını ve engellilerin karşılaştığı belli engellerin tanımlanmasını ve ele alınmasını gerektirir.³⁷

Veriler, engellilerin deneyimleri hakkında hem istatistiksel hem de nitel bilgileri içerir. Her iki veri türünün bir birleşimi, kanıta dayalı mevzuat, plan ve politikaların formülasyonu ile bunların uygulanması ve değerlendirilmesi için çok önemlidir. Veriler aynı zamanda, ulusal CRPD uygulama planına göre ilerlemeyi ölçmek için de gereklidir.

Taraf Devletler, verilerin, Madde 33(2) izleme mekanizmaları (aşağıda 5. Bölüme bakınız) ile başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplum ve Madde 33(3) ile gerekli kılınan izlemeye katılan diğer bireyler ve kuruluşlar (yukarıda 3. Bölüme bakınız) dahil tüm halka yayılmasını ve verilmesini sağlamalıdır.

Madde 31, başta Madde 33(2) olmak üzere Madde 33 ile birlikte okunmalıdır. Aşağıda Kılavuz'un 5. Bölümünde açıklandığı üzere, Madde 33(2), Taraf Devletlerin, bağımsız mekanizmalar içeren ve CRPD'nin uygulanmasının izlenmesini kapsayan bir göreve sahip olan bir çerçeve düzenlemesini gerekli kılmaktadır. CRPD'nin uygulanmasına yönelik olan Madde 33(2) çerçevesi dahilindeki mekanizmalar, izleme için bir kanıt temeli oluşturmak için temel araştırma metodolojisi kriterlerini karşılamalıdır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin BM Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR) gibi diğer hak temelli kapsamlardaki ulusal seviyeli izlemenin deneyimlerinden faydalanılması durumunda, bir kanıt temelini oluşturan temel bileşenlerin aşağıdakiler olduğu açıkça görülecektir:

- **Ulusal hedefler.** CRPD'nin getirdiği bir hakkın kapsamının ve onun tam ve etkin uygulaması için gerekli nitel ve nicel parametrelerin somut bir tanımı. Ulusal hedefler, hakkın yarattığı belli sosyal taahhüde dair ayrıntıları belirtmektedir.

³⁵ CRPD Madde 35.

³⁶ CRPD Madde 31(1).

³⁷ CRPD Madde 31(2).

- **Göstergeler.** Zamanla meydana gelen ölçülebilir değişikliği, özellikle belirlenmiş bir temelden (yukarıda tanımlandığı üzere) tanımlayan istatistiksel değişkenler. Göstergeler sıklıkla, bir hedefin ifade ediliş biçiminden kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.
- **Veriler.** Madde 31, ulusal hedefler anlamında hakkı yürürlüğe koyması için seçilmiş olan gösterge ile ilgili geçerli ve güvenilir verilerin elde edilmesini istemektedir. Bu bağlamda, CRPD Madde 31'in, Devletlerin, CRPD ile uyumlu politikaları formüle etmelerine ve uygulamalarına olanak sağlayan verileri toplamasını gerekli kıldığını ve bu verilerin engelliler için "ayrıştırılması" gerektiği dikkate alınmalıdır. Bunun anlamı, örneğin, genel istihdam oranları ile engelli istihdam oranları arasında bir karşılaştırma yapılabilmesi için "engellilik", "cinsiyet" ya da "yaş"ın, Madde 27 altındaki istihdam oranlarına ilişkin veriler tarafından, demografik ya da istatistiksel olarak bağımsız birer değişken olarak kullanılması gerektiğidir.

Sorumlu makam(lar), verileri ve istatistikleri başarılı bir şekilde düzenlemek amacıyla, bir başlangıç durumu raporu (yukarıda Sorumlu Makam İşlevi 5'e bakınız) olarak kullanılabilen raporlar ve CRPD Madde 35 altındaki Devlet raporları (yukarıda Sorumlu Makam İşlevi 6'ya bakınız) dahil olmak üzere raporlar ve araştırmalar için finansman sağlamayı göz önüne almalıdır.

Soru 7: Taraf Devlet, istatistiksel veriler ve araştırma verileri dahil uygun bilgileri nasıl toplamaktadır? Bu bilgiler, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar dahil olmak üzere sivil topluma ve hükümet temsilcilerine nasıl sağlanmış ve erişilebilir kılınmıştır?

4.1.8. Ulusal ve Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları ile Birlikte Hareket Etmek

Sorumlu makam, gereken her türlü ulusal raporlamayı yapmalı ve Taraf Devletin Sözleşmeyi uygulama konusundaki ilerlemesini izlemek üzere kurulmuş olan kurumlar ile özlü görüşmeler içerisinde olmalıdır. Bu faaliyetler aşağıdakileri içerebilir: ulusal veya bölgesel parlamentolar için CRPD'nin uygulanmasına ilişkin raporlar hazırlamak,³⁸ CRPD'nin uygulanmasının yönleri ile ilgili meclis komisyonlarına raporlama yapmak veya kanıt sağlamak, Madde 33(2) altında kurulan bağımsız mekanizmalara raporlama yapmak (bkz. Kılavuz'un aşağıdaki 5. Bölümü) ve/veya halka açık yıllık rapor yayınlamak. Kuşkusuz ki, ulusal raporlamanın mahiyeti ve düzeni, ülkelere göre farklılık gösterebilir.

Devlet Raporlarının, Madde 35 uyarınca BM Engelli Hakları Komitesine zamanında sunulmasını koordine etmek için resmi bir prosedür devreye sokulmalıdır. Yukarıda belirtildiği üzere, Devletler böyle bir raporu yürürlüğe giriş tarihinden itibaren iki yıl içerisinde sunmalıdır. Onaylayan ilk yirmi Devlet hariç olmak üzere, bu genel olarak, Sözleşmeyi yürürlüğe sokan müteakip ulusal mevzuat bulunmadıkça, bir Devlet tarafından onaylama tarihinden iki yıl sonrası demektir.

Taraf Devletler, Sözleşmeyi uygulamak için alınan önlemler ve kaydedilen ilerleme hakkında kapsamlı bir rapor sunmalıdır. Kapsamlı bir başlangıç raporunun sunulmasının ardından, Taraf Devletler, en az her dört yılda bir ve Komitenin isteği üzerine raporlar sunmalıdır.³⁹ Genel sorumlu makamın, Komiteye verilen Devlet raporlarının Sözleşmenin önerdiği

³⁸ Bu, Avrupa Birliği için, Avrupa Parlamentosuna sunulan raporları içerir.

³⁹ CRPD Madde 35(2).

gibi “açık ve saydam bir süreci”⁴⁰ gösterecek bir şekilde yazılmasını ve engellileri dahil etmesini⁴¹ sağlamak için harekete geçmesi gerekecektir.

Devletler aynı zamanda Madde 36(4) altında, “raporların kendi ülkelerinde erişilebilir olmasını” sağlama yükümlülüğüne de sahiptir ve bu, Devlet raporunun erişilebilir formatlarda ve tüm ulusal dillerde kamuya açıklanması ve başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumu ve Sözleşmenin uygulanmasını desteklemeyi, korumayı veya izlemeyi hedefleyen diğer Devlet dışı aktörler, STK’ler veya bireyleri içeren ilgili paydaşlara dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu hüküm ayrıca Devletin, BM Engelli Hakları Komitesi tarafından yazılan “bu raporlara ilişkin öneri ve genel tavsiye kararlarına erişimi kolaylaştırması” gerektiğini de belirtmektedir. Bunun anlamı, Devletlerin, hükümeti eleştiren Komite bulgularını da kamuya duyurmasıdır. Bununla birlikte, hükümet, nihai tavsiye kararlarını büyük ölçüde sağlama yönünde bir göreve sahiptir ve bu görev, bu kararların (resmi bir BM dilinden) ilgili Devletin tüm ulusal dillerine çevrilmesi anlamına gelmektedir.

Sorumlu makamın, BM Şartıyla kurulan kurumların⁴² ve antlaşmalarla kurulan kurumların⁴³ çalışmalarından haberdar olması gerektiği dikkate alınmalıdır. Bunların Genel Yorumları, Devlete özgü nihai gözlemleri ve münferit bildirimlere dair duruma özel bulguları engelliler için önemli olabilir.

Sorumlu makamın, bu tür ulusal raporlama için araştırma yapmak amacıyla ülke çapında seyahat etmesi gerekebilir. Sorumlu makam personelinin, New York’taki BM merkezinde yapılan CRPD’ye yönelik yıllık Taraf Devletler Konferansına gidiş dahil uluslararası seyahatler yapmasına olanak sağlamak için finansman sağlanmalıdır.

Sorumlu makamın raporlamayı koordine etme sorumluluğu aynı zamanda, ortaya çıkan raporların hükümet bakanlıkları/daireleri tarafından ulusal veya uluslararası mekanizmalardan alınmasının sağlanması sorumluluğu ile bu raporlarda kapsanan tavsiye kararlarının uygun bir şekilde dikkate alınmasının ve bunlara göre hareket edilmesinin sağlanması sorumluluğunu da kapsamalıdır. Bu, Madde 33(2) çerçevesi (aşağıda 5. Bölüme bakınız) tarafından alınan tavsiye kararlarına göre hareket edilmesini içermektedir. Sorumlu makam, Birleşmiş Milletler seviyesinden ilave yardım istemenin gereksiz hale gelmesi için, BM Engelli Hakları Komitesinin nihai gözlemlerinde yer alan tavsiye kararlarına göre hareket edilmesini sağlamalıdır.

AB Üye Devletlerindeki sorumlu makam(lar) ilave sorumluluklara sahiptir. AB, 2010 Aralık’ta CRPD’ye taraf olmuştur. Bir davranış kuralı, CRPD’ye ilişkin olarak AB tarafından uygulanma ve AB’nin temsili için iç düzenlemeleri ortaya koymaktadır.⁴⁴ Bu, Avrupa Komisyonu için “kendi inisiyatifiyle veya bir Üye Devletin sorumlu makamının isteği üzerine, Üye Devletlerin so-

⁴⁰ CRPD Madde 35(4).

⁴¹ CRPD, Madde 35(4), Devletlere, “engelli çocuklar dahil olmak üzere engellilere, onları temsil eden örgütler aracılığıyla sık sık danışmalarını ve onları etkin bir şekilde sürece dahil etmeleri” yükümlülüğünü getiren Madde 4(3)’te ortaya konulan hükme göre Devlet raporlarının geliştirilmesine “gerekli önemi” vermeleri tavsiyesinde bulunmaktadır. Sivil toplumun katılımına ilişkin daha fazla bilgi bu Kılavuzun 3. Bölümünde yer almaktadır.

⁴² BM Şartıyla kurulmuş olan bu tür kurumlar, İnsan Hakları Konseyini içermektedir (önemli olanlar Evrensel Periyodik İnceleme prosedürü ve onun Özel Prosedürleridir).

⁴³ Antlaşmalarla kurulmuş olan bu türden BM kurumları şunları içerir: İnsan Hakları Komitesi (CCPR), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Komitesi (CEDAW), İşkenceye Karşı Komite (CAT) & İşkenceye Karşı Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT) – İşkenceyi Önleme Alt Komitesi (SPT), Çocuk Hakları Komitesi (CRC), Göçmen İşçiler Üzerine Komite (CMW) ve Engelli Hakları Komitesi (CRPD). Daha fazla bilgi için: <http://www.ohchr.org>.

⁴⁴ “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ile ilgili olarak Avrupa Birliği tarafından uygulama ve Avrupa Birliğinin temsili için iç düzenlemeleri ortaya koyan, Konsey, Üye Devletler ve Komisyon arasındaki Davranış Kuralı” (2010/C 340/08).

rumlu makamları ile bir koordinasyon toplantısı düzenleme” hükmünü içermektedir.⁴⁵ Bir AB Üye Devleti bünyesindeki bir sorumlu makam, Avrupa Komisyonuna AB raporunun hazırlanmasına dair bilgi göndermek üzere hazırlanmış olmalıdır ve Devlet raporunu, gizli bir şekilde önceden Komisyona göndermelidir.⁴⁶ İlaveten, sorumlu makamın amiri olan devlet memurunun, AB Engelliler Yüksek Düzeyli Grubu ve diğer Avrupa Birliği toplantılarına ve konferanslarına katılmak üzere üç ayda bir Brüksel’e seyahat etmesi gerekecektir.

Soru 8: Sorumlu makam(lar), BM Engelli Hakları Komitesi ve diğer uluslararası antlaşma izleme kurumları ile etkin bir diyalogu nasıl sürdürecektir?

Soru 9: Sorumlu makam, engelliler ve onları temsil eden kuruluşların CRPD Komitesi raporlama sürecine katılmasını sağlamak için ne yapmaktadır?

4.2. Sorumlu Makam(lar)ın Biçimi

Bu bölümün önceki kısmı sorumlu makam(lar)ın işlevlerini incelemiştir; bu kısım ise biçimine (yapısına) bakmaktadır. Benzer şekilde, Devletlerin Madde 33(1)’i düşünürken biçimin (yapının) işleve uygun olmasını sağlamalarını tavsiye ediyoruz: Madde 33(1)’in uygulanmasında belirleyici kesin sınav konum değil etkinliktir.

Taraf Devletler, hükümet faaliyetinin CRPD’nin uygulanması ile ilgili meseleler için birleştirilmesini ve yukarıda sayılan işlevlerin gerçekleştirilebilmesini sağlamak amacıyla, onay öncesinde veya hemen sonrasında Sözleşmenin uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet bünyesinde en az bir sorumlu makam belirlemelidirler. CRPD, Taraf Devletlerin, bu sorumlu makam(lar)ın sayısına ve yerleşimine karar verme konusunda esnek olmasına olanak sağlamakta ve bunu yaparken “organizasyon sistemlerine göre” hareket etmelerini istemektedir.⁴⁷ Aşağıda tartışıldığı üzere, Madde 33(1), Taraf Devletlerin, gerekirse sektörler ve seviyeler çapında ve genelinde koordinasyon için hükümet bünyesinde ilave bir mekanizma kurmayı göz önünde bulundurmasını da gerektirmektedir.

4.2.1. Sorumlu Makam(lar)ın Sayısı

CRPD Madde 33(1)’e göre, Taraf Devletlerin, CRPD’nin uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet bünyesinde en az **bir sorumlu makam** belirlemesi gerekmektedir. Böyle bir sorumlu makamın belirlenmesi, engelliler ile ilgili yetkinin büyük oranda bir daire veya bakanlık bünyesinde olduğu merkezi bir organizasyon sistemine sahip bir Taraf Devletin kararı olabilir. Böyle bir durumda, bir Taraf Devlet, üst düzeyde bir devlet memurunu sorumlu makam olarak belirleyebilir.

Alternatif olarak, Taraf Devletler, ulusal seviyede daireler/bakanlıklar çapında yatay olarak ve hükümetin bölgesel ve alt-bölgesel seviyeleri genelinde dikey olarak **birden çok sorumlu makam** belirleyebilirler. Hepsi değilse bile, hükümet kesimleri ve kademelerinin çoğu, CRPD’nin tam ve etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanmasında bir role sahiptir. “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından Engelli Hakları Sözleşmesinin uygulanması ve izlenmesi için ulusal mekanizmaların yapısı ve rolü üzerine yapılan tematik çalışma”, Taraf Devletlerin “her bir veya çoğu hükümet

⁴⁵ Davranış Kuralı, a.g.e. paragraf 11(d).

⁴⁶ Davranış Kuralı, a.g.e. paragraf 12(d).

⁴⁷ CRPD Madde 33(1).

daresi/bakanlığı seviyesinde sorumlu makamlar atanmasını” tavsiye etmiştir.⁴⁸ Birden çok sorumlu makam belirlenmesi halinde, koordinasyonun sağlanması için diğer sorumlu makamların denetimi ve koordinasyonundan sorumlu bir **lider sorumlu makam** belirlenmelidir.

4.2.2. Sorumlu Makam(lar)ın Esas Unsurları

Taraf Devletler, sorumlu makam nerede kurulursa kurulsun yeterli personel alınmasını; personelin, engelli haklarına ilişkin yetkinliğe sahip olmasını, sosyal engellilik modelini ve lider sorumlu makamın bulunması durumunda hükümet çapında ve genelinde politikayı koordine etme yetkisini sahiplenmesini; sorumlu makamların, bu Kılavuz’un 4.1 kısmında sayılan işlevleri yerine getirmek için kaynaklara sahip olmasını sağlamayı hedeflemelidir.

Bir sorumlu makamın esas unsurları aşağıdakilerdir:

The essential elements of a focal point are:

1. **Yeterli sayıda personel (tüm sorumlu makamlarda).** Bu Kılavuz’un 4.1 kısmında sayılan gerekli işlevlerin tamamını yerine getirmek üzere tahsis edilmiş yeterli miktarda personel bulunmalıdır.
2. **Engelli hakları konusunda yetkinlik (tüm sorumlu makamlarda).** Sorumlu makamlar bünyesinde çalışan personel, aşağıdakileri tam olarak kavramış olmalıdır:
 - CRPD ilkeleri, Taraf Devletlerin yükümlülükleri, hakları ve mekanizmaları;
 - Engelliliğe hak temelli bir yaklaşım;
 - Engelliliği, engelli bir kişi ile toplumdaki engeller arasındaki bir etkileşimin sonucu olarak gören bir sosyal engellilik modeli;
 - İnsan hakları ve çeşitli engeller (sıklıkla engelli hakları tartışmalarının dışında bırakılan ruh sağlığı dahil) arasındaki bağlantılar;Personelin CRPD’ye ve hükümetlerin Sözleşmeyi uygulama yükümlülüklerine ilişkin anlayışlarını güçlendirmelerini sağlayabilecek birçok çevrimiçi kurs, yaz okulu, dergi makalesi ve kitap bulunmaktadır. Eğitim, engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar tarafından yürütülmelidir.
3. **Hükümet çapında politikayı koordine etme yetkisi (lider sorumlu makam).** Uygulama eylemlerini koordine etmek için, lider makam, eylemin yatay ve dikey olarak gerçekleştirilmesini sağlama yetkisine sahip olmalıdır.
 - Merkezi hükümet seviyesinde, sorumlu makam, birçok politika alanı arasında (örneğin) çocuklar, eğitim, istihdam, sağlık, konut, ulaşım, eğlence ve spor, girişim, sosyal yardım, dışişleri, adalet, çalışma ve finans ile ilgili olarak politika geliştirmekten ve kanun çıkarmaktan sorumlu olan bakanlıklar ve daireler ile birlikte hareket etmelidir.
 - Hükümetin bölgesel ve yerel seviyelerinde, CRPD’nin uygulanması, diğer politika alanları yanı sıra eğitim, istihdam, sağlık, konut, ulaşım, eğlence ve spor ve girişim dahil olmak üzere hizmetler için kaynak organizasyonu, temini ve tahsisinden sorumlu olan hükümet temsilcilerinin katılımını gerektirmektedir.
 - Hem merkezi hem de yerel hükümet seviyesinde, sorumlu makam, meslektaşları ile toplantılar düzenleme, onlardan bilgi alma ve eyleme geçmek için onlara talimat verme yetkisine sahip olmalıdır. Sorumlu makamın böyle bir yetkisi olmaması halinde – örneğin, sorumlu makamın amiri olan devlet memurunun, diğer bakanlıklardaki meslektaşlarını toplantıya katılmaları için davet etmeye yetecek kadar üst düzeyde olmaması ya da li-

⁴⁸ OHCHR, Engelli Hakları Sözleşmesinin uygulanması ve izlenmesi için ulusal mekanizmaların yapısı ve rolü üzerine yapılan tematik çalışma, 22 Aralık 2009, A/HRC/13/29, paragraf 24.

der sorumlu makamın, diğer bakanlıkların Taraf Devletin raporuna katkıda bulunmasını isteme görevine sahip olmaması halinde – hükümet, resmi bir şekilde bir “koordinasyon mekanizması” belirlemelidir ve bu belirleme yazılı olarak yapılmalı ve bilgiler halka açıklanmalıdır.

4. **Yeterli finansman (tüm sorumlu makamlarda).** Sorumlu makam(lar), bu Kılavuz’un 4.1 kısmında sayılan işlevleri yürütmek için yeterli finansmana sahip olmalıdır. Finansmanın yeterliliği kapsama bağlı olacaktır ve yerel olarak değerlendirilmelidir.

Taraf Devletler, sorumlu makamı, hem CRPD’nin değerlerini yaşatma ve bünyesinde barındırma kapasitesine hem de hükümet çapında eylemi koordine etme yetkisine sahip olan bir bakanlık bünyesinde belirlemelidir. Kapasite ve yetki arasında bir uyumsuzluk olabilir ve birçok şey bağlama bağlı olduğu için, MDAC bu konuda kesin rehberlik sağlayamaz.

Taraf Devletler, lider sorumlu makamı, başbakanlık ofisi veya bakanlar kurulu ofisi gibi yüksek bir hükümet kademesinde belirlemeyi göz önünde bulundurmalıdır. Diğer bir seçenek, cumhurbaşkanlığı ofisi, başbakanlık ofisi veya bakanlar kurulu ofisi bünyesinde bir engelliler ofisi kurulmasıdır. Başka bir seçenek ise, idari dairesi veya ofisi bulunan bir engelliler bakanlığı kurmaktır.⁴⁹ Yetki ve yetkinlik arasında bir ödünleşim olabilir ancak belirleyici kesin sınav, sorumlu makamın işini uygun bir şekilde yapıp yapamadığı ve işini yaparken sivil toplumun desteğine sahip olup olmadığıdır.

Soru 10: Lider sorumlu makam, hükümette hangi seviyede belirlenmiştir? Varsa ilave sorumlu makamlar hangi seviyelerde belirlenmiştir?

Soru 11: Lider sorumlu makam, CRPD’nin ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde uygulanması için eylemi koordine etme yetkisine sahip midir?

Soru 12: Sorumlu makam(lar) bünyesinde çalışmak üzere kaç kişi (tam zamanlı çalışmaya eşdeğer olarak) belirlenmiştir? Bu sayı, ne ölçüde yeterlidir?

Soru 13: Sorumlu makam(lar) bünyesinde çalışan kişiler için, CRPD ve onun değer sistemine ve ulusal engelliler kanunları ve politikalarına dair kapsamlı bir anlayışa sahip olmalarını sağlamak için ne kadar kapasite geliştirme sağlanmıştır? Sorumlu makam personeli için eğitim, engelliler tarafından mı yürütülmüştür?

Soru 14: CRPD’nin uygulanması için sorumlu makam(lar)a ne gibi mali kaynaklar tahsis edilmiştir? Sorumlu makam(lar), bu finansman ile görevini yerine getirebilmekte midir?

⁴⁹ Bkz. G. Beco ve A. Hoefmans, The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: an Integral and Integrated Approach to the Implementation of Disability Rights – Background Document [BM Engelli Hakları Sözleşmesi: Engelli Haklarının Uygulanmasına Bütünleyici ve Tümlşik bir Yaklaşım – Destek Belgesi], Belçika Federal Kamu Hizmeti Sosyal Güvenliği tarafından yaptırılan çalışma (2011).

4.2.3. Mevcut Sorumlu Makam

Bazı hükümetler, Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Konusunda BM Standart Kurallarının (bundan böyle “Standart Kurallar” olarak anılacaktır) uygulanmasından kaynaklanan engelliler ile ilgili bazı konular için mevcut sorumlu makam(lar)a sahiptir.⁵⁰ Standart Kurallar, “On Yıllık Engelliler Döneminin” sonucunda tüm BM Üyeleri tarafından kabul edilen ve bağlayıcılığı olmayan bir BM Genel Kurul Kararını kapsamaktadır. CRPD’den farklı olarak, Standart Kuralların Devletler üzerinde bağlayıcılığı yoktur; ancak, eşit katılım için ön koşullar, eşit katılım için hedef alanlar, uygulama ve izleme mekanizması olmak üzere dört bölüm halinde ortaya konulan 22 kuralın uygulanması yoluyla Devletlerin engelliler için fırsat eşitliğini sağlama yönünde çalışmaya dair paylaşılan bir siyasi taahhüdünü temsil etmektedir. Standart Kurallar aynı zamanda, uygulamanın izlenmesinden sorumlu olan bir BM Engelliler Özel Raportörlüğü makamı da oluşturmuştur.⁵¹

Belirtildiği üzere CRPD, uluslararası hukukta bağlayıcı bir hukuki belgedir. Bir Taraf Devletin, CRPD’nin uygulanması ile ilgili meseleler için mevcut bir engelliler sorumlu makamı (Standart Kuralların uygulanmasına göre belirlenen her türlü sorumlu makam dahil) belirlemesi durumunda, bu Taraf Devletin, sorumlu makamın görevini yerine getirmek için ilave bilgi, kapasite ve kaynaklara sahip olmasını sağlaması gerekecektir. Taraf Devletlerin aşağıdakileri yerine getirmesi gerekecektir:

1. CRPD Madde 33(1) altındaki sorumluluklarını yansıtmak için sorumlu makamın görevini revize etmek;
2. Gerekirse sorumlu makamın her türlü ilave faaliyeti de uygulaması için ilave mali kaynakları sağlamak;
3. Beşeri kapasiteyi arttırmak ve personel için CRPD hükümlerine ilişkin eğitim sağlamak.

4.2.4. Sorumlu Makam(lar) Dışında Bir Koordinasyon Mekanizması

Madde 33(1), Sözleşmenin “uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet bünyesinde bir veya birden çok sorumlu makamın” belirlenmesinin yanında, Taraf Devletlerin, “farklı kesimlerde ve farklı seviyelerde ilgili eylemi kolaylaştırmak için bir koordinasyon mekanizması kurulmasına veya belirlenmesine gereken öncemi vermelerini” gerekli kılmaktadır.⁵² Taraf Devletlerden yalnızca, bir koordinasyon mekanizması kurulmasına “gereken önemi” vermeleri istenirken, MDAC, sorumlu makamın bir koordinasyon mekanizması olmadan uygun işlevleri yerine getirmesinin zor olacağı görüşüne sahiptir. Taraf Devletler, koordinasyon sorumluluğunu bir sorumlu makama (birden çok sorumlu makam belirlenmesi durumunda, bir lider sorumlu makama) mı vereceklerine yoksa resmi olarak sorumlu makam(lar)dan ayrı bir koordinasyon mekanizması mı kuracaklarına veya belirleyeceklerine karar vermelidir.

⁵⁰ Engelliler için Fırsat Eşitliği Sağlanmasına ilişkin Standart Kurallar, BM Genel Kurulu, kırk sekizinci oturum, karar 48/96, ek, 20 Aralık 1993, A/RES/48/96:

Kural 17 – Çalışmaların koordinasyonu

Devletler, Engellilik konularında ulusal bir sorumlu makam olarak hizmet etmek üzere, ulusal koordinasyon komitelerine benzer kurumların kurulmasından ve güçlendirilmesinden sorumludur.

- Ulusal koordinasyon komitesi ya da benzer kurumlar kalıcı olmalı ve yasal ve uygun idari yönetmeliğe dayanmalıdır.
- Özel kuruluşların ve kamu kuruluşlarının temsilcilerinin bir birleşimi büyük olasılıkla sektörler arası ve çok disiplinli bir oluşuma ulaşacaktır. Temsilciler, ilgili hükümet bakanlıklarından, engellileri temsil eden kuruluşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından seçilebilir.
- Engellileri temsil eden kuruluşlar, kendi ilgi alanlarına ilişkin uygun geri bildirim sağlanması amacıyla ulusal koordinasyon komitesi üzerinde dikkate değer etkiye sahip olmalıdır.
- Ulusal koordinasyon komitesine, karar verme kapasiteleri ile ilgili sorumluluklarını yerine getirebilmesi için yeterli yetki ve kaynak sağlanmalıdır. Bu komite, en üst hükümet kademesine rapor vermelidir.

⁵¹ Bkz. Standart Kurallara ilişkin bilgi için UN Enable İnternet sitesi: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.

⁵² CRPD Madde 33(1).

CRPD metni, bir “koordinasyon mekanizmasının” anlamına ilişkin bir rehberlik sunmamaktadır. Bazı öneriler şunlardır:

- İlgili bakanlıklardan/dairelerden üst düzeyde devlet memurlarının aylık komite toplantıları;
- Her kanun tasarısı veya politika tavsiyesi kararının analiz edilmesi için bir hükümet bünyesinde bir çalışma grubu;
- CRPD’nin uygulanmasına ilişkin ilerleme ve zorlukları tartışmak için yıllık bir bakanlar kurulu toplantısı;
- Sorumlu makama ilerleme verilerini göndermek için bakanlıklar/daireler için İnternet tabanlı bir arayüz.

Bazı Taraf Devletlerde, sorumlu makam(lar) dışında bir koordinasyon mekanizması, hükümet aygıtını işletmek için daha elverişli konumda olabilir. Bu özellikle, sorumlu makamın hükümet çapında ve genelinde etkin koordinasyon yapmak için yetkiye ve kaynağa sahip olmadığı Devletlerde geçerlidir. Sorumlu makam dışında bir koordinasyon mekanizması, örneğin, gereken bilgileri talep etmek ve işlem yapılmasını emretmek için ilgili bakanlıkları toplantıya çağırmak için yetki ve kaynağa sahip olan başbakanlık ofisi tarafından toplanabilir.

Ayrı bir mekanizmanın mevcut olması durumunda, hükümet, engellileri ve onları temsil eden kuruluşları ve Sözleşmenin uygulanmasını desteklemeyi, korumayı veya izlemeyi hedefleyen diğer Devlet dışı aktörleri, STK’leri veya bireyleri içeren sivil toplumun koordinasyon mekanizmasına dahil olmasını sağlamalıdır.

Birden fazla sorumlu makam bulunan Devletlerde, Taraf Devletler, koordinasyon için ayrı bir mekanizma kurmak veya belirlemek yerine koordinasyonu lider sorumlu makama havale etmek isteyebilir. Etkin olması için, lider sorumlu makama yeterince kaynak ve önemli ölçüde kamu politikası yetkisi verilmelidir. Bir Taraf Devletin, CRPD’nin uygulanması ile ilgili meseleler için tek bir sorumlu makam belirlemesi halinde, mantıksal olarak bu sorumlu makam koordinasyon sorumluluğunu üstlenecektir.

Tek sorumlu makam (yalnızca bir sorumlu makam olduğunda), lider sorumlu makam (hükümet çevresine yayılmış birden çok sorumlu makam olduğunda) veya koordinasyon mekanizması (kurulmuş veya belirlenmiş bir koordinasyon mekanizması olduğunda), işlevlerin tamamını yerine getirebilmelidir (yukarıda kısım 4.1’e bakınız).

Bölüm 5. Bağımsız Gözlemciler – Madde 33(2)

CRPD Madde 33(2), aşağıdaki hükmü getirmiştir:

Taraf Devletler, yasal ve idari sistemlerine göre, bu Sözleşmenin desteklenmesi, korunması ve uygulamasının izlenmesi için uygun olan bir veya birden çok mekanizma içeren bir çerçeveyi, bir Taraf Devlet içerisinde muhafaza edecek, güçlendirecek, belirleyecek veya tesis edecektir. Taraf Devletler, böyle bir mekanizma kurarken, insan haklarının korunması ve desteklenmesi yolunda ulusal kurumların statüsü ve işleyişi ile ilgili ilkeleri dikkate alacaklardır.

Bu hüküm:

- En az bir bağımsız mekanizmadan oluşan;
- CRPD'nin uygulanmasının destekleme, koruma ve izleme sorumluluğuna sahip olan;
- İnsan haklarının korunması ve desteklenmesi için ulusal kurumların statüsü ve işleyişi ile ilgili ilkelere uyan ("Paris İlkeleri");

bir çerçevenin güçlendirilmesini, muhafaza edilmesini, belirlenmesini veya kurulmasını öngörmektedir.

5.1. Bir Yorumlama Bilmecesi

Madde 33(2) kurumlarının arkaplanını, işlevlerini ve özelliklerini incelemekten önce, "dahil" teriminin kullanımından kaynaklanan bir yorumlama sorununun çözülmesi gerekmektedir.⁵³ Madde 33(2)'de, çerçevede yer alan mekanizmalara ilişkin bir anlam belirsizliği bulunmaktadır. Bu hüküm, harfi harfine okunacak olursa, anılan çerçeve, Paris İlkelerine tam olarak uyan (ve dolayısıyla bağımsız ve çoğulcu olan) mekanizmaların yanı sıra Paris İlkelerine tam olarak uymayan (hükümete yakın bağları olanlar gibi) mekanizmalara da izin verdiği yönünde anlaşılabilir.⁵⁴ Bu yoruma göre, Madde 33(2) mekanizması, hükümet tarafından idare edilen dokuz kurum ve bir bağımsız kurum içerebilir.

Ancak, MDAC bu yorumu kabul etmemektedir ve kesin olarak, Sözleşmenin uygulanmasının desteklenmesi, korunması ve izlenmesi için güçlendirilen, muhafaza edilen, belirlenen veya kurulan mekanizmaların tamamının Paris İlkelerine tam olarak

⁵³ Bu yorumlama sorunu ile ilgili olarak de Beco, G., 'Article 33 (2) of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Another Role for National Human Rights Institutions?' ["BM Engelli Hakları Sözleşmesi Madde 33(2). Ulusal İnsan Hakları Kurumları için Başka Bir Rol mü?"], (2011) 29 (1) Netherlands Quarterly of Human Rights [yakında çıkacak sayı] adlı esere bakınız.

⁵⁴ Bu Kılavuzun bu bölümündeki, bağımsızlık ve çoğulculuk yükümlülüklerini ortaya koyan Paris İlkelerine dair aşağıdaki tartışmaya bakınız.

uyması gerektiğine inanmaktadır. CRPD'nin getirdiği hakları korumayı ve bu hakların uygulanmasını izlenmeyi hedefleyen kurumlar için, hükümetten bağımsız olmak özellikle zorunludur. Bu kurumlar, tarafsız kalmalı, yersiz ve gereksiz müdahalelerden uzak olmalı ve halkın gözündeki güvenilirliğini korumalıdır. Aynı zamanda, CRPD'nin resmi tercümelerinin de farklılık gösterdiği dikkate alınmalıdır. CRPD'nin İspanyolca versiyonu, bir takım anlam belirsizliklerine yol açan «...’den oluşmak» (“que constará de”) ifadesini kullanmaktadır. Çerçevenin, Paris İlkelerine uymayanlar dahil olmak üzere çerçeve dışındaki kurumları da tartışmalarına getirmesi gerekse de, MDAC, Madde 33(2) çerçevesinin yalnızca tamamen bağımsız kurumlardan oluşturulmasını tavsiye etmektedir.

5.2. Madde 33(2)'ye Genel Bakış

Yukarıda Kılavuz'un 2. Bölümünde ortaya konulduğu üzere, CRPD Madde 33, uluslararası insan hakları hukuku ile engellilerin haklarını uygulamada gerçekleştirilmesi arasındaki uygulama boşluğunu ele almayı hedeflemektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, uluslararası insan haklarının izlenmesi, gerçeklerden kopmuş gibi görünen uluslararası kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. CRPD, Taraf Devletlere, izleme için ulusal mekanizmalara odaklanma yükümlülüğünü getiren ilk uluslararası insan hakları antlaşmasıdır ve bunu, Madde 33(2)'yi dahil ederek yapmaktadır.⁵⁵ Bu hüküm, uluslararası izlemenin yerini almayı değil, daha ziyade – görevi ve işleyişi CRPD Madde 34, 35, 36 ve 37'de ve İhtiyari Protokolde ortaya konulan – BM Engelli Hakları Komitesinin çalışmasını tamamlamayı hedeflemektedir.

Taraf Devletlerin, CRPD'nin yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra ve ardından her dört yılda bir,⁵⁶ BM Engelli Hakları Komitesi'nin oturumları sırasında inceleyeceği Devlet raporlarını sunması gerekmektedir.⁵⁷ Komite, CRPD'de ortaya konulan hakların gerçekleştirilmesine yönelik olarak Taraf Devletlerce alınan önlemleri ve kaydedilen ilerlemeyi izlemektedir. Buna ek olarak, CRPD İhtiyari Protokolü, münferit bir şikayetler prosedürü ve bir soruşturma prosedürü sağlamaktadır.

Madde 33(2), Taraf Devletlerin, engellilerin haklarını Sözleşmede ortaya konulduğu gibi gerçekleştirebildiği bir ortam geliştirme sorumluluğuna sahip olan ulusal kurumlar belirlemesini gerekli kılarak Sözleşmenin uygulanmasını kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Bunun arkasındaki gerekçe, ulusal kurumların, bir uluslararası kuruma kıyasla tabana daha yakın olması, neler olup bittiğine dair daha fazla deneyime ve daha büyük izleme olanağına sahip olmasıdır. BM Engelli Hakları Komitesi önemli bir role sahipken, ulusal kurumlar, uzun vadeli etki sağlamak üzere ülke içinde çalışmak için çok daha elverişli konumdadır.

Madde 33(2), Sözleşmeyi onaylayan her Taraf Devletin, Sözleşmenin uygulanmasını desteklemek, korumak ve izlemek için bir veya daha fazla bağımsız mekanizmadan oluşan bir çerçeveye ilişkin dört şeyden birini yaparak kendi iç yapılarını uyarlamalarını gerektirmektedir. Bir Devlet, bir çerçeveyi:

muhafaza etmeli veya Bir Devlet, Madde 33(2)'nin gerektirdiği işlevi tam anlamıyla yerine getiren bir çerçevenin mevcut olması halinde bu çerçeveyi muhafaza edecektir. Bu pek muhtemel görünmeyebilir ancak bir Taraf Devlet, Sözleşmenin imzalanmasında böyle bir çerçeve belirlemiş olabilir ve dolayısıyla onay üzerine farklı bir şey yapmak gerekmez.

⁵⁵ Devletlerin, tecrit yerlerinin ziyaret edilmesi için “ulusal koruyucu mekanizmalar” oluşturmasını gerektiren İşkence ve Diğer Zalimane Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü dikkate alınmalıdır. Ulusal koruyucu mekanizmalar, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesini bir bütün olarak izleme görevine sahip değildir. Aksine, CRPD Madde 33(2) altında oluşturulan çerçeve içindeki bağımsız mekanizmalar, tüm CRPD'ye odaklanmalıdır.

⁵⁶ CRPD Madde 35.

⁵⁷ CRPD Madde 34.

güçlendirmeli veya

Bir Devlet, Madde 33(2)'nin işlevlerini yerine getirmek için yeterince geniş kapsamlı bir göreve veya yeterli kaynağa sahip olmayan bir çerçevenin mevcut olması halinde, bu çerçeveyi güçlendirecektir.

belirlemeli veya

Bir Devlet, parçaların halihazırda mevcut olması halinde bir çerçeve belirleyecektir. Örneğin, Madde 33(2)'nin işlevlerini birlikte yürüten bir ulusal insan hakları kurumu ve bazı STK'ler mevcut olabilir. Bu durumda Devletin rolü, bu kurumları resmen çerçeve olarak ilan etmek veya belirlemektir.

kurmalıdır.

Bir Devlet, işlevlerin çoğunun veya tamamının mevcut kurumlarca yürütülmediği veya böyle kurumların mevcut olmadığı durumlarda bir çerçeve kuracaktır.v

Devlet, Sözleşmenin getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kademeli olarak gerçekleştirdikçe, Devletin, bu çerçeveyi sürekli kaynak sağlayarak muhafaza etme ve siyasi, mali veya diğer hususlar ne olursa olsun çerçevenin **devam etmesini** sağlama yönünde sürekli bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Devlet aynı zamanda, çerçeveyi ve çerçeve içindeki mekanizmaları sürekli olarak **güçlendirmeli** ve bu şekilde zaman içinde geliştirmelidir: Çerçeve, bir sonraki yıl bir öncekinden daha güçlü olmalıdır.

Sözleşmenin onaylanması, bir sürecin başlangıcıdır. CRPD, Taraf Devletlerin kendilerini özellikle engelli hakları ile ilgili ulusal kurumlar ile donatmasını gerektirerek, hükümetin engelli konularında hak temelli bir yaklaşımı benimsemesine yardım etmekte ve engelliler ile onları temsil eden kuruluşları Sözleşmenin getirdiği haklarını talep etmeleri yönünde güçlendirmektedir.

Taraf Devletler, Madde 33(2) çerçevelerini kurmak için CRPD'nin onayını beklemek zorunda değildir. Bir Taraf Devletin, CRPD'yi onaylamadan önce Madde 33(2) için sorumluluğa sahip olacak çerçeveyi ve bir veya daha fazla bağımsız mekanizmayı tanımlaması halinde, bu mekanizmalar, çekinceler veya yorumsal açıklamalar olmadan onayı teşvik etmeyi hedefleyebilir ve Sözleşmenin getirdiği standartları yakalamak için kanunlarını ve politikalarını nasıl ayarlayacağı konusunda hükümete tavsiyelerde bulunabilir.

Madde 33(2) çerçevesi ve içinde yer alan bağımsız mekanizmalar, CRPD'nin "uygulanmasının desteklenmesi, korunması ve izlenmesi" yönünde toplu bir göreve sahiptir. Taraf Devletler, görevin tamamı çerçeve ile kapsandığı müddetçe, çerçeve içindeki çeşitli mekanizmalara ayrı sorumluluklar atayabilirler.

Hükümeti, NHRI'lerin varlığını tehdit etmekten veya değiştirmekten vazgeçirmek için, Paris İlkeleri, NHRI'lerin "bir anayasal metin veya yasama metni ile" kurulmasını gerektirmektedir.⁵⁸ CRPD Madde 33(2) altındaki bağımsız mekanizmaların ülke hukukunda yer alması gerekmektedir. Sorulacak sorular, aşağıdakileri içerebilir:

- **Madde 33(2) mekanizmalarını kuran bir kanun mevcut mudur?** Kanun, ulusal sivil toplum kuruluşları tarafından erişilebilir formatlarda olmalı ve kolayca bulunabilmelidir.
- **Bu kanun, uluslararası topluma nasıl iletilmiştir?** Devletler mümkünse kendi onay belgelerine, bağımsız mekanizmaların kurulması veya belirlenmesine dair bilgi eklemelidir. Bunun anlamı, CRPD'yi imzalar imzalamaz Madde 33(2) kurumlarının kimler olacağını bu belgelere yansıtmaları gerektiğidir.
- **Oluşum, görev, çalışma yöntemleri ve bütçenin her biri kanunda öngörülmekte midir?**

⁵⁸ İlke 2, Yetkinlik ve sorumluluklar, Paris İlkeleri, Ulusal Kurumların Statüsü ile ilgili İlkeler (Paris İlkeleri), Genel Kurul Kararı 48/134, 20 Aralık 1993, ulaşılabilir adres: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

MDAC, her bir Taraf Devlet içindeki çerçeveyi oluşturan bağımsız mekanizmaların en azından tanımlanmasını kolaylaştırmak amacıyla, BM Engelli Hakları Komitesinin, çerçevelere ve mekanizmalara dair irtibat bilgilerini ve köprüleri içeren İnternet tabanlı bir çerçeve kaydı geliştirmesini tavsiye etmektedir.

Soru 15: Taraf Devletçe, CRPD'nin uygulanmasının desteklenmesi, korunması ve izlenmesi için bir veya daha fazla bağımsız mekanizmanın bir çerçevesi kanun dahilinde kurulmuş mudur/belirlenmiş midir?

5.3. Çerçevenin İşlevleri

Şimdi, çerçevenin, desteklemek, korumak ve izlemek olan işlevlerine dönüyoruz. Bu üç işlev, ayrı özelliklere sahiptir ve kendi faaliyetler dizisini içermektedir. Ancak, bu üç işlev birbirini tamamlar niteliktedir ve hatta birbirinden ayrılacak kategoriler olarak kabul edilemeyecek şekilde, belli bir ölçüde birbiri ile örtüşmektedir.

İki örnek, işlevlerin ayrılmasının yapaylığını göstermektedir.

1. Çerçeve içindeki bağımsız mekanizmalar, Taraf Devletleri, CRPD'nin İhtiyari Protokolünü imzalamaya ve onaylamaya teşvik edebilir. Bu bir izleme işlevidir. Mekanizmalar bundan sonra, İhtiyari Protokol altındaki şikayetler prosedürüne dair materyaller dağıtabilir. Bu, desteklemedir. Mekanizmalar, engellilere, BM Engelli Hakları Komitesi nezdinde şikayetlerini sunmaları yönünde yardım edebilir ve Komitenin kararlarının Taraf Devletlerce takip edilmesini sağlayabilir. Bu da korumadır.
2. Çerçeve içindeki bağımsız mekanizmalar, ağır veya sistemsel CRPD ihlali iddialarına dair çok sayıda bireysel şikayet alabilirler. Bu, korumadır. Bunun ardından, bu iddialara dair genel bir soruşturma yürütmeye karar verebilirler. Bu, izlemedir. Daha sonra, soruşturmanın tavsiye kararlarını kaynak olarak kullanarak, politika yapıcılara gelecekte suiistimallerin nasıl engelleneceğine dair eğitim ve bilgi sağlayabilirler. Bu, destektir.

5.3.1. Destekleme

İnsan haklarının desteklenmesi, halkın, politika yapıcıların ve diğer paydaşların insan hakları konusunda duyarlılaştırılmasını hedefleyen genel bilinç yükseltme faaliyetlerini ve bunun yanı sıra genel veya özel bir hedef kitle için bir hakkın, bir dizi hakkın veya hukuki bir insan hakları belgesinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi konusunda ilerleme kaydetmek için tasarlanmış hedefli faaliyetleri içermektedir.

Bağımsız mekanizmalar çerçevesinin CRPD'nin getirdiği hakları **desteklemek** için yürütebileceği faaliyetler aşağıdaki sonlu olmayan listeyi içermektedir:

1. Politika yapıcılara, CRPD'de ortaya konulan hak ve yükümlülüklerin ayrıntılı analizlerini sağlamak;
2. Sorumlu makamlar bünyesinde çalışanlar dahil olmak üzere politika yapıcılar için CRPD'ye ilişkin eğitim düzenlemek;
3. Hükümet daireleri ile yakın ilişki kurmak ve onlara, engelli haklarını tüm politikalarına dahil etmeleri konusunda yardım etmek;
4. Taraf Devletlerin raporlama yükümlülüklerine dair bilgi sağlamak ve politika yapıcılara bunlarla ilgili hatırlatma yapmak;

5. Engelliler için, politika oluşturma sürecine nasıl anlamlı katılım sağlayacaklarına, öz-savunma için nasıl kapasite geliştireceklerine ve haklarını korumak için nasıl harekete geçeceklerine dair, CRPD'ye ilişkin olarak engellilere uygun destek sağlayan eğitim düzenlemek;
6. Eğitim sistemlerinin, insan hakları eğitimine, engelliliği dahil etmesini sağlamak. Bu, okulların CRPD'yi, işaret dili de dahil olmak üzere engelli çocuklarca erişilebilir olan dillerde ve formatlarda yaymaları için teşvik edilmesini ve hukuk fakültelerinin ve insan hakları kurumlarının, engelli haklarını müfredata, öğretim ve araştırmaya dahil etmeleri için teşvik edilmesini içermektedir;
7. Avukatlar ve hakimlere, yasal emsaller yaratmak veya mevzuatı açıklığa kavuşturmak veya geliştirmek amacıyla CRPD'yi uygulamaları için eğitim sağlamak;
8. Başta BM Engelli Hakları Komitesi dahil olmak üzere antlaşmalarla kurulan BM kurumlarının hukuk felsefesini (Genel Yorumlar, beyanlar ve kararlar) incelemek ve yaymak; bunları, politika yapıcılar ve engelliler için anlaşılabilir bir dile çevirmek ve antlaşmalarla kurulan BM kurumlarından yeni yardım istenmesini önlemek amacıyla tavsiye kararlarını uygulaması veya hükmü yürütmesi için hükümeti teşvik etmek;
9. CRPD'nin İhtiyari Protokolü altındaki şikayetler prosedürü ile mevcut diğer hukuki belgeler altındaki şikayetler prosedürlerine dair materyal üretmek ve dağıtmak; ve
10. Medyada, CRPD ile ilgili kampanyalar ve başka bilinç yükseltme faaliyetleri düzenlemek.

Sosyal engellilik modeli ve engelliliğe bir insan hakları yaklaşımı dahil olmak üzere CRPD'de ortaya konulan kavramsal değişimin toplum genelinde anlaşılmasını ve etkin bir şekilde içselleştirilmesini sağlamak için destekleyici faaliyetler esastır. Sivil toplum kuruluşlarına ek olarak hükümet içindeki diğer kuruluşlar da destekleyici faaliyetlere katılmalıdır. Örneğin, CRPD Madde 8, Taraf Devletlerin bilinç yükseltme faaliyetleri üstlenmesini ve CRPD'ye ilişkin materyaller dağıtmasını gerektirmektedir. Koruma ve izlemenin aksine, destekleyici faaliyetler, hükümet kurumları dahil çeşitli aktörler tarafından yürütülebilir ve çerçeve dahilindeki bağımsız mekanizmaların münhasır rolü ya da sorumluluğu olmak zorunda değildir. Mükerrerliği önlemek ve desteklemede sürekliliği sağlamak için, çerçeve, yürütmekte olduğu bilinç yükseltme faaliyetlerini incelemeli ve koordine etmeli, yayılan bilgilerin doğru olmasını sağlamalı ve gerekirse her türlü boşluğu doldurmalıdır.

Soru 16: Çerçeve içindeki mekanizmalar, engelli haklarını desteklemek için ne gibi faaliyetler yürütmektedir? Çerçeve, destekleme ve bilinç yükseltme faaliyetlerini yürütmekte olan diğer kurumlar (hükümet dahil) ile nasıl koordinasyon sağlamaktadır?

5.3.2. Koruma

İnsan haklarının korunması, adli benzeri yetkiler aracılığıyla insan haklarını desteklemeyi amaçlayan faaliyetleri (bireysel şikayetlerin ele alınması ve arabuluculuk gibi), insanlara ulusal mahkemeler nezdinde haklarını arayabilmeleri için destek sağlama faaliyetlerini (yasal yardım ve destek gibi) ve adaletin düzgün bir şekilde işlemesine destek olmak için ulusal mahkemelere doğrudan geniş kapsamlı uzmanlık sağlanmasını içermektedir. Bu şekilde, koruma faaliyetleri insanların ulusal, bölgesel ve uluslararası kurumlar veya mahkemeler nezdinde bireysel şikayetlerini sunmaları konusunda desteklenmesini ve hükümetin, insan hakları sorunlarını veya ihlallerini çözmesi için teşvik edilmesini kapsamaktadır.

Bağımsız mekanizmalar çerçevesinin CRPD'nin getirdiği hakları **korumak** için yürütebileceği faaliyetler aşağıdaki sonlu olmayan listeyi içermektedir:

1. Toplumsal ortamlarda ve (mevcut olması halinde) hapisaneler, psikiyatri servisleri, çocuk evleri ve sosyal bakım kurumları gibi tecrit yerlerinde bazı savunma biçimlerinin (öz-, eş- veya uzman olmayan-) mevcut olmasını sağlamak;

2. Engelliler tarafından raporlanan CRPD ihlali iddialarına dair bireysel şikayetleri ele almak ve CRPD'ye uymaları için hükümete tavsiyelerde bulunmak;
3. Politika yapıcılar ile engelliler arasında CRPD'nin uygulanmasına ilişkin arabuluculuk yapmak;
4. Ulusal mahkemelerde engellilere destek sağlamak. Bu, doğrudan kamu denetçiliği ofisi gibi bağımsız mekanizmalar tarafından veya örneğin kanuni uzmanlık sağlanması için finansman tahsis edilerek kanuni emsaller belirlemenin veya yasal maliyetleri desteklemenin stratejik öneme sahip olduğu durumlarda mali yardım sağlama yoluyla yapılabilir.
5. Engellilerin, CRPD ihlali iddialarını ulusal mahkemelere taşıyabilmeleri için yasal yardım sağlaması yönünde hükümeti etkilemek (hükümet nezdinde lobicilik yapmak). Genellikle adalet sistemine erişimden mahrum bırakılan kişilere yasal yardım sağlanmalıdır. Bu kişiler, hukuki ehliyetlerinden mahrum bırakılmış kişiler, çocuklar, özgürlüğünden mahrum bırakılan veya kurumsal tesislerde bulunan kişiler ile ölmüş engellilerin en yakın akrabalarıdır.
6. Ulusal mahkemelerde, CRPD ihlali iddialarının mağdurları adına hukuki yollara başvurmak;
7. Ulusal mahkemelere CRPD'de ortaya konulan hak ve yükümlülüklerle ilişkin geniş kapsamlı uzmanlık sağlamak için yazılı bilirkişi (uzman müşavir) belgelerini veya üçüncü taraf müdahalelerini sunmak;
8. BM İnsan Hakları Komitesi dahil bölgesel ve uluslararası kurumlara ve mahkemelere şikayetlerini iletebilmeleri için engellilere yardımcı olmak;
9. Ulusal ve bölgesel veya uluslararası inceleme mekanizmaları tarafından ortaya çıkarılmış olan konulara veya münferit durumlara göre hareket etmek. Bu inceleme mekanizmaları, CRPD Madde 16(3)'te bahsedilen kurumları, İşkence ve Diğer Zalimane Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü (OPCAT) altında kurulan Ulusal Koruyucu Mekanizmaları, İşkence ve Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi için Avrupa Komitesini (CPT), Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliğini, BM İşkence ve Diğer Zalimane Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezayı Önleme Alt Komitesini (SPT), BM Özel Raportörlerini veya Çalışma Gruplarını veya diğer her türlü inceleme mekanizmasını içermektedir; ve
10. Taraf Devletler içinde İhtiyari Protokole dayanan bireysel şikayetlerin ardından BM Engelli Hakları Komitesinin kararlarının takibini sağlamak.

Taraf devletler, bağımsız mekanizmaların adli benzeri yetkilerini kullanabilmeleri için, çerçeveye resmi yetki vermelidir. Bağımsız mekanizmalar, bireylerden şikayet alma ve aldığı şikayetleri değerlendirmek için gerekli bilgilere erişme ve hükümete tavsiyelerde bulunma hakkına sahip olmalıdır.

Hem Sözleşmenin ihlal edilmesini önlemek için önlemler alarak hem de bu tür ihlallere karşı yaptırım uygulamak için etkin adli sistemler kurarak CRPD'nin getirdiği hakların korunmasını sağlama sorumluluğu Taraf Devlete aittir.

Soru 17: Çerçeve içindeki mekanizmalar, engelli haklarını korumak için ne gibi faaliyetler yürütmektedir?

5.3.3. İzleme

Bir uluslararası insan hakları antlaşmasının ulusal uygulamasını izlemek, ulusal mevzuatın, politikanın ve uygulamanın antlaşmaya uyup uymadığını değerlendirmek için izlenen bir yoldur. Bir antlaşmayı uygulama girişiminde bir hükümet tarafından alınan önlemlerin etkinliğini belirlemek için izlenen bir yoldur. Hükümetin, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda hesap vermesini sağlamak için bir yoldur.

İzleme, CRPD'nin uygulanması ile ilgili bilgilerin toplanmasını (CRPD Madde 31'e ve yukarıdaki bölüm 4.1.7'ye bakınız), insan hakları ihlallerine son verilmesinin talep edilmesini ve Taraf Devletlerin uluslararası izleme mekanizmaları ile işbirliği

yapma yönünde teşvik edilmesini içermektedir. CRPD'nin uygulanmasının izlenmesi, muazzam bir görevdir. Odaklı, stratejik önceliklendirme gereklidir.

Bağımsız mekanizmalar çerçevesinin CRPD'nin getirdiği hakları **izlemek** için yürütebileceği faaliyetler aşağıdaki sonlu olmayan listeyi içermektedir:

1. Stratejik bir izleme planı geliştirmek. Bu, zaman çerçeveli programlar kurulmasını ve Sözleşmede ortaya konulan hakların gerçekleştirilmesinden sorumlu olan temel hükümet dairelerinin tanımlanmasını içermektedir. Stratejik izleme planı, temalar (sağlık, eğitim, istihdam, vb.) veya belirli engelli grupları (engelli kadınlar, etnik azınlık grupları, kırsalda yaşayan insanlar, vb.) üzerine odaklanabilir. Bu plan, hükümetin CRPD'yi uygulama planını (kısım 4.1'e bakınız) dikkate almalıdır ancak stratejik izleme planının buna bağlı olması gerekmemektedir.
2. CRPD'de ortaya konulan hakların değerlendirilmesi için bir dizi hak temelli göstergesi ve kıyaslama ölçütünü belirlemek üzere farklı ülkelerdeki meslektaşları ile çalışmak. Bu, çerçevenin, daha fazla çaba gerektiren alanları tanımlamak ve farklı engelli kategorileri arasındaki ayrımcılığa dikkat çekmek için hükümet seviyesinde savunma yapmasına olanak sağlamalıdır.
3. Mevzuat ve politikaların CRPD'ye uygunluğunu değerlendirmek ve/veya CRPD ile uyumlu hale getirilmesini sağlamak için tavsiyelerde bulunmak;
4. Engellilerin yaşanmış deneyimlerine dair araştırma yapmak veya yaptırmak suretiyle uygulamayı izlemek.
5. Toplum temelli servisler veya kurumlar dahil olmak üzere engellilerin yaşadıkları yerlere saha ziyaretleri yapmak (CRPD Madde 16(3)'e bakınız) veya İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü altında kurulan Ulusal Koruyucu Mekanizmalar dahil olmak üzere ulusal denetleme kurumları ile bir bağ kurmak suretiyle uygulamayı izlemek.
6. Politika yapıcılara ve parlamenterlere stratejik yönlendirme sağlamak.
7. Engelli haklarının ihlalini belgelemek için adli sistemden faydalanmak. Birçok engelli, yaftalanma ve ayrımcılık, haklarına ve haklarını nasıl uygulayacaklarına dair bilgi eksikliği, hukuki ehliyet mahrumiyeti ve makul imkanların sağlanmaması dahil birçok nedenden dolayı şikayetlerini sunma konusunda engellerle karşılaşmaktadır.
8. Ağır veya sistemsel CRPD ihlalleri konularında resmi araştırmalar ve genel soruşturmalar yapmak ve hükümetlere, bu ihlallerin nasıl çözülebileceğine ve gelecekteki ihlallerin nasıl engellenebileceğine dair tavsiyelerde bulunmak.
9. Kanunların, politikaların ve programların geliştirilmesine engellilerin dahil edilmesi yönünde hükümeti teşvik etmek (CRPD Madde 4(3)'e bakınız.)
10. Taraf Devlete, CRPD Madde 35(2)'de belirtilen Devlet Raporunu zamanında sunma ve BM Engelli Hakları Komitesinin sorularını yanıtlama yükümlülüğünü hatırlatmak.
11. Devlet raporunun ayrıntılarıyla sunulması konusunda politika yapıcılara eğitim ve bilgi vermek.
12. STK'lerin BM Engelli Hakları Komitesi için bir "gölge raporu" koordine etmesine ve ayrıntılarıyla sunmasına olanak sağlayacak bir alan yaratmak ve tüm engelli kategorilerini onları temsil eden kuruluşlar aracılığıyla dahil ederek raporda tam kapsama sağlamak.
13. Devlet raporunun sunulmasının ardından, BM Engelli Hakları Komitesinin nihai gözlemlerinin takibini sağlamak.
14. CRPD'nin İhtiyari Protokolünü imzalayarak ve onaylayarak engelliler üzerindeki korumasını arttırması yönünde hükümeti teşvik etmek. Aynı zamanda, antlaşmaların mevcut veya gelecekteki İhtiyari Protokolleri ile ilgili olarak da aynı eylemi teşvik etmek.
15. CRPD'nin İhtiyari Protokolünü onaylamış olan ülkelerde, BM Engelli Hakları Komitesini "ağır ve sistemsel ihlaller" alanında uyarmak ve Komiteden bir soruşturma yapmasını istemek (İhtiyari Protokol Madde 6 altında).
16. Antlaşmalarla kurulan her türlü BM kurumuna, BM Özel Raportörlerine ve Çalışma Gruplarına, Avrupa Birliği kurumlarına, Avrupa Konseyi kurumlarına ilgili bilgileri vaktinde sağlamak.
17. Taraf Devletler Konferansına katılmak (CRPD Madde 40'a bakınız) ve farklı ülkelerdeki meslektaşları ile birlikte, bölgesel uygulama konularını tartışma yönünde Konferansı teşvik etmek.

CRPD'nin uygulanmasını izlemenin amacı, insanların Sözleşmeden faydalanmasını sağlamaktır. Bu nedenle, bağımsız mekanizmaların çoğulcu olması ve engelliler ile onları temsil eden kuruluşları izleme sürecinde belirleyici bir sese sahip olmaları yönünde teşvik etmesi gerekmektedir. Madde 33(3) de bunu gerektirmektedir; bu yükümlülöklere ilişkin daha fazla bilgi, Kılavuz'un yukarıdaki 3. Bölümünde verilmektedir.

Question 18: What activities are the framework and the independent mechanisms carrying out to monitor implementation of the CRPD?

Question 19: How do representatives of civil society, including persons with disabilities and their representative organisations, participate throughout the monitoring process? How is such participation meaningful?

5.4. Çerçevenin Biçimi

Çerçevenin üç işlevine baktıktan sonra, bu kısım, çerçevenin benimseyebileceği farklı biçimleri ele almaktadır. Madde 33(2)'de Paris İlkelerine atıf yapıldığından, ilk olarak Paris İlkelerine bakılmaktadır. Bu kısım daha sonra, bağımsız çerçevenin oluşumu ve çoğulculuğuna, sivil toplum katılımına, bağımsızlığına ve son olarak da yasal dayanağına bakmaktadır.

5.4.1. Paris İlkeleri

Madde 33(2), Taraf Devletlerin, "insan haklarının korunması ve desteklenmesi yolunda ulusal kurumların statüsü ve işleyişi ile ilgili ilkeleri dikkate almalarını" gerektirmektedir. Sözleşmenin kökeni (yukarıdaki kısım 2.3'e bakınız), bu ifade edilmiş biçiminin, ulusal insan hakları kurumlarının kurulması ve güçlendirilmesi için temel rehberliği ortaya koyan "Paris İlkeleri" için anahtar nitelikte olduğunu açıklığa kavuşturmaktadır. Bir NHRI, uluslararası insan hakları antlaşmalarının ulusal seviyede uygulanması için Taraf Devlet tarafından kurulan bir kurumdur. NHRI'lerin kendilerine özgü görevi ülkeden ülkeye değişirken, faaliyetleri insan hakları konularında rehberlik sağlamayı, mevzuata dair öneriler yapmayı, soruşturmalar yürütmeyi, materyaller yaymayı, bireysel şikayetleri almayı, araştırmalar başlatmayı ve davalara müdahil olmayı içerebilir. NHRI'lere örnek olarak insan hakları kurumları ve komisyonları veya kamu denetçisi kurumları verilebilir.

Paris İlkeleri, NHRI'lerin Paris'te yaptıkları ilk uluslararası çalıştaylarında oluşturulmuş ve hem (o zamanki) BM İnsan Hakları Komisyonu hem de BM Genel Kurulu tarafından 1993 yılında tasdik edilmiştir.⁵⁹ NHRI'lerin oluşumu, yetkinlikleri ve çalışma yöntemlerinin öngörülmesine ek olarak, Paris İlkeleri, NHRI'lerin hükümetten bağımsız olmasını, sivil toplumun temsilciliğini yapmasını ve insan haklarını desteklemek ve korumak için geniş bir yetkiye sahip olmasını gerektirmektedir. NHRI'lerin uluslararası bir dereceleme sistemi bulunmaktadır. Paris İlkelerine tam olarak uyanlara, NHRI'lerin Uluslararası Koordinasyon Komitesi tarafından bir A-statüsü verilmektedir.⁶⁰ Bu kurumlar, ICC'de oy kullanma hakkına ve BM İnsan Hakları Konseyinde konuşma hakkına sahiptir.

⁵⁹ Bağımsızlık ve çoğulculuğun oluşumu ve teminatları, Ulusal Kurumların Statüsü ile ilgili İlkeler (Paris İlkeleri), Genel Kurul Kararı 48/134, 20 Aralık 1993, <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

⁶⁰ Bkz. <http://nhri.net/default.asp?PID=85&DID=0>.

5.4.2. Oluşum ve Çoğulculuk

CRPD Madde 33(2), genel olarak insan haklarını desteklemek ve korumak için kurulan ulusal kurumların gerekliliklerini ortaya koyan Paris İlkelerini, engelli haklarını destekleme, koruma ve izleme görevine sahip olan bir veya daha çok bağımsız mekanizma içeren bir çerçeveye uygulamaktadır. Paris İlkeleri, bunu yaparken, CRPD bağlamında bir uyarlamayı gerektirmektedir.⁶¹

CRPD, Madde 33(2) çerçevesini kimin veya neyin oluşturması gerektiğini tam olarak buyurmamaktadır. “Uygun şekilde” ifadesinin kullanımı, çerçeve ve bağımsız mekanizmalar Paris İlkelerine uyduğu sürece, Taraf Devletlere, görevini yapabilmesi için çerçeveye dahil edilmesi gereken mekanizmaların sayısı ve türünü belirlemede esneklik sağlamaktadır. Aşağıda daha ayrıntılı olarak tartışıldığı üzere, bunun anlamı, mekanizmaların her birinin hükümetten bağımsız olması ve mekanizmaların tamamının birlikte çoğulculuk gereklerini karşılaması gerektiğidir. Çerçeveadaki mekanizmalardan biri, koordinatör olarak belirlenmelidir. Bu, işi koordine etmek, toplantı çağırısı yapmak, mükerrerliği önlemek ve yaklaşımda sürekliliği sağlamak için önemlidir.

Bağımsızlığın gereklerini karşılayan bir NHRI, çerçeve içindeki mekanizmalardan biri olarak yer alabilirken, Taraf Devletlerin, kendiliğinden (örneğin, tek mekanizmalı bir çerçeve durumunda), çoğulculuğun gereklerini karşılamayabileceğinin farkında olması gerekmektedir. MDAC, anılan çerçevenin, Madde 33(2)’de ortaya konulan görevin tüm cephelerini tam olarak karşılamasını sağlamak için, Taraf Devletlere, bir NHRI’ye ilave olarak diğer kurumları da muhafaza etmelerini, belirlemelerini veya kurmalarını tavsiye etmektedir. Aşağıdakiler, çerçeveye dahil edilebilecek kurumların bazılarının örnekleridir:

- Ulusal insan hakları kurumları (NHRI’ler) – aşağıya bakınız;
- Kamu denetçiliği ofisleri;
- Eşitlik kurumları;
- Teftiş kurumları (İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü altında kurulanlar gibi);
- Engelli kuruluşları (engellilerden oluşan kuruluşlar). Aşağıdaki kısım 5.4.3’e bakınız;
- Engelli hakları kuruluşları (engelliler için savunuculuk yapan kuruluşlar);
- Çocuk hakları, kadın hakları veya çeşitli ayrımcılık biçimleriyle karşılaşan diğer gruplara odaklanan engelli kuruluşları;
- İnsan hakları kuruluşları;
- İşçi sendikaları;
- Üniversiteler ve araştırma kurumları.

Paris İlkeleri, bu listedeki birinci kurum türü olan bir NHRI ile ilgili olarak, bu kurumların oluşumunun ve üyelerinin tayininin, “insan haklarının desteklenmesine ve korunmasına katılan toplumsal güçlerin (sivil toplumun) çoğulcu temsiline sağlanması için gereken tüm teminatları sağlayan bir prosedüre göre kurulmasını” gerektirmektedir.⁶² Bunlar, Paris İlkelerine göre aşağıdakileri içermelidir:

⁶¹ G. Beco ve A. Hoefmans, UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: An integral and integrated approach to the implementation of disability [BM Engelli Hakları Sözleşmesi: Engelli Haklarının Uygulanmasına Bütünleyici ve Bütünleşik bir Yaklaşım]. “BM Engelli Hakları Sözleşmesinin Uygulanması için Çalışma Forumu” uluslararası konferansı için hazırlanan destek belgesi (Brüksel: Federal Kamu Hizmeti Sosyal Güvenlik, 2010).

⁶² Bağımsızlık ve çoğulculuğun oluşumu ve teminatları, Ulusal Kurumların Statüsü ile ilgili İlkeler (Paris İlkeleri), Genel Kurul Kararı 48/134, 20 Aralık 1993, ulaşılabilir adres: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>, İlke 1.

- a. “İnsan haklarından ve ırk ayrımcılığı ile mücadele girişimlerinden sorumlu olan sivil toplum kuruluşları, işçi sendikaları, ilgili sosyal ve profesyonel kuruluşlar, örneğin, hukukçular, doktorlar, gazeteciler ve saygın bilim adamları birlikleri;
- b. Felsefi veya dini düşünce eğilimleri;
- c. Üniversiteler ve nitelikli uzmanlar;
- d. Parlamento;
- e. Hükümet daireleri (bunların dahil edilmesi durumunda, temsilcileri, görüşmelere yalnızca danışman sıfatıyla katılmalıdır).”

S

Soru 20: Madde 33(2) çerçevesinin oluşumu nasıl çoğulcudur? Oluşuma nasıl karar verilmiştir?

5.4.3. Sivil Toplum Katılımı

Taraf Devletler, çerçevenin kurulmasında ve hangi bağımsız mekanizmaların dahil edilmesi gerektiğinin belirlenmesinde, temsilci kuruluşları aracılığıyla engellilerin görüşlerini almalı ve onları dahil etmelidir. Engellilerin kuruluşları ve engelliler için kuruluşlar, bu mekanizmaların düzenli olarak değerlendirilmesine de dahil edilmelidir.

Okuyucular, CRPD Madde 33(3)'ü ayrıntıları ile ele alan 3. Bölüme geri dönmeleri ve bölümü tekrar okumaları yönünde teşvik edilmektedir. Bu hüküm, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun, izleme sürecinin geneline katılmasını sağlamaktadır. İzlemeye etkin katılım, çeşitli taahhüt biçimlerini gerektirmektedir ve diğerleri arasında:

- Engellileri, Madde 33(2) kurumunun komiserleri veya kurul üyeleri olarak dahil etmelidir;
- Madde 33(2) altındaki izleme işlevinin, bağımsız bir mekanizmayı (bir NHRI gibi) ve bunun yanı sıra bazı ismen belirlenen engelli kuruluşlarını ve geniş kapsamda sivil toplumu (etnik azınlık gruplarından kişilerin kuruluşları, kadın kuruluşları ve benzeri) içermesini sağlamalıdır;
- Politikaların, programların ve kanunların değerlendirilmesine engellileri dahil etmelidir;
- CRPD Madde 4(3)'ün aksine, engellilerin görüşü alınmadan ve onların aktif katılımı olmadan geliştirilen her türlü kanun veya politikayı hemen incelemelidir;
- İzlemeye anlamlı katılımı sağlamak için verileri sağlamalıdır;
- Örneğin, CRPD Madde 16(3) altındaki kapalı tesisleri izlerken engellileri dahil etmelidir.

5.4.4. Bağımsızlık

Yukarıda belirtildiği üzere, MDAC, tüm çerçevenin Paris İlkelerine uyması gerektiğine inanmaktadır. Bunun anlamı, çerçeve içindeki mekanizmalardan her birinin bağımsız olması gerektiğidir. Bu, sivil toplum ve hükümet arasında görüşmeler için, örneğin sorumlu makamlar aracılığıyla bir alan yaratılmasının önüne geçmemektedir. Ancak, çerçevenin yalnızca, tamamen bağımsız ve çoğulcu olan aktörler tarafından idare edilmesi gerekmektedir.

Bağımsız mekanizmalar, eylemlerinin sonucunda işleyişlerine karşı herhangi bir tehdit olmasını önlemek için mali olarak bağımsız olmalıdır. Paris İlkelerine göre, bir NHRI:

Başta yeterli finansman olmak üzere, faaliyetlerinin düzgün yürütülmesine uygun bir altyapıya sahip olacaktır: Bu finansmanın amacı, Hükümetten bağımsız olması ve bağımsızlığını etkileyebilecek mali denetime tabi olmaması için, kendi personeline ve tesislerine sahip olmasına olanak sağlamak olmalıdır.⁶³

Bağımsızlığı değerlendirmek için sorulacak sorular, aşağıdakileri içerebilir: Bu soruların bazıları, örneğin engelli kuruluşlarından çok NHRI'ler ile ilgilidir ve biz bunu uygun görmekteyiz. Bu liste sonlu değildir.

NHRI'ler dahil olmak üzere mekanizmanın tüm kuruluşları ile ilgili sorular:

1. **Her bir mekanizma kendi yönetim yapısını, amaçlarını ve hedeflerini ve finansman kaynaklarını halka açıklamış mıdır?** Bu, saydamlık yönünde önemli bir adımdır. Mekanizmalar, bağışçılarının mekanizmanın çalışması üzerinde usulsüz bir etkiye sahip olmamasını sağlayan sistemleri devreye sokmalıdır.
2. **Her bir mekanizmanın üyeleri, çıkar çatışması beyanında bulunmuş mudur?** Bağımsız mekanizmaların üyeleri, tarafsızlıklarını korumak ve halkın güvenini muhafaza etmek amacıyla, diğer görevler sonucunda ortaya çıkabilecek her türlü çıkar çatışmasını çerçeveye bildirmelidir. Bunun olması durumunda, çıkar çatışması beyanlarında bulunmalı ve bu beyanları bu çerçevenin İnternet sitesine yüklemelidirler ve bir çıkar çatışması barındıran konularda karar vermekten kaçınmalıdırlar.
3. **Her bir mekanizma, ana işlevlerini yürütmek için yeterli kaynağa sahip midir?** Bu işlevler, kısım 5.3'te ayrıntıları ile verilmektedir. Çerçeve, hükümet tarafından verilmekte olan yeterli kaynak olmadan, işlevlerini yerine getiremeyecektir ve tanım gereğince de Sözleşme uygun bir şekilde uygulanmayacaktır.
4. **Her bir mekanizma, kendi harcama önceliklerini ve gündemini belirleme konusunda dış etkilere arınmış mıdır?** Çerçeve içindeki bağımsız mekanizmalar, hükümet veya Devlet kurumları tarafından veya engelli hizmeti tedarikçileri veya eczacılık sanayi dahil diğer sivil toplum taraflarınca yapılan usulsüz müdahaleye tabi olmamalıdır.
5. **Mekanizmaların tamamı, dış etki olmadan personel işe alımı ve işten çıkarımı yapabilmekte midir?** Bağımsız mekanizmalar, hükümet iznine veya denetimine tabi olmaksızın kendi kadro elemanlarını istihdam edebilmeli ve kendi önceliklerini belirleyebilmelidir.
6. **Çerçevenin bütçesi, sivil toplum kapasite geliştirmesi için finansmanı içermekte midir?** Engelliler ve onları temsil eden kuruluşların – hükümetten bağımsızlığın zorunlu bir unsuru – izleme sürecine diğerleri ile eşit bir temelde tam olarak katılabilmeleri amacıyla kapasite geliştirmeyi finanse etmek için kaynaklar gerekmektedir (kısım 3.2.3'e bakınız).

NHRI'lere özgü sorular:

7. **Çerçeve dahilinde NHRI'nin bütçesini parlamento (hükümet değil) mu belirlemektedir?** Bu, yapısal bağımsızlık teminatları sağlamanın yanı sıra bağımsızlığın önemli bir simgesidir.
8. **NHRI üyeleri adil, nesnel ve açık bir prosedüre göre atanmakta ve görevden alınmakta mıdır?** Bu, üyelerin, görüşlerinin hükümetin görüşleri ile çelişmesine bağlı olmaksızın seçilebileceğine veya yeniden seçilebileceğine dair teminat sağlamak için önemlidir. Üyelerin tayini, tercihen, bu üyelerden bazılarının tayin etmelerine veya en azından seçim prosedürüne katılmalarına izin verilmesi gereken sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımıyla, hükümet tarafından değil parlamento tarafından yapılmalıdır.
9. **NHRI'lerin görevi zaman içinde sürekli midir?** Paris İlkeleri, "ulusal kurum üyeleri için, yokluğunda gerçek bir bağımsızlığın mümkün olamayacağı sabit bir görev sağlamak amacıyla, bu kişilerin tayinlerinin göreve

⁶³ Bağımsızlık ve çoğulculuğun oluşumu ve teminatları, a.g.e. İlke 2.

özgü süreyi belirleyecek olan resmi bir kanun ile gerçekleştirilmesini öngörmektedir".⁶⁴ Üyelerin CRPD'nin uygulanması ile ilgili sorunların temel nedenlerini ele almalarına olanak sağladığından ve bu üyelerin sürekli olarak yeniden atanacaklarını düşünmelerini engellediğinden uzun süreli görevler tercih edilmektedir.

Bağımsızlık, çerçeve içindeki bağımsız mekanizmaların tümü için zorunlu bir gereklilik iken, bu mekanizmaların işlevlerine göre farklı bir şekilde uygulanır. Bağımsızlığın, CRPD'nin desteklenmesi ile ilgili faaliyetler üstlenmesi gerekmemektedir. Destekleme faaliyetleri, CRPD tarafından Madde 8'de bir Devlet yükümlülüğü olarak kabul edilen bilinç yükseltme faaliyetlerini içermektedir ve bazıları Paris İlkeleri açısından bağımsız olmayan geniş bir aktörler yelpazesi tarafından gerçekleştirilebilir. Öte yandan, CRPD'nin uygulanmasını korumak ve izlemek için bağımsızlık esastır, çünkü bu işlevler hükümetin eylemlerini sorgulayabilecektir ve sıklıkla da sorgulamaktadır.

Soru 21: Madde 33(2) çerçevesi içindeki mekanizmalar kendi bağımsızlıklarını nasıl göstermiştir?

⁶⁴ Bağımsızlık ve çoğulculuğun oluşumu ve teminatları, a.g.e. İlke 3.

Bölüm 6. CRPD Madde 33'ün Etkin Uygulanması için Kontrol Listeleri

Madde 33(1) – kuruluş

- S** **Soru 1:** Taraf Devlet tarafından, CRPD'nin uygulaması ile ilgili konular için hükümet bünyesinde bir veya birden çok sorumlu makam resmi olarak iribat noktası olarak belirlenmiş midir? Hükümet çapında ve genelinde koordinasyonu kolaylaştırmak için bir koordinasyon mekanizması kurulmuş mudur? Bu, sivil topluma iletilmiş midir?

Madde 33(1) – işlevler

- S** **Soru 2:** Sorumlu makam(lar), toplum genelinde CRPD ile ilgili bilinci yükseltmek için ne gibi eylemlerde bulunmaktadır?
- S** **Soru 3:** Taraf Devletler, CRPD'nin uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet çapında ve genelinde etkin koordinasyonu sağlamak için ne yapmaktadır?
- S** **Soru 4:** Sorumlu makam, CRPD'nin uygulanması ile ilgili meselelerde engellilerin görüşlerini nasıl almakta ve katılımını nasıl sağlamaktadır?
- S** **Soru 5:** CRPD'nin onaylandığı zamanda bir başlangıç durumu analizi yapılmış mıdır? Bu analiz, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun katılımı ile mi geliştirilmiştir ve onlara sağlanmış mıdır?
- S** **Soru 6:** CRPD için bir uygulama planı geliştirilmiş midir? Bu plan, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun katılımı ile mi geliştirilmiştir ve onlara sağlanmış mıdır?
- S** **Soru 7:** Taraf Devlet, istatistiksel veriler ve araştırma verileri dahil uygun bilgileri nasıl toplamaktadır? Bu bilgiler, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil topluma ve hükümet temsilcilerine nasıl sağlanmış ve erişilebilir kılınmıştır?
- S** **Soru 8:** Sorumlu makam(lar), BM Engelli Hakları Komitesi ve diğer uluslararası antlaşma izleme kurumları ile etkin bir diyalogu nasıl sürdürecektir?
- S** **Soru 9:** Sorumlu makam, engelliler ve onları temsil eden kuruluşların CRPD Komitesi raporlama sürecine katılımını sağlamak için ne yapmaktadır?

Madde 33(1) – biçim ve yapı

- S** **Soru 10:** Lider sorumlu makam, hükümette hangi seviyede belirlenmiştir? Varsa ilave sorumlu makamlar hangi seviyelerde belirlenmiştir?

S **Soru 11:** Lider sorumlu makam, CRPD'nin ulusal, bölgesel ve yerel seviyelerde uygulanması için eylemi koordine etme yetkisine sahip midir?

S **Soru 12:** Sorumlu makam(lar) bünyesinde çalışmak üzere kaç kişi (tam zamanlı çalışmaya eşdeğer olarak) belirlenmiştir? Bu sayı, ne ölçüde yeterlidir?

S **Soru 13:** Sorumlu makam(lar) bünyesinde çalışan kişiler için, CRPD ve onun değer sistemine ve ulusal engelliler kanunları ve politikalarına dair kapsamlı bir anlayışa sahip olmalarını sağlamak için ne kadar kapasite geliştirme sağlanmıştır? Sorumlu makam personeli için eğitim, engelliler tarafından mı yürütülmüştür?

S **Soru 14:** CRPD'nin uygulanması için sorumlu makam(lar)a ne gibi mali kaynaklar tahsis edilmiştir? Sorumlu makam(lar), bu finansman ile görevini yerine getirebilmekte midir?

Madde 33(2) – kuruluş

S **Soru 15:** Taraf Devletçe, CRPD'nin uygulanmasının desteklenmesi, korunması ve izlenmesi için bir veya daha fazla bağımsız mekanizmanın bir çerçevesi kanun dahilinde kurulmuş mudur/belirlenmiş midir?

Madde 33(2) – işlevler

S **Soru 16:** Çerçeve içindeki mekanizmalar, engelli haklarını desteklemek için ne gibi faaliyetler yürütmektedir? Çerçeve, destekleme ve bilinç yükseltme faaliyetlerini yürütmekte olan diğer kurumlar (hükümet dahil) ile nasıl koordinasyon sağlamaktadır?

S **Soru 17:** Çerçeve içindeki mekanizmalar, engelli haklarını korumak için ne gibi faaliyetler yürütmektedir?

S **Soru 18:** Çerçeve ve bağımsız mekanizmalar, CRPD'nin uygulanmasının izlenmesi için ne gibi faaliyetler yürütmektedir?

S **Soru 19:** Engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar dahil olmak üzere sivil toplum, izleme sürecinin geneline nasıl katılmaktadır? Bu katılım nasıl anlamlı olmaktadır?

Madde 33(2) – biçim ve yapı

Q **Soru 20:** Madde 33(2) çerçevesinin oluşumu nasıl çoğulcudur? Oluşuma nasıl karar verilmiştir?

Q **Soru 21:** Madde 33(2) çerçevesi içindeki mekanizmalar kendi bağımsızlıklarını nasıl göstermiştir?

Bölüm 7. Terminoloji Sözlükçesi ve Kısaltmalar

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri: Avrupa Konseyi içinde bir bağımsız kurum olarak tayin edilen, Avrupa Konseyine Üye Devletlerde insan haklarına dair bilinci ve saygıyı destekleyen bir kişi.

Bağımsız Mekanizma: CRPD Madde 33(2), Taraf Devletlerin, Taraf Devlet içinde CRPD'nin uygulanmasını destekleyen, koruyan ve izleyen bir veya birden çok bağımsız mekanizma içeren bir çerçeve kurmalarını veya belirlemelerini gerektirmektedir. Madde 33(2) çerçevesine ve içerdiği bağımsız mekanizmalara dair bir tartışma için bu Kılavuz'un 5. Bölümüne bakınız.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR): OHCHR, insan haklarını destekleme ve koruma görevine sahip olan, Cenevre merkezli bir Birleşmiş Milletler Sekreterliği ofisidir. BM içinde, insan hakları araştırmaları, eğitim, kamuyu bilgilendirme ve savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir.

Çerçeve: CRPD Madde 33(2), Taraf Devletlerin, Taraf Devlet içinde CRPD'nin uygulanmasını destekleyen, koruyan ve izleyen bir veya birden çok bağımsız mekanizma içeren bir çerçeve kurmalarını veya belirlemelerini gerektirmektedir. Madde 33(2) çerçevesine dair bir tartışma için bu Kılavuz'un 5. Bölümüne bakınız.

Engelliler için Fırsat Eşitliği Konusunda BM Standart Kuralları (Standart Kurallar): Standart Kurallar, 1993 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir ve engellilerin eşit haklara sahip olmaları için adım atma yönünde hükümetler tarafından verilen ahlaki ve siyasi bir taahhüdü temsil etmektedir. Standart Kuralların 22 kuralı, engellilerin yaşamlarının her yönünü kapsamakta ve politika geliştirme ve teknik ve ekonomik işbirliği için bir esas teşkil etmektedir.

Engellilik: CRPD'nin başlangıç kısmı engelliliği, "engelleri olan kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevresel koşullarla etkileşiminden kaynaklanan" "evrilen bir kavram" olarak tarif etmektedir. CRPD Madde 1 ilave yorum sağlamak ve "engelli kişilerin, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmalarını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal engeli olan kişileri içerdiğini" ortaya koymaktadır.

Erişilebilirlik: CRPD Madde 9, Taraf Devletlerin, engellilerin bağımsız bir şekilde yaşayabilmelerini ve kendi toplumlarına tam olarak katılabilmelerini sağlamak için birçok işlem yapmasını gerektirmektedir. Bu, kamu hizmetlerine ve tesislerine erişilebilirlik için Kılavuz'un ve asgari standartların geliştirilmesini, yayılmasını ve uygulanmasının izlenmesini; erişilebilirlik konularında eğitim sağlanmasını; kamu alanlarında erişilebilir işaretler ve canlı yardımcıları (rehberler, okuyucular, çevirmenler) sağlanmasını, engellilerin yeni bilgilere ve iletişim teknolojilerine erişiminin desteklenmesini ve erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojilerinin tasarımı, geliştirilmesi, üretimi ve dağıtımının desteklenmesini içermektedir.

İletişim: Sözleşme için temel tanımları ortaya koyan CRPD Madde 2'ye göre, iletişim, "erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle basıyıcı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, insan okuyucusunu ve ilave ve alternatif tür ve biçimdeki ve farklı araçlarla gerçekleşen iletişimi içermektedir". Madde 2 aynı zamanda dili de "sözlü dili, işaret dilini ve sözlü olmayan diğer dilleri kapsar" şeklinde ortaya koymaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (UDHR): Medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ortaya koyan evrensel olarak kabul edilmiş bir belgedir. UDHR, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir ve tüm BM Üye Devletleri buna uymayı kabul etmiştir. UDHR, bağlayıcı olmayan bir belge olarak geliştirilmiş olsa da, hükümlerinin bazıları zamanla, uluslararası örf hukuku yoluyla hükümetler üzerinde bağlayıcı hale gelmiştir.

İnsan haklarını destekleme: İnsan haklarının desteklenmesi, halkın, politika yapımcıların ve diğer paydaşların insan hakları konusunda duyarlılaştırılmasını hedefleyen genel bilinç yükseltme faaliyetlerini ve bunun yanı sıra genel veya özel bir hedef kitle için bir hakkın, bir dizi hakkın veya hukuki bir insan hakları belgesinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi konusunda ilerleme kaydetmek için tasarlanmış hedefli faaliyetleri içermektedir.

İnsan haklarını izleme: Bir uluslararası insan hakları antlaşmasının uygulamasını izlemek, ulusal mevzuatın, politikanın ve uygulamanın antlaşmada ortaya konulan yükümlülüklerle uyup uymadığını değerlendirmek için izlenen bir yoldur. Bir antlaşmayı uygulama girişiminde bir hükümet tarafından alınan önlemlerin etkinliğini belirlemek için izlenen bir yoldur. Hükümetin, insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda hesap vermesini sağlamak için bir yoldur. İzleme, CRPD'nin uygulanması ile ilgili bilgilerin toplanmasını (CRPD Madde 31'e ve yukarıdaki bölüm 4.1.7'ye bakınız), insan hakları ihlallerinin durdurulmasının, çözümlenmesinin ve önlenmesinin teşvik edilmesini içermektedir. Aynı zamanda, Taraf Devletlerin, uluslararası izleme mekanizmaları ile işbirliği yapması yönünde teşvik edilmesi için bir yoldur.

İnsan haklarını koruma: İnsan hakları antlaşmasına Taraf bir Devlet, insan haklarını koruma görevine sahiptir. Bunun anlamı, engelliler dahil herkesi, işletmeler, sağlık hizmeti tedarikçileri, kurumlar veya diğer özel kuruluşlar veya bireyler gibi devlet dışı aktörlerin istismarlarına karşı korumaktır. Koruma, Madde 33(2)'de, bir çerçeve faaliyeti olarak belirtilmektedir. İnsan haklarının korunması, adli benzeri yetkiler aracılığıyla insan haklarını desteklemeyi amaçlayan faaliyetleri (bireysel şikayetlerin ele alınması ve arabuluculuk gibi), insanlara ulusal mahkemeler nezdinde haklarını arayabilmeleri için destek sağlama faaliyetlerini (yasal yardım ve destek gibi) ve adaletin düzenli bir şekilde işlemesine destek olmak için ulusal mahkemelere doğrudan uzmanlık sağlanmasını içermektedir. Bu şekilde, koruma faaliyetleri, insanların, ulusal, bölgesel ve uluslararası kurumlar veya mahkemeler nezdinde bireysel şikayetlerini sunmaları konusunda desteklenmesini ve hükümetin, insan hakları sorunlarını veya ihlallerini çözmesi için teşvik edilmesini kapsamaktadır.

İnsan haklarına saygı: İnsan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü, Devletlerin, insanların haklarını kullanımına ve uygulamasına müdahale etmemesi gerektiği anlamına gelmektedir. Devletler, insan haklarını ihlal eden her türlü eylemden kaçınmalıdır. Aynı zamanda, insan haklarına aykırı olan kanun, politika ve uygulamaları ortadan kaldırmalıdır.

Koordinasyon Mekanizması: CRPD Madde 33(1), Taraf Devletlerin, CRPD'nin tam ve etkin uygulanması için gerekli olan eylemi hükümet çapında yatay olarak ve genelinde dikey olarak kolaylaştırmak için hükümet içinde bir koordinasyon mekanizması kurulmasına hak ettiği özeni göstermesini gerektirmektedir. Madde 33(1) koordinasyon mekanizmasına dair bir tartışma için bu Kılavuz'un 4. Bölümüne bakınız.

Makul imkanlar sağlama: CRPD Madde 2, makul imkanlar sağlamayı, "engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamalar" olarak tanımlamaktadır. Makul imkanlar sağlama ile ilgili bilgi için bu Kılavuz'un 3. Bölümüne bakınız.

Paris İlkeleri: Madde 33(2), Taraf Devletlerin, “insan haklarının korunması ve desteklenmesi yolunda ulusal kurumların statüsü ve işleyişi ile ilgili ilkeleri dikkate almalarını” gerektirmektedir. “Paris İlkeleri” olarak anılan bu ilkeler, ulusal insan hakları kurumlarının (NHRI’lerin) kurulması ve güçlendirilmesi için temel kılavuzu ortaya koymaktadır. Madde 33(2) ile ilgili olarak Taraf Devletlerin yükümlülüklerine dair bir tartışma için bu Kılavuz’un 5. Bölümüne bakınız.

Psiko-sosyal açıdan engelli kişiler: Psiko-sosyal açıdan engelli kişiler, ruh sağlığı sorunları yaşayan ve/veya “ruh sağlığı tüketicileri”, “psikiyatriden yararlanmış kişiler” veya “deli” olarak tanımlanan kişilerdir. Bunlar, birbirini dışlayan gruplar değildir. Psiko-engellilerin haklarına CRPD’de yer verilmektedir.

Savunuculuk: Savunuculuk, politika ve programların oluşturulmasını veya uygulanmasını etkilemek, hakları korumak, hizmet almak veya kamu kaynaklarının tahsisini etkilemek amacıyla, bireylerin veya grupların konuşma, yazı veya eylemler yoluyla gerçekleştirebileceği geniş bir eylemler yelpazesini içermektedir. Savunuculuk, akran, profesyonel, yasal savunuculuk veya vatandaş savunuculuğu şeklini alabilir ve kişinin kendi adına veya başkaları adına yapılabilir.

Sivil Toplum: Sivil toplum, medeni ve toplumsal kuruluşlardan oluşmaktadır ve hükümetten ve özel sektörden ayrı üçüncü bir toplum kesimini temsil etmektedir. Sağlıklı bir sivil toplum, işleyen bir demokrasinin temelini oluşturmaktadır ve toplumsal kalkınma ve kamu yararı için zorlama olmadan yapılan toplu eylem gerektirmektedir. Sivil toplum katılımı, CRPD’nin merkezinde yer almaktadır ve CRPD’nin uygulanmasının izlenmesine sivil toplum katılımı, engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar ve bunun yanı sıra CRPD’nin uygulanmasını desteklemeyi, korumayı veya izlemeyi hedefleyen diğer STK’leri veya bireyleri içermelidir.

Sorumlu Makam: CRPD Madde 33(1), Taraf Devletlerin, Sözleşmenin uygulanması ile ilgili meseleler için hükümet bünyesinde bir veya birden çok sorumlu makam belirlemesini gerektirmektedir. Madde 33(1) sorumlu makamlarına dair bir tartışma için bu Kılavuz’un 4. Bölümüne bakınız.

Taraf Devlet (çoğulu Taraf Devletler): Bir devlet veya bölgesel entegrasyon kuruluşu, bir taahhütnameyi, sözleşmeyi veya antlaşmayı onaylaması halinde, o hukuki belgede ortaya konulan hükümlere kanunen bağlı hale gelmekte ve o hukuki belgenin bir Taraf Devleti olmaktadır. Bu Kılavuz içerisinde, “Taraf Devlet”, CRPD’ye Taraf bir Devletten bahsetmektedir.

Ulusal İnsan Hakları Kurumu (NHRI): İnsan haklarının ulusal seviyede desteklenmesi ve korunması için Devlet tarafından kurulan bir kuruluştur. Paris İlkelerine göre, bir NHRI, hükümetten bağımsız olmalıdır ve sivil toplumun temsilciliğini yapmalı ve insan haklarını desteklemek ve korumak için kapsamlı bir göreve sahip olmalıdır. NHRI’lerin kendilerine özgü görevi ülkeden ülkeye değişirken, faaliyetleri, insan hakları konularında hükümetlere rehberlik sağlamayı, mevzuata dair öneriler yapmayı, soruşturmalar yürütmeyi, materyaller yaymayı, bireysel şikayetleri ele almayı ve davalara müdahale etmeyi içerebilir.

Zihinsel yetenek bakımından engelli kişiler: Zihinsel yetenek bakımından bir engel, genel olarak, doğuştan gelen veya on sekiz yaşı öncesinden beri var olan uzun süreli bir durumdan dolayı zihinsel ve uyumsal işleyiş açısından birçok insana kıyasla daha fazla zorluğa sahip olma anlamına gelmektedir. Bu şekilde yaftalanan kişiler, diğer kişiler ile iletişim kurma ve etkileşime girme, parayı idare etme, ev işlerini yapma ve kişisel bakım sağlama gibi günlük faaliyetleri gerçekleştirirken daha fazla zorluk çekebilirler. “Zihinsel yetenek bakımından engelli” ifadesi, teknik olarak diğer “gelişim kökenli engelliliklerden” ayrı olsa da, bu terimler genellikle birbiri yerine kullanılmaktadır.

Kısaltmalar Listesi

CRPD	BM Engelli Hakları Sözleşmesi
CRPD Committee	BM Engelli Hakları Komitesi
DPO	Engelli kuruluşu
ICESCR	Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
MDAC	Zihinsel Engelliler Savunuculuk Merkezi
MDG'ler	Binyıl Kalkınma Hedefleri
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
NHRI	Ulusal insan hakları kurumu
OHCHR	BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
OPCAT	İşkenceye Karşı BM Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü
OP-CRPD	BM Engelli Hakları Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü

Bölüm 8. İlave Kaynaklar

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Oddný Arnardottir ve Gerard Quinn (düzenleyenler), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspectives* ["Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi: Avrupa ve İskandinav Bakış Açıları"] (Leiden: Martinus Nijhoff, 2009).

Federico Fleischmann, "The Role of Civil Society in the Monitoring of the Human Rights of Persons with Disabilities" [Sivil Toplumun Engelli Haklarının İzlenmesindeki Rolü], *National Monitoring Mechanisms of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities* [Engelli Hakları Sözleşmesinin Ulusal İzleme Mekanizmaları] (Mexico D.F. 2008) adlı eserde, 141-152, ulaşılabilir adres http://www.nhri.net/2008/0805_libro_discapacidad.pdf.

Gábor Gombos ve Amita Dhanda, *Catalyzing Self-Advocacy: an Experiment in India* [Öz-Savunmayı Harekete Geçirme: Hindistan'da Bir Deney] (Pune: Bapu Trust, 2009).

Oliver Lewis ve Penelope Munro, "Civil Society Involvement in Mental Health Law and Policy Reform" ["Ruh Sağlığı Hukuku ve Politikası Reformuna Sivil Toplum Katılımı"] *Mental Health and Human Rights* [Ruh Sağlığı ve İnsan Hakları] adlı eserde, düzenleyenler M. Dudley, D. Silove, ve F. Gale (Oxford: Oxford University Press, yakında çıkacak 2011).

Oliver Lewis, "The Expressive, Educational and Proactive Roles of Human Rights: An Analysis of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities." ["İnsan Haklarının Dışavurumsal, Eğitimsel ve Proaktif Roller: Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin Bir Analizi"], B. McSherry ve P. Weller (düzenleyenler), *Rethinking Rights-Based Mental Health Laws* ["Hak Temelli Ruh Sağlığı Kanunlarını Yeniden Düşünmek"] adlı eserde (Oxford: Hart Publishing, 2010), 97-128.

Janet Newman, "Joined-up government: the politics of partnership" ["Birleşmiş hükümet: ortaklık siyaseti"], *Modernising Governance, New Labour, Policy and Society* [Yönetimi Modernleştirmek, Yeni İşçi, Politika ve Toplum] adlı eserde, (Londra: Sage, 2001).

Bernadette McSherry (düzenleyen), *International Trends in Mental Health Laws: A Law in Context Special Issue* ["Ruh Sağlığı Kanunlarındaki Uluslararası Eğilimler: Özel Konu Bağlamında Bir Kanun"] (The Federation Press: 2008).

Dergiler

Gauthier de Beco, "Article 33 (2) of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Another Role for National Human Rights Institutions?" ["BM Engelli Hakları Sözleşmesi Madde 33(2), Ulusal İnsan Hakları Kurumları için Başka Bir Rol mü?"] *Netherlands Quarterly of Human Rights* 29 (1) (2011): 84-106.

Arlene Kanter (düzenlenmiş), "Special Issue, Symposium: The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities" ["Özel Sayı, Sempozyum: Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi"] *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 34 (Spring 2007).

Michael Stein ve Janet Lord, "Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Innovations, Lost Opportunities, and Future Potential" ["Engelli Hakları Sözleşmesinin İzlenmesi: Yenilikler, Kaçırılan Fırsatlar ve Gelecek Potansiyeli"], *Human Rights Quarterly* 32 (2010): 691-730.

İnternet Siteleri

CRPD müzakerelerinin Günlük Özetleri, 23 Ağustos 2004, ulaşılabilir adres:

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc4sumart25.htm>;

<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6amnestyda25.doc>.

BM CRPD hakkında Engelliler Yüksek Düzeyli Grubu Raporları, ulaşılabilir adres: Avrupa Komisyonu, İstihdam, Sosyal İşler ve Katılım İnternet Sitesi: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=431&langId=en>.

Harvard Engelliler Projesi, *Change your life with Human Rights! [İnsan Hakları ile Hayatınızı Değiştirin!]* (Harvard Üniversitesi Rektörü ve Akademi Üyeleri 2008), ulaşılabilir adres: http://www.hpod.org/pdf/Change_Your_Life_With_Human_Rights.pdf.

Human Rights Yes!, [İnsan Haklarına Evet!] ulaşılabilir adres: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/hredu-series/TB6/index2.html>.

Involve [Katılın], ulaşılabilir adres: <http://www.involve.org.uk/>.

Partners for Better Policies: A Manual for Mainstreaming [Daha İyi Politikalar için Ortaklar], ulaşılabilir adres: http://www.inclusion-europe.org/MMDP/EN/EN_Manual.pdf.

Engelli Hakları Sözleşmesi için UN Enable İnternet Sitesi, ulaşılabilir adres: <http://www.un.org/disabilities/>.

Value+ Resources [Değer + Kaynaklar], ulaşılabilir adres: <http://www.eu-patient.eu/Initatives-Policy/Projects/EPF-led-EU-Projects/ValuePlus/Resources/Value-Resources/>.

Valuing People: a new strategy for learning disability for the 21st century [İnsanlara Değer Vermek: 21. Yüzyılda engelliliği öğrenmek için yeni bir strateji], ulaşılabilir adres: <http://www.publications.doh.gov.uk/learningdisabilities/access/index.htm>.

Diğer Belgeler

Asya Pasifik Forumu, "Disability Issues Paper" [Engelli Konuları Dosyası] (Asya Pasifik Ulusal İnsan Hakları Kurumları Forumunun 12. Yıllık Toplantısı, Sydney, Avustralya, 24-27 Eylül 2007).

Gauthier de Beco ve Alexander Hoefmans, "The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: an Integral and Integrated Approach to the Implementation of Disability Rights" ["BM Engelli Hakları Sözleşmesi: Engelli Haklarının Uygulanmasına Bütünleyici ve Bütünleşik bir Yaklaşım"] – Belçika Federal Kamu Hizmeti Sosyal Güvenlik tarafından yaptırılan çalışma (2011).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "The right to political participation of persons with mental health problems and persons with intellectual disabilities" ["Ruh sağlığı sorunları olan kişiler ile zihinsel yetenek bakımından engelli kişilerin siyasi katılım hakkı"] – raporun ulaşılabilirliği adres: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/pub-vote-disability_en.htm.

Thomas Hammarberg, "Opinion of the Commissioner for human rights on national structures for promoting equality" ["İnsan Hakları komiserinin eşitliğin desteklenmesi için ulusal yapılara dair görüşü"] (Strasbourg, 21 Mart 2011), ulaşılabilirliği adres: <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1761031>.

Uluslararası Engelliler Kurultayı, "Draft Article 25 International and National Monitoring and Other Aspects of Implementation" ["Uygulamanın Uluslararası ve Ulusal İzlemesi ve Diğer Yönlerine dair Taslak Madde 25"] (8 Ağustos 2005), ulaşılabilirliği adres: www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6idcda25.doc.

İnsan Hakları Ortak Komitesi, "BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Oturumun İlk Raporu 2008-09", HL Dosyası 9, HC 93, (4 Ocak 2009).

Ulusal İnsan Hakları Kurumları, "Taslak İzleme Metni", Geçici Komite'nin 6. Oturumu (10 Ağustos 2005), ulaşılabilirliği adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/documents/ahc6nhrida25.doc>.

OHCHR, Ulusal Kurumların Statüsü ile ilgili İlkeler ("Paris İlkeleri"), 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı Genel Kurul kararı ile benimsenmiş, ulaşılabilirliği adres: <http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>.

OHCHR, Engelli Hakları Sözleşmesinin uygulanması ve izlenmesi için ulusal mekanizmaların yapısı ve rolü üzerine tematik çalışma, A/HRC/13/29 22 (Aralık 2009), ulaşılabilirliği adres: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13session/A-HRC-13-29.pdf>.

OHCHR, İnsan Hakları İzlemesine İlişkin Eğitim Kılavuzu, Profesyonel Eğitim Serileri No. 7 (Birleşmiş Milletler, Cenevre ve New York, 2011), ulaşılabilirliği adres: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training7Intro-en.pdf>.

Gerard Quinn, "NHRIs and Next Steps under the UN Convention on the Human Rights of Persons with Disabilities" ["NHRI'ler ve BM Engelli Hakları Sözleşmesi kapsamında Sonraki Adımlar"], Uluslararası Koordinasyon Komitesi (ICC) Yıllık Toplantısının On Dokuzuncu Oturumu, gündem maddesi 13 (Cenevre, 23 Mart 2007).

BM Genel Kurulu, Engelliler için Fırsat Eşitliği Sağlanmasına İlişkin Standart Kurallar, 20 Aralık 1993, A/RES/48/96, ulaşılabilirliği adres: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>.

BM İnsan Hakları Konseyi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından Engelli Hakları Sözleşmesinin uygulanması ve izlenmesi için ulusal mekanizmaların yapısı ve rolü üzerine yapılan tematik çalışma, 22 Aralık 2009, A/HRC/13/29, ulaşılabilirliği adres: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bbda5062.html>.

Bristol Üniversitesi, “Monitoring and Implementing the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the UK: Role of the Government, Statutory and Civil Society Organisations.” [“BM Engelli Hakları Sözleşmesi-nin Birleşik Krallık’ta Uygulanması ve İzlenmesi: Hükümetin, Kanuni ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.”]
– Bristol Üniversitesi yuvarlak masa toplantısı raporu (9 Şubat 2009).

Kutsal Yeşilkağıt ve Berend Snijders, “Between Impartiality and Responsiveness: Equality Bodies and Practices of Independence» [Tarafsızlık ve Duyarlılık Arasında: Eşitlik Kurumları ve Bağımsızlık Uygulamaları] – Equinet tarafından yaptırılan çalışma, (Aralık 2008), ulaşılabilir adres: <http://www.equineteurope.org/331.html>.

Mental Disability Advocacy Center [Zihinsel Engelliler Savunuculuk Merkezi]

Zihinsel Engelliler Savunuculuk Merkezi (MDAC), zihinsel yetenek bakımından ve psiko-sosyal açıdan engelli çocukların ve yetişkinlerin haklarını savunan ve ön plana çıkaran bir uluslararası insan hakları kuruluşudur. MDAC, stratejik davalar açma, savunuculuk, araştırma ve izleme ve kapasite geliştirme yoluyla eşitliği ve sosyal katılımı desteklemek için hukuku kullanmaktadır.

Vizyonumuz, duygusal, zihinsel ve öğrenmeye dair farklılıkların eşit bir şekilde değerlendirildiği; her insanın doğuştan gelen özerkliğine ve onuruna tam olarak saygı gösterilen ve insan haklarının hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmadan tüm insanlar için gerçekleştirildiği bir eşitlikler dünyasıdır.

Mütevelli Heyeti

Michael Bach (Kanada) • Peter Bartlett (Birleşik Krallık) • Felicity Callard (Birleşik Krallık) • Ivan Fiser (Sırbistan ve Birleşik Krallık) • Robert Kushen (ABD) • Anna Lawson (Birleşik Krallık) • Gábor Liener (Macaristan)

İcra Müdürü

Oliver Lewis

Personel ve Danışmanlar

Noémi Kíry Ambrus (Operasyonlar Müdürü) • Ngila Bevan (Hukuk İşleri Görevlisi) • Ágnes Császár (Savunuculuk Asistanı) • Eszter Csilléry (Mali ve İdari Asistan) • Ibolya Fabula (Mali Görevli) • Gábor Gombos (Üst Düzey Savunuculuk Görevlisi) • Sándor Gurbai (Hukuk İşleri Görevlisi) • Gábor Halmai (Program Asistanı) • Dorottya Karsay (Politika ve Savunuculuk Görevlisi) • Zuzana Kovalová (Hukuk İşleri Görevlisi) • Lajos Labossa (Hukuk Asistanı) • Eyong Mbuén (Hukuk İşleri Görevlisi) • Lycette Nelson (Hukuki Uyuşmazlık Direktörü) • Natália Simon (Resepsiyon Görevlisi) • Andrea Spítálszky (Hukuk İşleri Görevlisi) • Orsolya Süveg (Ofis Temizlikçisi) • Kathryn Vandever (Politika ve Savunuculuk Görevlisi)

Yasal İzleyiciler

Dmitri Bartenev, St. Petersburg, Rusya • Aneta Genova, Sofya, Bulgaristan (Bulgaristan Helsinki Komitesi) • Zuzana Durajová, Barbora Rittichová ve Maros Matiaszko, Brno, Çek Cumhuriyeti (İnsan Hakları Ligi)

Yasal İzleyiciler

Norbert Bognár (BT) • István Fenyvesi (Yayınlar) • Gavin Garman (Tecrit İzleme) • Robert Gordon (Hukuki Ehliyet) • Maths Jersperson (Hukuki Ehliyet) • Sarolta Kozma (Muhasebeci) • Mat Kinton (Tecrit İzleme) • Anna Nilsson (Hukuki Ehliyet) • Jasna Russo (Araştırma) • Zoltán Várady (İnternet Sitesi)

Yasal Danışma Ağı

Peter Bartlett (Kanada ve Birleşik Krallık, Başkan) • Paul Bowen (Birleşik Krallık) • Ira Burmin (ABD) • Luke Clements (Birleşik Krallık) • Yonko Grozev (Bulgaristan) • Aart Hendricks (Hollanda) • Robert Kushen (ABD) • Olivier De Schutter (Belçika) • Lilla Farkas (Macaristan) • Lovorka Kusan (Hırvatistan) • Anna Lawson (Birleşik Krallık) • Vesselina Vandova (Bulgaristan)

Yakın Zamandaki Gönüllüler ve Stajyerler

Germán Sánchez Díaz de Isla (İspanya) • Oana Georgiana Girlescu (Romanya) • Anupa Iyer (ABD) • Esther Njeri Kamau (Kenya) • Diane Prayle (Birleşik Krallık) • Zaruhi Saroyan (Ermenistan) • Tesfahun Alemayehu Terrefe (Etiyopya)

**İlave bilgi için aşağıdaki kurum ile
irtibat kurunuz:**

Mental Disability Advocacy Center (MDAC)

H-1051 Budapest

Hercegprímás utca 11, Hungary

Telephone: +36 1 413 2730

Fax: +36 1 413 2739

Email: mdac@mdac.info

Website: www.mdac.info